

* : *

Зуфунун Күссеси

* : *

* : *

* : *

Зуфунун Күссаси

ТОШКЕНТ
АБДУЛЛА ҚОДИРИЙ
НОМИДАГИ
ХАЛҚ МЕРОСИ
НАШРИЁТИ

Зуфунун қиссаси, Т., А. Қодирий номидаги халқ мероси наше-
риети, 1993, 72 б.

АЗИЗ КИТОБХОНИ

«Қиссайи Зуфунун» ва «Жангномайи Зуфунун» түркій халқ-
тар орасыда көнг тарқалған ва узоқ үтмишдан бері үқилюп кела-
ётган ишқий-саргузаштлар қиссаларнинг энг ажойиб на гаройиб-
ларидан бири. Бу қиссада Ҳазрат Али, ўғли Мұхаммад Ҳанифия,
Биби Ҳанифия, Хожа Умар ҳамда баҳодир, гұзал Зуфунун қақида
қыкоя қилинади. Ота-боболаримиз ўз эътиқодлари, эзгу мақсад-
лари учун қандай кураш олиб борганилуклари қиссанинг бош мав-
вуидир. Қиссада шу воқеалар асносида Мұхаммад Ҳанифия ва
Зуфунуннинг тақрорланмас инсоний севгиси ажойиб латиф услубда
тасвирланади. Зуфунун қиссасини үқиётіб, Тұмарис, Ойсулув, Ой-
барчишлар қаҳрамонлиги тақдиди күз олдымиздан ўтади.

Китоб Мулло Зафар ибн Бек Мұхаммад ўғли ҳиммати ила
1904 йилда В. И. Ильин типо-литографиясида босилған нұсха асо-
сида тайёрланди.

Легенда о Зуфунуне.

Нашрга тайёрловчилар: Мұхаммад Амин-Олимжон ЖУРА
ўғли. Нуридин МҰХИДДИН ўғли

Мұхаррирлар: Бахтиёр ОМОН, Мұхаммад ФОЗИЙ.

ББҚ 82.3 Ұз

3 4803620000—51
M 361 (04)—93 77—93

© А. Қодирий номидаги халқ меро-
сия наше-риети, 1993 йил.

ISBN 5—86484—095—5

БИСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИМ

Қиссаи Зуфунун Имом Мұҳаммад Ҳанифия бирла Зуфунунни жанг қилғони. Билинглар ва огоҳ бўлинглар! Бу қисса андоғ қиссадурким, пур аз ажойиб ва ғаройиб қиссаларни ширини ва ширин сўзларнинг нигини! Бу қиссани Абдуллоҳ ибн Аббос нақл қилибдурлар: Тойинки инқирози оламға ёдгор бўлсин! Имом Ҳанифия ва анолари Биби Ҳанифа Зуфунун бирла жанг қилғонлари ва Ҳазрат Шоҳ Мардон ва шери Яздон, Муртазойи Алиларнинг имонсизлар бирла уруш қилғонлари.

Аммо ровийлар андоғ ривоят қилурларким, кунлардан бир кун Имом Мұҳаммад Ҳанифия орзуйи шикор қилиб, Ҳазрат Або Бақр Сиддиқ ризойаллоҳу анҳуни ўғлонлари Йисмоил ва Қосим, ўз хизматкорлари Муқабил, бу уч кишини ўзлариға ҳамроҳ қилиб асбоб-жабдуқни муҳайё қилиб сахроға юзландилар. Бир тоғ этағида шикор қилиб юрдилар. Ногоҳ биёбондин бир нойи ғарди намоён бўлди. Ул ғард ичидин бир гуруҳ одамлар чиқиб келди, санадилар: қирқ киши чиқдилар. Аларнинг боши Зуфунуни пок-доман эрди. Ўзгалари аниг қанизаклари эдилар. Аларни ҳар бири ғаройиб отлар минганд. Олдинда, югурук от устида подшоҳона либослар кийиб соҳибижамол Зуфунун борур эрди: Зуфунун ваъда қилғон эрдиким: Ҳар ким мени ерга урсалар, ман аниг никоҳларида бўлурман, деб. Аммо олам юзида анга муқобил ҳеч одам йўқ эрди. Дар беби балоғат ва фасоҳатда ҳар кимарса анга баробар келмас эрди. Дар қувват паҳлавони Рустами Дастан шатта ер эрди. Ҳуш сурат ва соҳиб жамолликда хурони Беҳиҷит(ни) таслим қилур эрди. Ва аниг турфа нозик ишлари бор эрди. Аниг таъриф жамслини эшишиб атроғ оламдин подшоҳзодалар анга муқобил бўлолмади, ўзларин нобуд бўлур эрди.

Иттифоқо үл кун Зуфунун ҳам шикорға чиқиб эрди. Үл төрдә Имом Мұхаммад Ҳанифияга дүнор бўлди. Зуфунун кўрди, аниг шикоргоҳида тўрт кимарса шикор қилиб юрубдур. Аниг қаҳри ва газаби келди. Айди:— Булар қандоқ одамлар, мани шикоргоҳимга келиб сайди шикор қилсалар?! Бу ерларда **одам юрса** ѿёғи куяр ва жонвар учса пари куяр. Ҳадди одамзод бўлурму бу ерга келса. Мани шикоргоҳимда шикор қилибдур?!— деб қиличини филофидин чиқориб Имом Мұхаммад Ҳанифияга рўбарў бўлди ва қаттиқ боғ урдики: Сен қандоқ одамсен? Бу ерда бошингдин қўркмай шикор қилурсен?! Аввал ном ва насабларингни баён қил?!. Шамиширим дамида беному пишон ўлиб кетмагин,— деди. Имом Мұхаммад Ҳанифиянинг Зуфунуннинг сўзлариға гайратлари келди. Айдиларки Шербаччай замон, фарзанди Алийий Соҳибқирондурман! На маҳолдирки кийиб эркак либоенин мардон мардларининг маъррака майдонида юрурсан. Сенинг зазиғанг улдурки, чигит ғўзани олсанг, они паҳта қилиб беш дуг бирла бир чарх олиб уйни бурчига кириб, чарх бирла беш дугни билганинг яхшидур,— дедилар. Зуфунун айди:— Эй йигит, мани қиз экашини қайдин билдинг?!— деди. Имом Мұхаммад айди:— Сен мани тарафимга от қўйдинг, кўкрагингдаги апорларниң қўйнига бирор нима солғон одамларга ўхшаш қўйнингни чиққудек бўлди. Андин билдимки қиз экансен!— дедилар. Зуфунун айди:— Эй йигит, агарчи қиздурман, **аммо** манинг қўлимга кимарса тушса азоб қилмай қўймасман!— деди. Эртароқ отингни қайтарғил, беному пишон ўлмағил!— деди. Имом Мұхаммад айдилар:— Манинг исимини сўрсанг Имом Мұхаммад Ҳанифия, агар атомниң исмини сўрсанг шери Мардон Муртазойи Алидур! Ман ўғлидурман! Кўнглимға келган даштларни сайр-тамошо қилурман. Шеру қулонларни ва оҳуларни шикор қилиб олурман,— дедилар. Зуфунун айди:— Назми ҳунаринг қанча бордур?! Эй жувонмард, они кўрсат мани тутмасун. Иковлон бу ерда бир жойда бўлғачким, токи маълум бўлғай марду номард! Имом Мұхаммад айдилар:— Эр кишидин авратга тиф кўтармоқ харом турур. Мардони мардлар андоғ ишлардин ор қилур! Андоғ иш манга домангир бўлмаса эрди, ҳунаримни кўрсатар эрдим,— дедилар. Зуфунунни Имом Мұхаммадининг сўзлариға қаҳри келди. Найзасини қўлига олиб, бошидин айлантириб дастманди чобук суворини сакратиб, Имом Мұхаммад Ҳанифияни олдиға келди. Найзанинг даста-

си бирла бир урди. Имом Мұҳаммад анинг зарби бирла отларидин учти, ерга тушиб беҳуш бўлдилар. Зуфунун оттин тушиб, имом Мұҳаммад Ҳанифиянинг кўксилариға миниб, ҳоҳлайдиларки бошларини кесғай! Зуфунун кўрдики, нафас урмайдур. Зуфунун айдикиси:— Ўликнинг қонига тиғ булғоган ҳимматдин эмас,— деб имомни кўксидин тушди. Ҳазрат Або Бакр Сиддиқнинг ўғлонлариға каманд ташлаб, тутуб олиб кетди. Имом йиқилғон ерида ётиб қолди. Аммо, Муқбил ўзини бир ўнгурга олиб эрди. Зуфунун ҳазрат Або Бакр Сиддиқнинг ўғлонлари Исмоил бирла Қосимни олиб борди. Буларнинг бўйинлариға гўлу-занжир солди. Атосининг олдига олиб борди, таъзим қилди. Атоси шоҳ Ирам, қизидин савол қилди:— Букун қайда эрдинг?— деди.— Сайру шикор қилиб бўстон сори бориб эрдим, тўрт кимарса намудор бўлди. Аларнинг олдига бордим. Алардин бир йигит манга муқобил бўлди. Ул йигит Алининг ўғли экан. Они найзанинг дастаси бирлан уруб эрдим, йиқилиб ўлуб қолди. Бири пинҳон бўлди. Қолғон иккисини олиб келиб, банди зиндан қилдим,— деди. Шоҳ Ирам айди:— Эй фарзанд, шукур қилғил, ўзунг саломат шоҳ Ирамға рўбарў бўлдинг! Шул вақт вазир сўз қотти:— Ё подшоҳи олам, мани бир қошиқ қоним сиз учун фидо бўлсун! Алиниң мардоналиғидин бир неча сўзим бор! Агар дастур бўлса баён қилай— деди Шоҳ Ирам сўзлагил, деди. Вазир сўзға кирди:— Бу Алиниң ўғли эмасдур. Агар рост бўлса Али бизларнинг бу ерда ўлтурғали қўймас! Албат бу ерга Али келиб, бу шаҳарларни хароб қилиб, вайрон қилур,— деди,— ва бизларни саргардан қилур! Алини «Мард паҳлавон» дерлар. «Юз адад қалъани ёлғуз ўзи фатҳ қилғон» дерлар. «Ер юзида анга баробар йўқ» дерлар. Агар Али мундоқ воқеаларни билса, букун тонгла устимизға келиб користон ўйунларни бошимизға солур! Мард ким, номард ким анда маълум бўлур,— деди. Вазирни бу сўзлариға Зуфунунни қаҳри келди:— Эй ҳаромзода, Алини мани олдимда нечун мунча таърифу тавсия қилурсан?! Ман ҳам бир неча вилоятларни хароб қилмадумму?! Бир неча паҳлавон ва баҳодирларни тахтидан тобутға тортмадумму?!— деб, шамширини ҳавола қилди. Вазир қочиб ўзини шоҳ Ирамни тахтини орқасиға олди. Билдиким, анингдин ўн жонидин бири омон қолмайдур. Вазир андин туруб сўзларни тавил қилди ва айди:— Эй шоҳ Ирам, ман Зуфунунни ҳолиға қараб, Зуфунунни ёлғончи қилдим. Ончи ул сўз ай-

тур рост айтүр, лекин бу сирларни Зуфунун ҳолиға раҳм айлаб айтиб эрдим. Зероки, букус Алини ўғлини, тонгла ўзини олиб, андин сүнгра Эронга ва Туронга даст қўюр! Умр ичинда бир кун ором олмай ўлтуруб деб эрдим,— деди. Зуфунун бу сўзни эшитиб, андин сўнг тасалли хотир бўлиб атосининг олдидин чиқиб ўз жойига борди.

Вазир амон топти, андин сўнг вазир шоҳ Ирамга арзини айтти:— Эй шоҳ Ирам, умринг узун бўлсин ва мулкинг обод бўлсин! Алиға ҳеч кимарса дучор бўлмасун! Агар дучор бўлса, ҳеч ким анинг қўлидин амон топмас! Бу икки арабни Зуфунун ту tub келибдур. Аларни ўз ихтиёрига қўйсанг, алар ҳам користон ишларни қилур!— деди. Шоҳ Ирам:— Аидоғ бўлса аларнинг (ишини) кўрмак керак,— деди. Вазир айди:— Агар тамошо кўрмак муродинг бўлса, аларни зиндандин халос қилмоқ керак. Андин от, тўн, аслаҳ берғил! Аларнинг ўйинларини тамошо қил!— деди. Шоҳ Ирам айди:— Аларни зиндандин чиқорғил!— деди. Аларни зиндандин чиқордилар. Шоҳ Ирам аларға от, тўн, силоҳ берди. Муҳаммад Исмоил ва Муҳаммад Қосим тўпларни кийдилар ва силөҳларни боғладилар. Отларға миндилар. Андин майдонға кирдилар. Найзабозлик ва шамширбозлик қилдилар. Мардонликларини кўрсаттилар. Шоҳ Ирам таҳсину офарин қилдилар. Андин қилич олиб майдондаги имонсизларға ҳамла қилдилар. Алардин бир нечасини ўлдурдилар. Шоҳ Ирам алардин мундоғ ишлар кўруб қўрқти.

Алқисса, ўзини тахтидин ташлади, қочди. Шоҳ Ирам буюрди:— Ҳамла қилинглар!— деб. Ҳамма имонсизлар ҳамла қилдилар. Мисоли улар ҳам бўри қўйга кирғондек ўзларини урдилар, имонсизларни зир-забар қилиб ташладилар. Имонсизлар ночор бўлиб Зуфунунға киши йиборди. Баёни воқеаларни анга тақрир қилди ва Зуфунун салоҳ кийиб етиб келди. Кўрдиким кўп одамлар ўлубтур. Аларнинг олдиға келди. Айди:— Эй араблар, отинглардан тушунглар! Агар тушмасаларингиз сизларни ҳам ўшал саркардаларингдан баттар қилурман?!— деди. Бу иккилари Зуфунунни ҳукмларини ту tub отларидин тушдилар. Қўл боғлаб турдилар. Ясовуллар яна олиб бориб зинданға солдилар. Зуфунун ўз саройига борди. Араб мулкиға борурға ирова қилди. Аммо икки калима сўзни эмди имом Муҳаммад Ҳанифиядан эшитинг.

Ул кунки, имом Мұҳаммад Ҳанифияни Зуфунун уруб үйқитти, то уч кун беҳуш бұлуб ёттилар. Уч кундин кейин Мұқбил үнгурдин чиқиб келди. Имом йиқилғон ерга борди. Имомни күрди. Ул ерда ётур. Жону дил бирла югуруб келди. Күрдиким Имомнинг нафаслари бор. Худойи таолоға шукур бажо қилди. Ул дамда сув олиб келиб Имомнинг юзлариға сепди. Имом Мұҳаммад Ҳанифия ўзлариға келди. Жойларидин турди. Мұқбил Имомни оёқлариға йиқилди. Ҳамду сано айтти:—

«Алҳамдуиллоҳ», Имом айди:— Эй Мұқбил, ёронларинг қани? Магар үшал шұхи раъно олиб кетти бұлғай!— дедилар. Алқисса, Имом билан Мұқбил иковлон уйлариға равона бўлдилар. Валлоҳу аълам биссавоб.

Аммо ровиёни ахбор ва ноқилони ахорор андоғ ривоят қилурларким, эй биродарлар, эмди икки калима сұзни Имом Мұҳаммад Ҳанифиянинг аноларидин эшитмак керак. Ул куни Имом Мұҳаммад Ҳанифия шикорға бордилар то уч кунча бўлди, келмади. Тўртинчи куни Биби Ҳанифанинг тоқати тоқ бўлди, эрса Имом Мұҳаммад Ҳанифияни кўрмакка иштиёқлари зиёда бўлди. Фикр қилдиларки: «Қандоқ ҳодиса бўлди, учтўрт кундин кейин фарзанди аржумандинг қаерда десалар, Шоҳ Мардонга нима жавоб берурман?»— деб. Ногоҳ Мұқбил бирла Имом Мұҳаммад кириб келдилар. Анолари жойларидин туруб Имомни пешоналаридин ўптилар. Фазали Биби Ҳанифа:

ҒАЗАЛ

Буқун тўрт кун бўлубтур, нури дийдам сан қаён эрдинг?
Ўзунгни қайда сақлаб, йўқ балолардин амон эрдинг?!
Кеча кундуз мани кўзумни йўлға интизор этдинг,
Ки мандин бир хабар олмай на ерларда равон эрдинг?
Кўрарман гул юзунгни, на сабабдий заъфарон ўлди,
Манинг кўзумгаки ҳар дам барги сурҳи жаҳон эрдинг?
Ҳанифани жаҳоннинг боғида топган матоисан,
Кўзум нури, юрагим қуввати сан ҳар замон эрдинг!

Имом Мұҳаммад Ҳанифия:— Буқун тўрт кун бўлуб-дур шикорга бориб эрдим,— дедилар. Андин зиёда сұз қилмади. Аммо Ҳанифа ўғлилариға хўб қарадилар, эрса чеҳралари заъфарондек бўлубдур. Биби Ҳанифа яна қайтиб савол қилди. Айдики:— Эй фарзанди аржу-

мандим, гули сурҳдек юзунг на сабабдин заъфарондек сарғорди. Бу бадани нозик ранг ва сабабдин ориғлади?—дедилар.

Имом Мұхаммад айди:— Эй меҳрибоним, манинг васиятларим дароздур. Агар қирқ йил айтсамда адо бўлмайдур,— дедилар. Биби Ҳанифа Имом Мұхаммадни ўз ҳоллариға қўймади, эрса, воқеаларни анолариға бир-бирига баён қиласилар:

НАЗМ

Мани дардим ичимда, сўзласам тилу-забон куйгай,
Агар финҳон қилур бўлсан рӯ ку, пай, устихон **куйгай!**
Бошимға бир машоққатлар тушубдур, ҳеч иложи йўқ,
Анинг андишасидин эй ёронлар, мағзи жон куйгай!
Бу сўзларнинг дўстлар ҳеч кима изҳор этиб бўлмас,
Анинг фикри манинг жонимда ҳардам, ҳар замон куйгай!

Алқисса, Имом Мұхаммад анолариға айдиларки:—
кун шикорға бордим. Бир қизға рўбарў бўлдим. Андин
бир зарб едиму бу ҳолға тушдим,— деб тамом қисса-
ларини бир-бир баён қиласилар. Биби Ҳанифа наъра
уруб беҳуш бўлуб йиқилди. Муддатдин сўнгра хушла-
риға келди ва айди:— Эй, икки жаҳонни баҳоси ва икки
кўзумни қароси, бу на сўздурки сен айтурсен!? Атонг
шери худо бирла етти кеча-кундуз курашдим оқибат
қўлиға тушдум. Мани эгардин олиб узуб бошидин ай-
лантуруб ерга қўйди. Оқибат ўз канизаги қиласилди. Андоқ
паҳлавон атодин бўлғон фарзанд бўлсанг мундоғ сўз-
ларни қилурға ор қилмасмусен?! Бир қиздан калтак
едим деб айтurmусан. Бу сўзни бу ерда сўзладинг, яна
бир ерда мундоғ сўзларни демагайсан, деди,— бизларни
номусға қўймағайсан,— дедилар. Имом Мұхаммад Ҳа-
нифияни бу сўзга қаҳрлари келди. Ичлариға ғазаб тўл-
ди. Анолари сўзлари гўёки дард устиға дард бўлди.

— Эй ано, ўзунг нима айтадурсан? «Атонг бирла
етти кеча-кундуз курошдим» деб,— дедилар.— Эй ўғ-
лум, нима бўлубдур айтсам?— деди. Ҳоҳ эр бўлсун, ҳоҳ
хотун бўлсун ҳар ким бир-бириға қуввати ҳунарини
курсатади,— деди. Андин кейин уйга бордилар. Муқ-
билини чорлади. Айди:— Эй Муқбил, бегонани таънаси
кўнглумни бузди. Аномнинг таънаси жондин ўтди. Энди
бориб Зуфунун бирла атосини шаҳрини олиб мусулмон
қилмасам, Мадинага келмагайман!— деб, қасамёд қи-
либ отларини эгарлаб, қирқ турлук асбоби жанг олиб,
шоҳ Ирамнинг шаҳриға равона бўлдилар. Аммо тоғे

отти, Биби Ҳанифа бедор бўлдилар, мастликдін ҳушёр бўлдилар. Ӯғлини кўрай деб келди, эрса Мұҳаммад Ҳанифияни топмади. Канизакларидин сўради. Эшикларни излади, топмади. Қўнглиға келди: «Магар кечаси сўзларимға ғайрат қилиб Зуфунунни шаҳриға кетти бўлғай», деб ўзларини урабошлади. «Тонгла шоҳ Мардон Муртазойи Алиға на жавоб берурман», деб кўзларини ёшлади.

Алқисса, аноларини тоқати тоқ бўлди. Пур иштиёқ бўлди. Отларини эгарлаб савора бўлуб йўлға кирдилар. Имомни изларича юрдилар. Таваккални вожиби Таолоға қилиб йўлға тушдилар. Зуфунунни чорбоғининг эшигига келдилар ва чорбоққа кирдилар. Ҳар тарафга қарадилар. Мұҳаммад Ҳанифияни кўрмадилар. Ногоҳ биёбондин гард намоён бўлди. Аросидин бир неча одамлар пайдо бўлди. Ҳамалари мардона либос кийган ва югурук отларға минганд. Қўз юмуб очқунча Биби Ҳанифанинг олдиға келдилар. Зуфунун кўрдиким, чорбоғда бир бегона хотун юрубдур. Они кўруб қаҳри келди. Айди: — Эй хотун сен қандоқ хотундурсен, мандин беижозат манинг чорбоғимда сайри тамошо қилурсен? — деди. Биби Ҳанифа айди: — Сен қандоқ жондурсан бу чорбоғнинг сайру тамошосидин манъ қилурсен? — деди. Зуфунун айди. — Бу манинг чорбоғимдур, ҳеч кимарса йўқдурки мандин беижозат бу боғда сайру тамошо қилса?! — деди. Биби Ҳанифа айди:

— Эй заифа, ўзунгни эркак қилиб кишилардек биёбонларда юрубсен! Санга лозим улки беш олти дугни, бир чархни бир уйғо кириб чигит ғўза олиб пахта қилиб, ип йигирмак муносибдур! — деди. Зуфунун айди: — Мани қиз эканимни қайдин билдинг? Биби Ҳанифа айди: — Узунгдин бурун сийналаринг хабар берди, — дедилар. Зуфунун айди: — Агарчи қиздурман мардона мардларни дармонда қилурман! — деб, дастаи шамширга қўл солди. Қинидин суғуруб олди. Мисли балодек Бибининг бошиға етиб келди. Ӯшал вақтда Имом Мұҳаммад Ҳанифия ҳам етиб келдилар. Бориб майдонға қарадилар. Қиз жамоалари билан бир заифага ваҳшат қилиб туродур. Имом Мұҳаммад Ҳанифия кўруб қўнгулларға гумон бўлди. Фикр қилдиларки: «Ул аном бўлмағай», деб мулоҳаза қилдилар. Андин кейин айдилар: «Эй Муқбил, сен мунда турғил, мен ул ерга бормасам бўлмас, — деб от қулогида бордилар, ки Зуфунун имомзода етиб боргунча анолариға заҳм бермабдур. Қачон ул бераҳмнинг қўнглиға раҳм солибдур. Биби ҳам паҳла-

вонликларидин ўзларини соқлаб турубдур. Аммо Мұхаммад Ҳанифия аноларини бу ҳолда күрдилар. Зуфунун ишини қилибдур. Биби ҳам йиқилмай турубдур. Имомзода дарҳол аноларини жиловини олиб, майдондин олиб чиқтилар. Мұқбилга айдилар:— Аномдин хабардор бұл!— деб Мұқбилға тобшуруб, ўзлари Зуфунунни маракаи майдониға бордилар. Зуфунун айди:— Эй жувон, қандоғ йигит турурсан манинг садди роҳими олурсен?— деди. Имомзода айди:— Эй дұхтар ул күн сандин салви еган йигитдурман. Ман ул күн билмабман, бул күн иншооллоҳ юз жонинг бұлса ҳам бири қутулмас!— деб, яна майдондин чиқиб аноларини олдилариға келдилар. Фарәд қилдилар. Анолари Имом Мұхаммадни танимади. Айдики:— Сен кимдурсан, мундоғ ҳолда манингдек бечора ожиз, нотавонни йұқлайсан?— деб. Имомзода айди:— Эй ано, жигаргүшалари Мұхаммад Ҳанифиядурмен,— деди. Биби Ҳанифа бу сұзни англади, худойи таолоға шукур бажо келтирди. Айдики:— Алҳамдулиллоҳ, дийдорингни күрар күн бор экан, энди ўлсам армоним йўқ,— дедилар. Имом Мұхаммад айди:— Эй ано, манга ижозат берсингилар, ман боруб ул қизга тақобил бўлай?!— дедилар. — Боринг, сизни яратқон Тангриға тобшурдум!— дедилар. Имомзода Зуфунуннинг олдига келди. Айдилар:

НАЗМ

Ҳунаринг бўлса кўрсатғил ишингни,
Вагарна бу замон ерсан бошингни.
Ки зўринг бўлса кўрсатғил бу дамда,
Мандинким бўлмағайсен кўб надимда.

Имомзода айдилар: — бизнинг ато-бобомизни расмлари илгари қўл кўтармоқ йўқ! Сен қанча ҳунаринг бўлса кўрсатғил! Андин кейин мен кўрсатай,— дедилар. Зуфунун бу сұзни эшишиб ночор шамширға қўл солди ва филофидин суғуриб шиддат билан келди. Имомзоданинг бошиға солди. Имом фўлод қалқонини тутди, рад қилди. Уч мартаба рад қилдилар. Эмди навбат Имомзодага келди. Булар ҳам тийғи обдор қўллариға олиб зарб бирла Зуфунун бошиға урдилар. Ул ҳам бошиға сипар тутди, рад қилди. Анга ҳам кор қилмади. Шамширбозлик тамом бўлди. Иш битмади. Андин кейин найзалашиб яна дафъа корсозлик қилишилар. Иккиларини найзалари пора-пора бўлди, тўқилди. Ҳеч қай-

силариға на зафар бўлди ва на хатар бўлди. Андин гурзи олишти. Бир-бирлариға ғазаб бирла солиши. Тарак-туриқи гунбази давронга етти. Девларнинг ҳуши учти, сипарлари латта каби пора-пора тўкилди. Қуббалири ситора янглиғ ерга тушди.

НАЗМ

Тараққо-туруқи амуди гарон,
Жаон бўлди бозори оҳангарон!

Алқисса, гурзи бирлан ҳам бўлмади. Гурзиларни қўйди. Қўл солди бир-бирлариға. Зўри етмади. Ҳануз бир-бирларидин кечмади. Биби Ҳанифа ул дамда ўзлариға келди. Имом Муҳаммад Ҳанифияни дармонда кўрди. Таяммум бирла бошларини саждаға қўйди. Сажда ичида бу муножотни қилди:

МУНОЖОТ

Илоҳо зоти покинг ҳаққи, ҳожатимни сен раво айла,
Мани бечорани дардимға бул ғамда даво айла,
Бу қизни бошиға шербаччани ё раб бало айла,
Забардаст айла ўғлумни, забардастликни жо айла,
Ушал шербаччани қўл устида раббано айла!?

Қаниз даргоҳинга ё раб, санга ҳожат тилаб келди,
Яротғон подшоҳига суёниб суйи раб келди,
Мадад қувватни санингдек подшоҳдин тилаб келди,
Манинг нолаву зорим устиға ул шеринар келди,
Бизингдек қулларингга раҳматингни борҳо айла!?

Сандин умудимки ҳалли мушкулотим бер,
Санинг даргоҳинга йиғлаб, ки биздин илтижо этмак,
Қақон андишамиз ё раб фароғат бирла хоб этмак,
Ғазот айлаб жаҳонда биз ҳама кори савоб этмак,
Ушал қизни дин йўлиға эмди ошино айла!?

Худовандо ўшал имонсиздин эмди нажотим бер,
Неча кун тун ичинда бу азиз жоним, ҳаётим бер,
Талаб қилдим Ҳасан отим дедим, сайнотим ҳамиша,
Сани ваъданг анга доим дуони мустажоб этмак,
Қўрар кўрмас балодин (худоё) паноҳ айла!?

Мадад берсанг ўшал шербаччаға, ки берсанг яна қувват
Асир этиб олиб қўлға, яна ул айласа байъат,
Узуб олмасун эгардин кўториб, бергил анга қувват,
Кетар деди умри бир неча айласин шербачча хизмат,
Ҳамиша номи покликдинки оғизда ишо айла?

деб бу муножотни қилдилар.

Аммо ровийлар андоқ ривоят қилибдурларки, ўшал ҳолда Бибининг қулоқлариға овоз келди:— Эй, Биби Ҳанифа ўғлингга қарағил ва айғил! Эмди бир зўр урсун, манинг қудратимни мушоҳада қилсин?!— деб, Биби Ҳанифа шод-хуррам бўлуб жойларидан турдилар, фарёд қилдиларки:— Эй фарзанди аржумандим, яна зўр урғил Тангри Таолони қудратини тамошо қил!— деб. Ул ҳолда Имом Ҳанифияга ғойибдин қувват ҳосил бўлди. Бир зўр урдилар «Аллоҳи Акбар» деб. Эгардин кўто-риб олиб бош узрасида чархвор айландурдилар. «Аллоҳи Акбар» деб кўкка отдилар. Кўзларидин ғойиб бўлди. Биби Ҳанифа бу ҳолни курди, эрса ҳушҳол бўлди. Айди:— Эй фарзанд, ул қизни ерга текурмай тутуб олғил, бўлмаса сандим ман хушнуд бўлмасмен!— деди. Алқисса, Имомзода аносини фармонларини тутуб ҳозур бўлуб, ушлаб олиб оҳиста ерга қўйдилар. Аммо Зуфунунг беҳуш бўлуб ётти. Имомзоданинг кўзлари Зуфунуннинг жамолиға тушди. Бежонидил ошиқи бекарор бўлдилар. Имомзода андак сув олиб анинг юзиға септилар. Қиз ҳушиға келди. Ўрнидин турди, кўзини очти. Имом Муҳаммад Ҳанифияни кўрди. Қиз ҳам ошиқи бекарор бўлди. Иккилари бир-бирлариға кўнгул олдурдилар. Зуфунун айди:— Агарчи шоҳ Ирамнинг қизиман, эмди санингдек амирзоданинг канизагиман! Эмди фармон сендадур! Бу канизак нима десанг ани қабул қилур,— деди. Имом Муҳаммад Ҳанифия айдилар:— Андоғ бўлса калима айтиб, мусулмон бўл!— дедилар. Зуфунун дарҳол мусулмон бўлди. Үтғон ишлариға пушаймон бўлди. Ўзини арз-ҳолини баён қилди. Кеча бўлди, -тонг отти. Имомзода турдилар. Таҳорат қилдилар. Тонг намозими ўқидилар. Биби Ҳанифа айди:— Эй ўғлим, бу хатарнок ерларда нимага туурсан. Бизларни Мадинайи Мунавваранинг йўлиға солмайсанму?— деди. Имомзода айди:— Эй мушфиқ аном, ўшал сен манга таъна айтиб, кўкрагимға бир ўқ урдинг, ҳануз яроси битган йўқ! Ман шундоғ аҳд қилиб эрдим: «Эмди боруб Зуфунунни асир қилиб олмасам,

Ўзини бандига солмасам, атосини шаҳрини олиб мусулмон қилмасам, ҳаргиз Мадинаға бормағайман!» деб. Эй волидайи меҳрибон, эмди Зуфунунни мусулмон қилдим, канизаклар бирла Мадинаға олиб равона бўлунг! Мен шоҳ Ирамга учрамай кетмасман,— дедилар. Биби Имом Муҳаммаднинг қайтмаслиғини билдилар.

Зуфунунни канизаклари бирла олиб кетиб борур эрдилар. Ногоҳ биёбон тарафдин гард намоён бўлди. Гард ичида икки қаро фаланг қочиб келодур. Бир кимарса ўйғи солиб излаб келодур. Алқисса, яқин етти, эрса, ул кимарсанинг назари Зуфунунға тушди. Жон-дил бирла ошиқи беқарор бўлди. Ақлини йўқотти. Шер анинг олдидан қутулуб кетти. Ночор ани ташлади. Буларнинг олдиға келди. Яқин келиб сурди: — Сизлар нечук одамсизлар? Мундоқ хатарнок ерларда беибо юурсизлар!— деди. Биби айди: — Ман ҳарами шери Яздон Муртазойи Алидурман! Қиз анинг ўғли шербачча Муҳаммад Ҳанифиянинг ҳарами туур!— деди. Ул нобакор айди: — Эй Алини ҳарами сен ўзунг дарҳол ул қизни ташлаб кетабер! Агар ташламасанг ҳаммаларингни хун оғушта қилиб ўлдуруб, ул қизни ёлғиз олиб кетарман,— деди. Бу сўзни Зуфунун англаб, эрса, жони лабиға келди, ўлимга рози бўлди. Бибига юз келтурди, айди: — Эй жон волида, манинг қўлимни бўшотиб қўйинг! Бу габрни ер бирла яксон қиласай!— деди,— агар қилмасам қиз отим қурусун!— деди. Аммо, Биби ўзиға андиша қилди. «Агар мунинг қўлинни бўшотиб қўйсам, мабодо ул имонсиз бирла биргалашиб мани ўлдуриб кетгай» деб андиша қилиб, ўзмайдонға кириб айди: — Эй габрий, мунда кел, ҳунаринг бўлса кўрсатғил,— дедилар. Ул имонсиз наъра уруб келди. Биби анга қилич солди. Имонсиз қиличини рад қилди. Наъра тортиб, қилич тортти. Бибига солди. Биби сипар тутти. Сипаридин миқдор тўрт ангуш Бибини бошиға ўлтурди. Кон равон бўлди. Яқин эрдиким ерга йиқилсалар. Юз машаққат бирла ўзларини сақлади. Худойи Таолоға нолаю зори қилди.

Аллоҳ Таоло Жаброил алайҳиссаломға хитоб қилди. Жаброил алайҳиссалом Кўҳи Қофдин икки нигиннинг тўшугудек суроҳ қилди. Анингдин шамол чиқди. Оламни юзини қаронгулуқ босди. Киши кишини кўрмади. Жаброил алайҳиссалом Бибини жасадини кўториб олди. Олиб келуб Мадинаға қўйди.

Аммо Зуфунун ялғуз қолди. Баъд аз он жаҳон ёру-

ди. Имонсиз кўрдики, Зуфунун канизаклари бирла турбдур. Яна ўзга ҳеч ким йўқ. Ўзи ўзидин ваҳшат олди. «Бу одамму ва ё девму, ё пари?» деб, Зуфунуннинг ёниға келди. Ул соат лашкар етиб келди. Ул имонсиз вазирга ўтгон воқеани баён қилди.— Аммо қиз сўз бермайдур,— деди. Вазир:— Эй шаҳзода, бу ерда уч лак, беш минг қўшин ҳозир, эрса, сен давлат бирла чорбоғқа кириб қўнғил, мен лашкарга бош бўлиб, атрофни қуршаб ётай! Кундузи рози бўлмаса, кечаси рози бўлур!— деди. Шаҳзодайи имонсизни бу ерда чорбоғи бор эрди. Аниг сўзи бирла чорбоғқа лашкари каффоғ кириб қўнди. Зуфунунни қуршаб ётди. Зуфунун Аллоҳ Таолоға муножот қилиб, илтижо қилди:

МУНОЖОТ

Худовандо манинг жоним бу ҳам бирла адo қилма?
Ушал шербаччадин эмди мани ҳаргиз жудо қилма?!
Ки андин ўзгани ҳаргиз яна манга раво кўрмА?!
Мани бегона бирла эмди ҳаргиз ошино қилма?!
Ироқ айлаб мани шер ўғлидин дод вовайлатор қилма?!

Ушал шер ўғлини кейнидин бошимға ризодурман!
Қилорим йўқ аниг йўлида гарчи бир гадодурман!
Магар Марғири била Машриқда бўлса илзанодурман!
Санинг ҳукминг азалда ман анго ҳар дам ёнодурман!
Мунингдек бўлса, ол жоним, тирик мунда бино қилма,

Манинг бошимға бу ишлар магар кори қазодурму?
Худоё банданг ичра ҳеч киши мандек озордурму?
Манинг қилмишларимға бу мاشқатлар сазодурму?
Манинг жаври жафо тортқанима Тангри ризодурму?
Худоё ҳар на қилсанг қил, vale андин жудо қилма?!

На ерга кеттилар, ёнимдағи йўлдошларим қайда?
Биз эмгагидек, соҳиби ано йўлдошларим қайда?
Кеча кундуз манга қароғон ул издошларим қайда?
Биродарлар, ўрун топмас манинг нолишларим қайда?
Манингдек одамини ҳеч дарду бедаъво қилма?!

Иложимни қилур эрдим, нетай эмди қўлум боғлиқ,
Имомимнинг фироқида кечакундуз юрак доғлиқ,
Тилоким мустажоб бўлмас, манга доим эшик боғлиқ,
Ярошур хотиринг жамъида ки юрган ойин соғлиқ,
Мани имонсизу зөлим қўлиға мубтало қилма?!

Қўраркун бормукин, фикри имомимда ўтарманму?
Худоё эмди ўлгунча ҳамиша қон ютарманму?

Манга ҳаргез даво йўқтур, яқе чок этарманму?!
Ризойимсиз бу ишлар-ла ва ё ғамда ўтарманму?!
Худоे даргоҳинда Зуфунунни мосуво қилма?!

Имомни фироқида кўрунгким хуну-борон йиғлар,
Ани кўрган кимарса кўкрагин албатта қон боғлар,
Анинг дардлиқ фироқи, эй ёронлар, барчани доғлар,
Илоҳо ҳеч бандани ўзунг бемуддао қилма!

Ушал ерда, оҳи муножоти Зуфунунни, Худойи Таоло мустажоб қилди. Фатҳи нусрат берди.

Алқисса, шаҳзода имонсиз Чаҳорбоғда қўнди. Зуфунун бу сифат бирла нолай зор қилди. Аммо ул Чаҳорбоғда бир пири зол бор эрди, қўй ва моллариға нигоҳбон эрди. Шаҳзода имонсизни олдиға бориб ул зол таъзим бажо келтурди. Шаҳзода имонсизнинг ҳол аҳволини сўрди. Имонсиз айди:— Эй мом йўлда келиб, сайд қилиб бир сайдра учрадим. Ҳеч кимарса мундоғ сайд қилғон эрмасдур, валекин сайд манинг сўзимни қабул қилмайдур!— деб, қиссаи Зуфунунни баён қилди. Ул кампир айди:— Ул мани ишимдур. Ул ишға сен чиқора! Ул ишни ҳамин соатда биткарурман. Ул қизни қўйинингга солурман,— деди. Шаҳзода имонсизга айди:— Агар сен бу ишни биткорсанг бу Чаҳорбоғимни бошиғича сенга берай!— деди. Кампир айди:— Эмди наҳорлиқга сизга нима керак, олдинғизга келтирай?— деди. Шаҳзода айди:— Озғина пишкан сут керак, келтиргил, ичай,— деди. Кампир таъзим бажо қилди.

Чоқ олдиға келиб, қозонға ўт ёқди. Ул ерда уйқуғалаба қилди, ухлади. Туш кўрди, олдиға бир кимарса пайдо бўлди. Аъзоси ўтдин, қўлида ўтлиғ гурзи. Кампирға ҳавола қилди:— Турғил, сани дўзахга солурман— деди. Кампир нола қилди:— Ман ҳеч гуноҳ қилғоним йўқ, на сабабдин мани ўтға солурсиз?— деди. Ногоҳ олдинда бир таҳт пайдо бўлди. Ул таҳтнинг узасинда бир мардий мардоно нуроний ўлтурубдур. Икки ёнларида, орқа-олдидаги соясиз махлуқлар қимиirlайдур. Аларға кампир таъзим қилди. Арз-ҳолларини айди:

— Бу кимарса мани дўзахга солурман!— дейдур,— фарёдимға етғил,— деди. Таҳт узрасидаги нуроний мард айдики:— Нимаики арзинг бўлса ман қабул қилай?!— деб айтдиларки:— Эй малики дўзах қўлингни торғил, бул ҳам бизларники бўлди,— дедилар. Малики дўзах бу сўзни англаб ғойиб бўлди. Андин кейин бу хотун ўзини тўхтатди, кўзини очди. Таҳт узасига қаради. Ул

тахт узасидаги нуроний зоти шариф турурларким, молики дұзах аларни сүзларини бажонидил қабул қилди. Мани дўзахқа солма,— деди. Зоти шариф айдиларки:— Эй кампир, мани танурмусан?! Мен пайғамбари охири замондурман! Энди сұзумни қабул қилурмусен?!— дедилар. Үл хотун — бажонидил қабул қилурман!— деди.— Андоғ бұлса, мусулмон бұлғил!— дедилар. Кампир дархол мусулмон бұлды. Үтган ишлариға тавба қилди. Андин сұнгра айдиларки:— Эй кампир, бу боғ ичіда бизнинг қизимиз бордур, ани оти Зуфунундур. Мандин анга салом дегил! Эмди ғам емағил, күби кетиб озиң қолубдур, ҳеч дам урмағил! Андак фурсатда муродинг-ға етурсен, дегил! Құлида заҳри ҳамоил бордур, ани ул имонсизға берғил, ани ичуриб ҳалок қилғил! Зуфунунни бандидин ҳалос қилғил».— дедилар.

Дархол кампир ўзиға келиб, бедор бұлиб, күрғон тушуни билди. Туруб югурди. Зуфунун қошиға келиб айди:— Эй Зуфунун қайдасен, бери келғил!— деди. Зуфунун отини ёшурди. Мунда Зуфунун йўқ!— деди. Кампир айди:— Ўзунги нима учун ёшурурсен?— деди. Санинг отингни зотингни, сандаги заҳри ҳаммоилни расули худо манга айтиб эрдилар. Ман бұлмаса буларни қайдин билурман?! Сани нечук билурман?— деди. Зуфунун ўрнидин туруб кампир бирла күрушти. Зуфунун ҳам бу тушни күруб эрди. Ҳар икаласининг тушлари бирдек келди.

Алқисса, Зуфунун заҳарни ул кампирға берди. Ани сутиға қўшиб қўйди. Ани элтиб шаҳзода имонсизға бер-Жони жаҳаннамға кетти.

Кампир Зуфунунни банддин ҳалос қилди. Зуфунун ул имонсизни силоҳларини кийди. Отини миндилар Үн лак беш минг лашкари куффорға рұба-рұ бўлдилар. Бўри қўйға кирғондек имонсизларни ўлдурди. Лашкари куффор тоқат қилолмади. Ноchor омон тилаб Зуфунунни оёғиға йиқилди. Ҳаммаси мусулмон бўлуб, Зуфунунға тобеъ бўлди. Зуфунун имонсиз шаҳзодани вазирини, ул имонсизнинг шаҳриға подшоҳ қилиб, ҳамма мулқии анинг қўлиға тобшуруб буюрдиким:— Шаҳарға кириб бутхоналарни вайрон қилиб, ўриға дармаҳал масжиду мадраса бино қилдурғил,— деди. Үл вазир «хўб бўлғай» деб шаҳарға кириб бутхоналарни вайрон қилиб ўриға масжиду мадраса бино қилдурди.

Андин Зуфунун каниzlари бирла ўз вилоятлариға ра-
вона бўлдилар.

Эмди бир неча сўзни Имом Муҳаммад Ҳанифиядин эшитмак керак. Ровиёни ахбор ва нақлонлар андоғ ри-
воят қилурларким, ўшал кунки Имом Муҳаммад Ҳани-
фия анолари Биби Ҳанифа бирла ваъда қилишиб, Муқ-
били олиб шоҳ Ирамни вилоятлариға равона бўлди,
бир неча манзил йўл йуруб, бир Чаҳорбоғқа келдилар.
Анда кириб истироҳат қилдилар. Ул боғ Жандал шоҳ
деганни боғи эрди. Ногоҳ ул Жандал шоҳ уч минг киши
бирла бир тараффа чиқиб эрди. Икки киши келиб боғи-
дин хабар олди. Кўрдиким икки киши отлари бирла
келиб ётибдур. Буларни кўруб Жандал шоҳға хабар
берди. Жандал шоҳ учминг киши бирла келиб Чаҳор-
боғни қуршаб ётти.

Эмди сўзни парилардин эшитмак керак. Парилар шаҳрида шоҳ Заррин деган бор эрди. Пари шаҳрини подшоҳи эрди. Маликаи Заррин дер эрдилар. Анинг бир қизи бор эрди. Отини Қарно pari дер эрдилар. Ногоҳ ул қиз оламни сайр қилиб, ул Чаҳорбоғқа келиб кўзи Имом Муҳаммад Ҳанифиянинг жамоллариға тушди. Ул ерда Имомға басидқидил ошиқи беқарор бўлди. Андин ҳар кунда уч минг лашкар бирла келиб Имом Муҳаммад Ҳанифияни кўруб, яна шаҳристони Зарринга кетар эрди. Бир кун қадимги одати бирла кўрай деб келса, Имомнинг бошида ҳодисаларни кўрди. Имомни уйқу-
ларидин уйғотти:— Жандал шоҳ санинг қасдингға кел-
ди!— деб. Кўрдиларки атрофларини қуршаб олибдур.
«Зинҳор бехабар бўлма», деб, гойиб бўлди. Имом бош-
ларини кўтардиларким, ҳеч кимарсани асари йўқ! Иков-
лон Субҳоноллоҳга муқаййид бўлдилар. Энди «бизлар-
ға хабар берган нечук зоттур?!»— деб ноchor силоҳла-
рини кийди, отлариға миндилар. Боғдин ташқари чиқиб
хабар олсалар, лашкари беадад намоён бўлди. Лаш-
кари куффорлар кўриб наъра урдилар:— Қандоқ одам-
ларсен, асли насабларингни айғил, ўлдурғанларға ҳам,
ўлгучиларға ҳам армон бўлмасун?!— деб. Имом Му-
ҳаммад Ҳанифия айдилар:— Отим Муҳаммад Ҳанифия,
отамнинг отлари Шоҳи Мардондур,— дедилар. Жандал
шоҳ айди:— Эй йигит, ўзунгни кўрсатғил?— деди. Имом
айдилар:— Аввал майдонгоҳ ростлағил, андин сўнgra
мубориз тилагил!— деди.

Алқисса, майдон ростлади. Имонсизлардан бир ки-
ши майдонға кирди. Таънага оғиз очти, айтти:— Эй ара-

би дүғи навиш, пашмина пүш чүлда ётқон ва биёбон-
ларда парвариш топқон:

НАЗМ

Агар бұлсанг құнгиллик, кел бу ерга,
Нечук тоқат тутарсен мендек әрга?!

деди. Имом айдилар:— Бизнинг ота-бобомизни расмла-
рида пешдастлик қымоқлик йүқдур, то мушт емай
кишига мушт урмасмиз!— дедилар. Бу сұзни әшитиб
ул имонсиз құлиға қилич олиб, от югуртириб келиб
Имомга қилич солди, Имом сипар туттилар, рад қыл-
дилар. Ҳаргиз асар қымади. Эмди навбат Имом Му-
ҳаммад Ҳанифияга етти, Имом қиличини олиб күтариб,
күнгүллариға андиша түшди: «Мабодо қилич бирла ур-
сам икки пора бұлса суд қымас, белидин олиб зар-
бимни күрсатай. Мабодо имон келтуриб мусулмон
бұлса», деб қиличларини құюб белидин тутуб, әгардин
күтариб, олиб күкка оттилар. Лашкарнинг құзидин ғо-
йиб бўлди. Имомни бу ишлариға барча лашкари куф-
форнинг ақллари лол бўлди. Кўқдин келадурда Имом
яна тутуб олиб, бошларидан чархдек айлантуруб, андин
оҳиста ерга қўйдилар. Муқбил келиб канорага олиб
чиқтилар. Имонсизлардин бир паҳлавон майдонга кир-
ди, наъра урди:— Бу дамда кимни олдинг?— деди. Имом
айди:— Бир имонсизни олдим, яна бири сендурсен!—
деди. Имонсиз аиди:— Манга нечук тоқат қилурсан?—
деди. Имом аиди:— Сен ұзунгни ғамингни егил, манинг
била ишинг бўлмасун!— деди. Имонсизнинг қаҳри кел-
ди. Шамшир солди. Имом сипар тутуб рад қылдилар.
Ҳаргиз асар қымади. Эмди навбат Имом Ҳанифияга
етти. Имом қилични олиб, күтариб эрди, күнгүллариға
андиша түшти: «Мабодо имон келтуруб мусулмон бўл-
са» деб қиличларини құюб, белидин тутуб, әгардин күта-
риб олиб, күкға оттилар. Лашкарнинг құзидан ғойиб
бўлди. Имомни ишлариға барча лашкари куффорнинг
акллари лол бўлди. Кўқдин келурда Имом яна тутиб
олиб, бошларидин чархдек айлантуруб, андин оҳиста
ерга қўйдилар. Муқбил келиб боғлаб канорага олиб чиқ-
тилар. Имонсизлардин яна бир паҳлавон майдонға чиқ-
ти. Наъра урди.— Бу дамда кимни олдинг?— деди. Имом
айди:— Бир коғирни олдим, яна бири сендурсен!— деди.

Имонсиз айди:— Манга нечук тоқат қилурсен?— деди.
Имом айди:— Сен ўзунгни ғамингни егил, манинг бирла
ишиңг бўлмасун,— деди. Имонсизни қаҳри келди, шам-
шир солди. Сипар туттилар, рад қилдилар. Имом қилич
солдилар. Ул имонсиз икки пора бўлди. Жони малики
дўзахга кетти. Жандал шоҳ кўриб тоқатлари қолмади.
Фармон қилди:— Уч минг қиши як бора от қўйинглар!—
деб. Имом ялғуз аларға ғайрат қилди. Имонсиз мисоли
қўй, Имом мисоли бўри бўлди. Уч қўйни олдиға солиб
сурдилар. Олиб бориб Жандал шоҳга етиб ани белидин
тутуб, эгардин кўтариб олиб ерга урдилар. Жандал
шоҳ ўзидан кетти. Боз ҳушиға келди. Имом анга ка-
лимса арз қилди. Жандал шоҳ қўрқуб, ҳамма лашкари
Имомни олдиға йиқилиб, мусулмон бўлди. Имом Муҳам-
мад Ҳанифия Жандалшоҳни сарафрозда қилиб, ўз шаҳ-
рини ўзига бердилар. Аларға амри маъруф-наҳи мун-
карни таълим қилдилар. Жандал шоҳга буюрдилар-
ким:— Бутхоналарни вайрон қилиб, ўрниға масжиду
мадраса ва хонақоҳ бино қилдурғил!— дедилар. Жан-
дал шоҳ бажонидил қабул қилди. Жандал шоҳдин қи-
ши олмай, ўzlари Муқ бил бирла шоҳи Ирамга равона
бўлдилар...

Неча манзил йўл юруб эрдилар, бир ерга келдилар.
Анда бир подшоҳ бор эрди. Анинг отини Имрон шоҳ
дер эрди. Имронни отаси подшоҳ эрди, умри охириға
етиб дорул фанодин дорул бақоға риҳлат қилди. Андин
уч фарзанд қолди. Бири ўғул, иккиси қиз. Имрон шоҳ
отасини ўрниға подшоҳ бўлди. Бу икки қизи ғашлик
қилиб маслаҳат қилди. Имронни тутуб, банд қилиб зин-
донға солди. Тоғдин бир катта тош олиб келиб, чоҳни
оғзига сарпӯш қилди. Ўzlари подшоҳни вилоятлариға
подшоҳ бўлуб, турфа таадди ишларни қилдилар. Ва
роҳзанлик қилиб, одамларни хуни ноҳақ қилиб молла-
рини олур эрди. Икки қиз ўз муродига ишлар қилди.
Бу сўзни Қарно пари эшитти: «Фалон малик ўлубтур.
Ани икки қизи ўз оғоси Имронни банди зиндан қилиб-
дур. Ўzlари подшоҳ бўлубтур. Дунёда фисқ ишларни
барпо қилибдур», деб. Қарно андиша қилдиким: «Ма-
бодо амирзода ул йўлдин ўтар бўлса анга йўлуқма-
ғай». Ўн икки минг парилариға амр қилиб, отланиб
келди. Имомни анда топти. Отидин тушиб, одам суратида
бўлиб келиб, Имомға салом берди ва кўришти.

Имомга айди:— Бу ерда фалон подшоҳнинг икки қизи, оғаси Имроншоҳни банди зиндан қилди. Ўзлари роҳзанлик қилодур. Бир неча паҳлавонларни ва неча подшоҳларни несту нобуд қилди. Эй амирзода, ўзингизга ҳозир бўлинг, сизларни ҳам алардек қилмағай!— деб ғойиб бўлди. Имомзода қарадилар, олдиларида ҳеч кимарса йўқ! Нима воқеа эканини билмадилар. Калима Тамжидни ўқидилар. «Оят ал-курси»ни ўқиб ўзлариға дам қилдилар. Андин туриб отландилар. Йўлга равона бўлдилар. Ул икки қизнинг жойига еттилар. Икки қиз бир тахтда ўлтурубдур. Шароб ичар эрди. Ноғоҳ кичик қизни назари саҳроға тушди. Имом Муҳаммад Ҳанифияни кўрди, опасиға айласига айди:— Бир одам келадур,— деди. Айласи опаси айди:— Манинг найзамни захмидин осмонда қушлар учуб ўтолмайдур. Қайдаги шаҳарлик одамдур, бу ерга келса?— деб турди ва отиға минди. Имомни олдиға келди ва наъра урди ва айдики:— Нечук жонингдин тўйғон одамсен? Мани марғозимға келурсен?— деди. Имом Муҳаммадға Муқабил айдилар:— Ул кимарса, айтғон қизлар ушбуудур,— дедилар,— ва рост айтиб экон,— дедилар. Алқисса, имом юзини қизға қилдилар:— Санга ким ўргатти, мардона либос кийиб, мард бўлмоқни, мундоқ ерларда ўлтуруб йўл урмоқни? Санга лозим беш дук, бир чарх олиб чигит ғўзани пахта қилиб, чарх йигириб ўлтурмоқ, бу ишлар номард ва ноинсоф ўғриларнинг ишидур. Мундоқ ишлар санга лозим эмасдур,— дедилар. Қиз айди:— Эй йигит, манинг қиз эканимни қайдин билдинг?— деди. Имом айди:— Ўзунгдин илгари кўкрагинг хабар берди,— дедилар. Қиз айди:— Эй йигит, ман қиз боладурман — барчани бошиға етған балодурман,— деди ва айди:— Эй йигит ҳунаринг бўлса кўрсатгил,— деди. Имом Муҳаммад Ҳанифия айди:— То мушт емай кишиларга мушт урмасмен. Қиз отини суруб келди. Зарб бирла Имомнинг бошлариға тиғ солди. Имом сипар туттилар. Имомнинг сипарларини икки пора қилдилар. Аммо Имомзодаға асар қилмади. Иккинчи бора яна ҳавола қилди. Имом қўлларини узатиб сипар қилдилар. Қиз айди:— Начанд мардона мардларни тобутға торттим, сен сипари дигарини олмай қўлингни сипар қилурсан! Манинг тифим сани қўлингни кесмайдурму?— деди ва — эмди асли насабларингни баён қилғил! Ўлсанг сенга ва менга армон бўлмасун,— деди. Имом Муҳаммад Ҳа-

нифия айдилар:— Отим Имом Мұҳаммад Ҳанифиядур, лариға қилич солди. Имомзода құл узотиб, қилич бирла банди дастидин тутуб, андоғ күч бердиким, тифи құлидан тушти. Андин Имомзода камариға құл сунди. Эгаридин узуб олиб, андоғ ерга урдиларким, келига киргай сағдан беліңгача ерга кирди:

Алқисса, Муқбил ул қизни боғлаб олди. Андин синглиси келди айди:— Эй йигит, опами панд бирла тутуб олдинг, манга нечук тоқат қилурсен? Агар минг жонинг бұлса, бирини мендин саломат этмагайсен, — деди. Имом айдилар:— Сенга на азобдур урғочи, үзүнгни эр — қиби, әркак лиbosларини кийиб, дашти биёбонларга үзүнгни солиб, қароқчилик қилиб юрадурсен, пахта бирла чархни тутғил! Ушбу яхши бўлур! — дедилар. Ул қиз дам урмай Имомга қилич солди. Имом қўллари бирла рад қилди. Иккинчи яна ҳавола қилиб эрди, Имомзода қўллари бирла қўлиға қоқтилар. Қилич қирқ газ ерга бориб тушти. Андин Имом найза била каманд солдилар, отидин қирқ қулоч йироққа тушди. Имом Муқбилға ишорат қилдилар. Муқбил келиб ул қизни ҳам боғлади. Олдиға олиб келди. Андин Имом Ҳисори Искандарияга юрмак бўлдилар. Қизлар нолай зорасиға ҳаргиз илтифот қилмадилар. Муқбилга айдилар:— Икки балосини банд бирла олиб юргил, Муқбил ҳам шундоқ қилдилар.

Алқисса Искандарияға еттилар. Искандария халқи Имомнинг олдилариға пешвоз чиқиб, сарбараҳна бўлуб сарбазмни қилдилар. Чунки, булар Кўкачи деган ерга бориб ҳароб қилиб эрди. Аларнинг асир бўлғонин кўриб, Имомнинг ҳақлариға дусъи хайр қилдилар. Амирзода Имронни сўрадилар. Жавоб бердиларким «зиндондадур» деб. Амирзода кўрдиларким, зиндоннинг оғзига оғир тош қалабдур, ҳеч ери очиқ эрмас. Магар бир табақға лойиқ очуқ, ошу нон бермоқ учун. Имом ҳам ҳалойиқға фармон қилдиларким:— Чоҳни оғзидин тошни кўтаринглар! — деб ҳалойиқ зўр қилдилар. Асле тебрата олмадилар. Ноchor Имом үzlари отларидин тушуб, икки этакларини қайириб зўр уруб ул тошни қирқ қадам олиб ташладилар. Андин сўнгра наъра уруб:— Ё Имрон! — деб ҳайқирдилар. Чоҳнинг тагидан овоз келди «Лаббайк», эй гарибнавоз, сен қандоқ одаме ту-

рурсен? Мундоқ вақтда мани ёд этиб, ғарибнавозлик қилурсен?—деди. Имомзода айтдиларки: — Мен ҳазрати Шоҳ Мардон Муртазойи Алини ўғли Муҳаммад Ҳанифиядурмен! Сани банддин халос қилғали келдим. Бу банди зинданға ким солди?— дедилар. Имроншоҳ айди:— Бу ишни ҳамширларим қилди. Имом Муҳаммад Ҳанифия сипарни камандға боғлаб чоҳға солди:— Ё Имрон, сипарни узасиға ўлтурғил! Сани тортиб олурман,— дедилар. Алқисса, Имрон шоҳ сипарни узасиға чиқпіб ўлтурди. Имом чоҳдин тортиб олдилар. Имрон шоҳ, Имом Муҳаммад Ҳанифия жамоли жаҳонороларини күруб, таҳсина оғарып қилдилар. Имом, Имрон шоҳни банди занжирларини күшода қилдилар. Имроншоҳ дарҳол Имомнинг олдилариға тушдилар. Аннинг бирла навозиш қилиб күриштилар. Аннинг құнглини күтариб:— Мардона бўлинг, эрни бошиға минг турлук ишлар тушар!— дедилар. Андин калима арз қилдилар. Имроншоҳ дарҳол калима келтуруб мусулмон бўлди. Бу икки ҳамширлари ҳам мусулмон бўлди. Имомзода буларни бир-бирлари бирла яраштирилар. Амри маъруф-наҳи Мункарни таълим бердилар. Бутхоналарни вайрон қилиб, бутларини синдуруб ўрниға масжид, минбару мадраса бино қилдилар. Имрон шоҳни ҳоким қилиб қўйдилар. Андин булар бирла видолашиб шоҳи Ирамга равона бўлдилар.

Эмди сўзни Имом Муҳаммад Ҳанифиядан эшитмак керак. Ва аларни корини билмак керак. Ровийлар андоғ ривоят қилибдурларким, алқисса, Имом Муҳаммад Ҳанифия шоҳи Ирамга йурдилар ва яқин еттилар Аллоҳу Акбар деб наърайи Ҳайдар торттилар. Замину замон, макину макон ларзага келдилар. Шоҳи Ирам бирла мажлиста ўлтурғон акобирларнинг барисидин ҳуши кетти ва беҳуш бўлди. Агар яна бир мартаба наъра урсалар эрди, барчасида жон қолмас эрди. Сандалнишинлар барчалари курсидан ерга йиқилди. Бирзамондин кейин ҳушлариға келиб, ҳайрон бўлиб туруб эрди, тоғ тубида икки қаро намурод бўлди. Имом айдилар:— Эй Муқбил, сен бу ерда түғни тикиб турғил, мен шаҳарнинг устиға бориб түғга қараб уруш қилай! Муқбил доманаи кўҳда түғни тикиб турди. Имом шаҳарнинг ўртасиға келиб фарёд қилдиларки:— Эй шоҳи Ирам, муборизинг бўлса мунда келтирғил?!— деб шоҳи Ирам лашкар тортиб минг фил бирла чиқти. Майдон

ростлаб, маймана майса тузатти. Шоҳи Ирам айди:— Бизда паҳлавон бормукин, майдонға кириб, ул кимарсанни боғлаб, менинг олдимға олиб келса. Аидин бир одий шоҳи Ирамдин ижозат олиб майдонға кирди ва наъра уруб айтадурки:— Эй араби пашминапўш, дўғинўш ва андомларини шол бирла ёпқон ва рёг биёбонларда парвариш топқан, бу майдонға кириб, ҳунарингни кўрсатғил?!— деди. Имомзода айдилар:— То мушт емай кишига мушт урмасмен. Одий айди:— Андоқ бўлса, отингни айт, армонда кетмагил! Имом ҳам наъра урди. Ул тарафға Худо ғайрат берибдур: «Ул зоти шариф отани отини сўрасанг Алидур! Худо даргоҳида шери Худодур! Ҳамма имонсизларни бошиға жазодур! Анинг ўғлудурманким кам эмасмен, санинг бу лашкарингға ғам емасмен! Уруш майдонида ғайрат қилурмен. Барингга бир ўзум тоқат қилурмен! Кириб майдонға кўрсатғил ҳунарингники, эмди фикри дигаринг қилма». Алқисса, ул одий қилични филофидин суғуруб Имомга ҳавола қилди. Имомзода ани тифини рад қилдилар. Тифи қўлидин тушди. Имом қўлларини узатиб анинг белиға маҳкам ёпустилар. Эгаридин узуб олиб, бошларидин калаба чархдек айлантуруб, ерга урдилар. Қумдек реза-реза бўлди. Шоҳи Ирам ани кўрди, ҳоли ўзгача бўлди ва айдиким:— Ул Алиниң ўғли бўлса баробар келиб бўлмас! Бир-бир борсак ҳаммани нобуд қилур! Кўблашиб ароға олинглар! Анинг фармони бирла ҳамма лашкар бир йўла от қўйди. Имом ёлғуз анга туруш қилдилар. Отларини қадамидин гардлар қўзғалди, жаҳон оламни қаронғулуқ бости. Имом найзани қўллариға олиб, шунқордек буёндин кириб, ўёндин чиқар эрдилар. Имомзодани билмай вазирнинг ўзи ўлтуур эди. Бу ҳоллар бирла кўз уйқуга борган фурсатғача уруш қилдилар. Имомға ҳеч захм воқеъ бўлмади. Имом орадан чиқтилар. Муқбил тарафға равона бўлдилар. Муқбилға келиб айдиларки:— Ассалому алайкум ё Муқбил. Муқбил жавоби салом қилдилар. Ва айдилар.— Аллоҳи худовандо бандангни жони сенинг йўлингда, бил!— деди. Имом отдан тушиб оби таом едилар. Отларини совутиб, отлариға ем бердилар. Ўзлари таҳорат қилиб, намоз ўқидилар. Баъд аз фароғи намоз кўзлари уйқуга кетти.

Тонг отти, шоҳи Ирам аркони давлатларини йиғиб, бу кеча маслаҳат қилди:— Бу Алиниң ўғли бўлса, таърифидин тошқари паҳлавон бўлса, мунинг фикрини қи-

линглар!— деди. Акобирлар айди:— Майдонгоҳга хандақ қозиб анга тушуб олмасак, яна ҳеч илож йўқ,— дедилар.

Алқисса, майдонда етти ерга чоҳ қазиди. «Бириға тушмаса, яна бириға тушадур», деди. Имом тонг намозин ўқиб, отландилар. Майдонга яқин, етилар. Имонсизлар қоча бошладилар. Отлари чоҳнинг лабига келди, ўзини тортти. Имомзода бехабар эрдилар. Қаҳри келди. Отиға қамчин урдилар. То сўнгакиға етти, оти қўрқинчидин тўрт оёғини бир ерга ғунча қилиб, ўзини жуфтак урди. Олти чоҳдин ўтиб, еттинчига тушуб, резареза бўлди. Имомнинг ҳар икки оёғлари қайрилиб, ошиқидин жудо бўлуб қолди. Имомзода ҳаётликдин таъма уздилар. Ва кўнгилларини ўлумга бердилар. «Мани эмди, жоним қолмас экан», дедилар. Шоҳи Ирам фармон қилдиким:— Ҳар чоҳига борасизлар. Чоҳларга тошкечак ташланглар тўлуб қолсун! Алиниңг ўғли аниңг тагида қолсун!— деди.

Ул соатда Зуфунун қирқ канизлари бирла ҳозир бўлуб Муқбилга учради.— Хўжанг қани?— деди. Муқ бил:— Урушга кетти!— деди. Зуфунун канизакларини Муқбилнинг олдига қўйди. Ўзи ёлғуз урушга борди ва наъра урди. Мунинг наърасини барча лашкар эшишиб титради. Қирғирдин қочқон чумчуқдек, мушукдин қочқон сичқондек ҳар бири бир ерга етти. Ул ерда Имомни кўрмади. «Имом айда экан?!» деб, бандоҳ кўзи чоҳга тушди. Билдики, Имом имонсизлар макри бирла чоҳга тушубдур. Имом ул чоҳда жонларидин умид узубдур. Имом Худойи Таолоға нолаву зори қилур эрди. Чоҳ ичинда Муҳаммад Ҳанифиянинг қилғон муножотлари:

МУНОЖОТ

Манингдек ҳеч киши банданг аро бўлғаймукун, ё раб?!
Ўзини мард олиб, номард бўлуб ўлғаймукун, ё раб?!
Туюқсиз билмайин чоҳ ичиди қолғаймукин, ё раб?!
Юроки ёра бўлуб ғам ғуссада бўлғаймукин, ё раб?!
Манингдек чоҳ ичинда беҳуда ўлғаймукин, ё раб!

Бу ерда сендин ўзга ҳеч кимса-е ҳолими билмас!
Менга бир меҳрибон йўқ, куйдируб жон, фикрими қилмас!
Алидек шери Яздон қойда-мани, аҳволими билмас!
Агар билса мани ҳолим, буларни кўзиға илмас!
Аном ё Зуфунун бул ҳолими билғаймукин, ё раб?!

Алар айтурмукин қайси, не сув-сувлаб юргандур,
Не ерда қуш солиб кетида ҳув-ҳувлаб юргандур,
Отини ўйнатиб не ерда дув-дувлаб юргандур,
Разабга учраса оти аниңг сайлаб юргандур,
Аларнинг кўнглиға мундоғ шикаст келғаймукин ё раб!

Биродарлар мени сўрсанг ётибмен ҳоҳи зинданда,
Мани кўрган кимарсани кўзи бўлғай гирибонда,
На ғам бўлғай, на қайғу кўрсанг эмди шоҳи Имронда,
Ки мундоғ бўлғанимга хотирим бисёр армонда,
Киши мендек қўлини қос уруб қолғаймукин, ё раб?!

Худоё чоҳ ичида бу қулунг санга қилур зори,
Умидим ғайбдин еткурсанг манга бир мададкори,
Мани ҳам ишларим битгаймукин берса манга ёри,
Үрун тобса мабодо ушбу қулни чашми хунбори,
Манингдек чоҳ ичида банди бўлғон-бормукин ё раб?!

Қани мен тебранай десам, юрарға оҳ, оғёғ йўқ,
Ўзум гар ўйласам ҳаргиз қимирларға ҳолим йўқ,
Бу бединлар билан эмди урушғудек яроғим йўқ,
Кишига яралаб сўзлагудек зарра мадорим йўқ,
Киши мандек бўлуб, мунглуғ тотиб бўлғаймукин, ё раб?!

Алқисса, ушбу ҳолда Зуфунун чоҳнинг устиға келди. Гумон қилдиким, «мабодо чоҳга йиқулганмукин?» деб наъра урди. Ассалому алайкум ё Имомзода тирик бормусиз?— деди. Имом Муҳаммад Ҳанифия Зуфунунни овозини эшилти. Айдиларки:— Сен қандоғ Ҳудойи Таолонинг бандаси туурсан? Мундоқ вақтида манингдек дармондаларни йўқлайдурсан?— дедилар. Зуфунун айди:— Ё Имомзода, мен — Зуфунун канизингиз! Эй Имомзода, бу вақт туурур вақт эмас, мунда чиқинг, иковлон бир бўлуб, бу имонсизлар билан уруш қилали,— деди. Имомзода айдилар:— Манда қимирларға тоқат йўқ! Чиқиб санга ёвар бўлсан, — деди. Зуфунун айди:— Андоғ бўлса мен каманд бирла сипарни солай! Сипар узрасиға чиқиб ўлтуринг, мен тортиб олай,— деди. Зуфунун чоҳга сипар солди. Имом машаққат бирла ўзла-

рини сипарнинг устига олдилар. Зуфунун зўр уруб тортиб ололмадилар. Имом айди:— Санга ёри берурға киши йўқмудур?— дедилар. Зуфунун айди:— Канизакларимни Муқабилнинг олдиға қўйиб келиб юрдим,— деди. Имом айдилар:— Аларни чақирғил, барчалари келсун, Худойи Таолони ёд қилиб зўр беринглар. Эмди умидим улжим, ташқариға чиқсан, дедилар Зуфунун канизакларини чақирди. Канизлари келди, эрса, ҳаммалари исми Аллони ёд этиб зўр қилдилар. Имомни ҳазор мاشақватлар бирла ҷоҳдин тортиб олдилар. Кўрдиларким, икки оёқлари ошиқларидин жудо бўлуб, айланиб турубдур. Зуфунун ҳайрон қолди. Кун кеч бўлди. Зуфунун айди:— Бу кеча тоғқа чиқади, ўзумизни у тоғда соқлали. Тонг отсун, Тангри Таолодин нима келса, ани кўрали — деди.

Алқисса, Имомни тоққа олиб чиқтилар. Атрофира катта тошларни териб, қалъа қилиб, Имомни ичида ёт-ғузуб қўйдилар. Зуфунун канизлари бирла Имомнинг хизматларида турдилар. Имом айдилар:— Эй Зуфунун, менда урушғудек қудрат йўқ, йўлдошларим бандда қолди. Алар бўлса эди, менга ғам йўқ эрди,— дедилар. Зуфунун билдики, Имом йўлдошларини йўқладилар. Канизлари бирла Муқабилни Имомни олдиға қўйуб, ўзлари отаси боргоҳиға кетти.

Барча ерларни қидираб отасини саройиға кирди. Кўрдиким отаси тахт устида ухлаб ётибдур. Қасд қилдиким:— «Ани бошини кесгайман!» деб отаси Зуфунуннинг шарпасини билиб, ўзини тахтдан ташлади, қочти. Зуфунун қилич бирла чопти, қилич отасига тегмай, тахтга тегиб икки пора бўлди. Абобакр Сиддиқнинг ўғлонларидин ҳеч хабар ололмадилар. Нечанд қўнгуллариға андиша тушти: Мен мундоғ хаёл қилиб қолдим, мабодо имонсизлар ерини хилват топиб, Имомзодага зиён-заҳмат еткурмагай», деб, қайтиб келиб кўрдиларким, Имомни лашкари куффор ўртаға олибдур. Имомга бирлаб-иккилаб от қўйуб турубдур. Имом ўқни ёйиға солиб, отиб турубдур, Имомнинг ўқлари имонсизлардин ўтуб турубдур. Алқисса, Имомнинг ўқлари адo бўлубдур. Канизларнинг ўқларини ҳавола қилди. Ул ҳам яқинлабдур. Зуфунун келиб кўруб имонсизларга интилди. Сонсиз имонсизларни қирди. Имонсизлар тоқат тутмай қочти. Лашкардин Имомнинг олдиларини очти. Келиб Имом бирла топуштилар.— Абобакр Сиддиқнинг ўғулларидин нишона тополмадим!— деб, Имомга яна айдиларким:— Бу ерда турмоқ ҳикматдин эмас. Мени

сўзумни олсангиз Мадинаға борайлик, сизни оёқларингизга муолажа қилайлик, сиҳат бўлса яна қайтиб келали!— деди. Имом айдилар:— Менинг аҳдим бор. Мадинага бормайин!— дедилар. Зуфунун айди:— Андоғ бўлса, Имрон шоҳфа борали. Анда муолажа қилали?— деди. Имом бу маслаҳатни қабул қилди.

Зуфунун канизлари ва Муқбил Имомни олиб, Имроншоҳга равона бўлдилар. Неча кунлар йўл юруб Имроншоҳга еттилар, эрса, кўрдиларким, Имроншоҳни Амлоқ деган келиб олубдур. Амлоқ, Имрон шоҳнинг бўйнига каманд ташлаб тортмоқда эрди. Булар етиб келди. Имом Муҳаммад Ҳанифия айдилар:— Эй Зуфунун мени дўстум не ҳолидек бўлубдур. Мени анинг учун ичим оғрийдур. Агар менинг қудратим бўлса эрди, ани банддин халос қилур эрдим,— дедилар. Зуфунун бу сўзни эшилти, эрса, дарҳол туруб ижозат тилади. Майдонга кирди, Амлоқни камандини кести. Имроншоҳни халос қилиб олиб чиқти. Имроншоҳ айди:— Кимурсенки, мундоғ чоғда ёруғлиғ қилурсен?— деди. Зуфунун айди:— Мен Имом Муҳаммад Ҳанифиянинг канизидурман!— деди. Имроншоҳ Зуфунун оёғига тушти, шукри бажо келтирди.

Алқисса, Зуфунун бориб Амлоқ камариға қўл солди ва эгаридин узуб олди. Тош устида чархифалакдек ўгуруди. Ерга урди, боғлади ва Имомни олдилариға олиб келди. Имом анга калимайи арз қилди. Кўрқинчидин дарҳол мусулмон бўлди. Андин ҳар иккисини яраштуруб сарупо бердилар.

Андин Имроншоҳ ҳукамоларини жамъ қилдилар. Барчалари дарди бейлож деб қараб турдилар. Бу сўзга Имомни дарди тоза, фифони беандоза бўлди. Зуфунун, Муқбил ва канизларға айди:— Сизлар тошқари чиқинглар, ўз дардимни тортай,— дедилар. Зуфунун бечора айди:— Имом тонгла Қиёмат куни ҳам нори турғил, десангиз ул вақтда Зуфунун бечора қайда борурмен,— деб, наъра тортиб йиғладилар. Имом айдилар:— Эй Зуфунун! Ул кун бошқа кундур, бу кун бошқа,— дедилар. Андин алар тошқари чиқтилар. Имомзода ўз дардлари бирла ёттилар. Кўзлариға уйқу келди, андок истироҳат эттилар. Ӯшал замон Қўхи Қоффдин Қарно пари лашкари етиб келди. Лашкариға буюрди:— Мени тахтимни бу ерга тушуринглар?!— деб. Парилар тахтни шул ерга тушурди. Имом уйқуда ётур эрди. Лашкариға буюрди, чодирни ёзди. Имомни устиға олиб қўйди. Яна буюрди:— Шаҳристонни Зарринга элтинглар!— деб шул за-

мон күз юмуб очғунча шаҳри Зарринға еткурдилар. Қарно пари ўз вилоятлариға бориб олди. Зуфунун Имомдин хабардор бўлуб турар эрди. Бу соатда ахбор олай деб кўрсалар, Имом ўз жойларида йўқтур. Муқабилга Зуфунун хабар берди:— Имом жойларида йўқ!— деб. Кўрдиларким Имомни ҳеч асари йўқ! Зуфунун наъра тортиб жомаларини чок қилди, ўзини ерга кўтариб урдилар. Беҳуш бўлди, яна ҳушлариға келди. Қирқ канизлари бирла қаро либос кийиб мотам тутти, фарёд-фифонлари оламни тутти. Эшитган жону жониворлар ўзини унутти. Зуфунун йиғлаб муножоти ба даргоҳи қозијол ҳожат этди.

НАЗМ

Сани қайдин топай эй, меҳрибоним?
Ки сенсиз бўлмасун бу зиндагоним,
Ки сенсиз кўрмайин олам юзини,
Ризодурман бу дамда олса жоним!
Фироқингда юроким чок бўлди,
Манингдек бўлмасун эмди Имомим!
Жаҳонда қилмайин бир дам тириклик,
Керакмасдур сенсиз мавга бу жоним!
Сени қайдин топармен эмди излаб?
Тополмас изласам жони жаҳоним!
Тириклий Зуфунунни ерга кўмдунг,
Манингдек бўлмагай эмди тавоним!
Фироқинг ўтида ўтға тушубмаң,
Ки қолмай куйди эмди устиконим!
Жаҳонни сар басар қўймай қидирсан,
Сани қайдин топай соҳибқироним?
Сани дардинг айтиб қолмади ҳол,
Тушубдур ерга оғзиmdин забоним!

ҒАЗАЛИ ЗУФУНУН

Жаҳонни изланиб топған ажиг ёримдин айрилдим,
Гул-э экмай ҳали боз ул гулузоримдим айрилдим!
Ирам боғида битган балки, гулноримдан айрилдим,
Ҳануз бир лаҳза орзу қонмади, ёримдин айрилдим!
Эшитинг дўстларим, ҳолим буқун ёримдин айрилдим!
Яна эмди ани қайтиб кўрар кун бормукин, ё раб?
Даги бир-биримиздин ҳол сўрар кун бормукин, ё раб?

Күруб күзум жамолиға тұяр кун бормукин, ё раб!?
Ином бирла яна бирга бўлур кун бормукин ё раб,
Латофат боғида битган ки гулзоримдан айрилдим!
Сенинг ҳардам фироқингда сочарми бошима туфроқ,
Бу бошим сансиз-э туфроқ ичиға киргани беҳроқ,
Бўлурму бир мушарраф, ки кўзингга қониб боқмоқ
Муяссан бўлмаса ул кун менинг чун яхшироқ ўлмоқ,
Ичарга Ҳавзи Қавсардек, оҳ, сардоримдин айрилдим!
Йўқоттим ёни дўстлар, менга бу дам унга етмоқ йўқ,
Анинг дардни айтиб йигларам менга уётмоқ йўқ!
Муҳаббатинг кўнгилға жой олибдурким унутмоқ йўқ,
Не ерга кетганинг маълуммас, бизларга ётмоқ йўқ,
Қиёмат кунида манга харидоримдин айрилдим!

Алқисса, Имроншоҳ бу нолай зорини эшитти, эрса,
ҳуши учти, магар Имомзодани чироғи ўчти, бўлғай. Бу
нолай зори деб ўрнидан туруб, изтироб бирла келиб,
Зуфунунга таъзим бажо қилди ва айди:— Э, хоним, на
ҳол юзланди?— деди. Зуфунун айди:— Э, ота, сўрама-
ғил, Имомзодани йўқотиб ҳолим хароб, жигарларим
кабоб бўлди,— деди.

НАЗМ

Сенсизин эй, ёри жоним, эмди ўлғон яхшироқ,
Бу тирикликтан ёронлар, хок ўлғон яхшироқ!
Кўзларимни косасиға хок тўлғон яхшироқ,
Барҷасидин эй, ёроилар, манга ўлғон яхшироқ,
Сенсизин эй ёри жоним, эмди ўлғон яхшироқ.
Мотамингда пора-пора Зуфунунин жомаси,
Дўстлар йўқтур минга чили бу дардими чораси,
Мен бўлурмен ул имирчоли Имом бечораси,
Изланиб эмди бўлурман бу жаҳонди ишиораси,
Йўқлагуича ўлтуруб, эмди қидиррон яхшироқ!
Осмон сандин сўрай, андин хабаринг бормукин,
Ер сенга айтай топиб берар ҳунаринг бормукин,
Эй сабо сендин сўрай, андин гузоринг бормукин,
Зуфунун сен эмди умид узар ёринг бормукин!?
Эмди умидинг узуб, ерга мунгон яхшироқ!?
Кўрмасам юзин анинг дунёда ҳаргиз бўлмайин,
Кўрсатар бўлсанг ани, кўргунча ё раб ўлмайн,
То тирикман изламасам ҳаргиз одам бўлмайин,
Жон лабимға еткунча кейнингдан излаб қолмаин,
Ер-эр деб айрилиб қолғунча, ўлғон яхшироқ!

НАЗМ

Эмди англәнг Зуфунунни сүзини,
Шони шавкат мундоғ ҳолин найлайин,
Тонг отғунча асо олиб қўлиға,
Зор йиғлади, ул яротгон худоға.
Қани билсам тушар эрдим йўлиға,
Сенсиз эмди қилу қолни найлайин?!
Фироқингда заҳар-офу ичибман,
Бу дунёнинг лаззатидин кечибман,
Кўз ёшимни тинмай ҳар ён сочибман,
Хазиналар товланишин найлайин?!
Зуфунунни умри сенсиз тугансин,
Бу кўзларим ҳеч кишини кўрмасун,
Демангизлар Зуфунунни олмасун,
Кўрмас бўлсан ойу кунни найлайин?!
Кошки билсам кўкға учти десалар,
Ер тагига, ёки тушти десалар,
Қайдা бўлсан, бир даргоҳда десалар,
Мунда туруб ул ҳолини найлайин?!
Қайдা бордур эмди ҳаргиз билмасам,
Йўлин излаб жоним фидо қилмасам,
Хоҳи Машриқ, хоҳи Мағриб бормасам,
Қадди қомат бўйи ҳолин найлайин!
Бўлурмукин яна қайтиб кўрап кун?!
Инглаб юрсан топарманму туну кун?!
Яхшироқдур бўлсан эмди сарнагун,
Тирикликада ойжамолин найлайин!
Сани излар тирик бордур Зуфунун,
Етмас ҳаргиз манга ул Лайли Мажнун,
Кўзим гирён, юрак бирён, жигар хун,
Гулдек юзунг қадди ниҳол найлайин?!
Ишқинг қилди мани ажиб шайдойи,
Ман бўлубмон олам аро расвойи,
Ўзум бўлдим йўлларингда савдойи,
Надур савоб, надур гуноҳ найлайин?!

Алқисса, Зуфунун айди:— Эй Имроншоҳ, бу замон
Имомни йўқ қилдим, билмадим осмонга учтуму, ё ерга
кирдиларму, ё Кўхи Қоффа парилар олиб кеттими, ё
душманлар хилват топиб, ишини тамом қилдиму?!. Ки
то Имомни ўлумига қарор бердилар. Тонглasi оби-ош
бердилар ва хатми Қуръон қилиб, уч кун барчалари
мотам тутуб, уч кундин кейин Имомни дастору тасбеҳ-
ларини олдилар. Мадинаю мунаавварага йўлни туттилар.

Буларни ёдгор қилиб, Ҳазрат Шоҳи Мардон Муртазога элтайлик дедилар. Зуфунун ҳам Мадинаға бормоқ бўлдилар. «Мадинаға бориб Имомни ёдида ўтайин», дедилар.

Аммо, Муқбил Имомни йўқотиб қўйиб, умид узуб Мадинаға бориб Ҳазрат Алиға айтғонлари, Ҳазрат Шоҳи Мардон Муртазойи Али равзойи он Ҳазратга кириб Имомдин хабар топғонларини эшитинг.

Ровийлар андоқ ривоят қилурларким, Муқ бил уч кун ўтгандин кейин Мадинаға жўнар бўлди. Имроншоҳ хабардор бўлиб, Муқбилинг ҳар ишиға дасти алиф лом қилиб турди. Муқ бил отиға эгар қўйди ва Имроншоҳга видоънома ўқиди.

НАЗМ

Алвидо, эй шоҳ Имрон, алвидоъ
Ул Имом қилди паришон, алвидоъ,
Ман не юз бирла Мадина борамен,
Айтамен қандоғ, чу ёлғон, алвидоъ!
Е ўлук деб, ётирик деб, билмасам,
Сўрса мандин Шоҳи Мардон, алвидоъ!

ШОҲ ИМРОН ВИДОЪ ҚИЛИБ УҚИГОНИ:

Шоҳ Имрон айди:— Муқ бил, алвидоъ,
Бизға бўлди кори мушкил, алвидоъ!
Ҳазрат Алиға мендин элт, бандалик,
Қилди Имрон ўзин бисмил, алвидоъ!
Мен сўроғларман Имомни сўроғин,
Бу сўзумни сен қабул эт, алвидоъ!

деб ҳар иккиси бир-бирлариға мундоғ видоъ қилиб йиғлашур эрдилар.

Бу гуфту гӯ бирла Зуфунуннинг олдиға келдилар. Муқ бил айди:— Эй, Зуфунун, уч кундин бери мушкулларимиз кушода бўлмади. Имом фалон ерда деб бир хабар келмади. Мундин Мадина борсак равзайи Расуллурроҳга кириб арз қилсак, зоҳир улким, андин кушодалиғ бўлғай, Иншооллоҳ! Барчамизни мақсадларимиз анда ҳосил бўлур,— деди. Зуфунун бу сўзни эшитиб зор-зор йиғлади. Отashi фироқида юрак доғлади. Бу ғазални ўқиди:

ФАЗАЛ

Аннинг юзидин ўзга тириклигим бўлмағай,
Кўрмас бўлсам юзунгни тириклигим бўлмағай,
Бориб Али қошига эмди на сўзни дерман,
Сўзлагани тилим йўқ, ҳаргиз юзим бўлмағай!
Бечорайи ғарибмен, ғам бирла сарғарибмен,
Ёвлар аро қолибмен, юрти элим бўлмағай,

деб Зуфунун бу сўзни айтиб йиғлади. Муқбил анга таскин-жотир берди. Айди:—Хўжамни канизи— Ойим! Кўнглингизга ёмон ният олманг, ичингизга ғаним азани солманг! Манинг кўнглим тўқ, шаҳзодаға ҳеч нимарса бўлғани йўқ, Иншооллоҳ! Агар Мадинаға борсак, хабар топғаймиз,— деди.

Зуфунун бу хабарни эшитти, эрса, дарҳол қирқ канизларини озод қилиб, рухсат бердилар ва айдилар: «Эй канизлар, ўз ихтиёргинглар, хоҳи мунда турунглар, хоҳи ўзга вилоятда турунглар. Эр қилинглар, менинг сизлар билан ишим йўқ! Сизларни мани бирла ишинглар ўлмасун,— деб Зуфунун Муқбил бирла икковлон Имроншоҳ бирлан видоълашиб отландилар. Мадинаға равона бўлдилар. Бир неча кун манзил ва мароҳилларни тай қилиб, Мадинаға яқин еттилар. Ногоҳ Мадинанинг қалъаси намоён бўлди. Зуфунун:— Бу қайси вилоятдур?— деди. Муқбил айди:— Мадинаи мунавварадур!— деди. Зуфунун:— Менинг диёрим ҳам йўқ, ёrim ҳам йўқ!— деб кўп йиғлади.— Дариғо муродим ҳосил бўлмади,— деди, Муқбил Зуфунунға таскин қилиб айди:— Ироқ йурдик, яқин келдук, муродимиз Мадинада ҳосил бўлур, Иншоолоҳ!— деди. Зуфунун айди:— Сен ўз диёргинга киравсан, мен қайси юзум бирла Мадинаға киравмэн. Эмди мени гўристон ғариблариға олиб борғил, мен анда бўлай! Менга сен ўз шаҳрингдин хабар олиб келғил, агар келмасанг ўшал ерда ўлайин. Агар тирик бўлсам Имом йўлларида гўристон ғарибларида ётайин,— деб Зуфунун гўристон ғарибларида қолди. Муқбил ичкари шаҳарға кирди. Кишилар бирла кўришти.— Имом Муҳаммад Ҳанифия қани?— десалар,— бор,— деди. Аммо кўзларидин ёш тўкар эрди. Ўз дарвозалариға келди. Қизлари ҳозир эрди. Ота-бала кўрушти:— Имомзода қани?— деди эрса, Муқбил қизига сўзламади. Ўзини ерга урди. Кўзларини ёшлади ва наваси фифон қилди. Шаҳар халқи хабардор бўлиб келиб

сүрашти. Аларга жавоб бермади, тинмай йиғлади. Имом Ҳасан ва имом Ҳусайн хабардор бўлиб келдилар. Муқбил йиғлаб аларға айди.— Эй имомзодаларим, имом Мұхаммад Ҳанифияни йўқ қилдим! Имроншоҳнинг шаҳрида ғойиб бўлдилар. Ҳеч даракларини ололмай мунда келдим,— дедилар. Имомзодалар бу сўзни эшишиб йиғладилар. Бу марсияни ўқидилар:

Кезиб саҳро-ю чўлларни ғариб бўлғон жигарим,
Қўздин йироқ мавҳум тупроқ узра қолғон жигарим,
Ғунча гули очилмай-о шоҳда сўлғон жигарим,
Қиличлари қинида-ё куни тўлғон жигарим!
Бўлмай киши олдида-ё ғариб бўлғон жигарим,
Излаб борсак гар биродар, эмди хокинг қайдадур,
Бизға бир бўлғай нишона, сани чокинг қайдадур?!
Қолди шабистонинг санинг, сабза токинг қайдадур!
Қайси ерда хоки хун оғушта бўлғон жигарим!
Қилмади ҳарғиз вафо дунёйи дунни бевафо,
Кори бор барча одам ўзига айларму жафо?
Хўйи феълидур бузуқ бу танды йўқ нуру сафо,
Не ситамлар кўрди андин авлиё-у анбиё,
Қайси ерда бедарак тани кўмилған жигарим!—

деб нолаю зори қилдилар. Бу воқеа Биби Фотима ҳазратлариға эшитилди. Ҳазрати Биби Фотима ўзларини унуттилар. Ва беҳуш бўлуб ўзлари ерға йиқилдилар. Бир фурсаттан кейин хушлариға келдилар. Ҳазрат Шоҳи Мардон Муртазойи Алининг олдилариға кирдилар. Шоҳи Мардон Муртазойи Али ибодатхонада тиловати Қуръонға машғул эрдилар. Биби Фотима бу сўзни шоҳи Мардонға хабар бердилар: — Эй шоҳи Мардон, Муқбил келибдур, бобомни ҳамномлари келмабдур. Сўрсалар аларни ғойиб бўлди, дебдур,—дедилар. Ҳазрат Али камаллоҳуважҳа бу сўзни эшитиб бир наъра урдилар, беҳуш бўлдилар. Наъралари ўн олти фарсанг ерга етти, дебдурлар. Бу фарсанг орасидаги жониворларга ларза тушти, дебдурлар. Ул замон Ҳазрат Усмон қелдилар. Ҳазрат Шоҳи Мардонни олдилариға кирдилар. Кўрдиларким Шоҳи Мардон беҳуш бўлиб ётибдур. Бир коса сув олиб келиб юзлариға урдилар. Шоҳи Мардон ўзлариға келдилар. Үрниларидин турдилар. Ҳазрат Усмон сўрадилар:— Эй Шоҳи Мардон, бу не воқеа?— деб.

Ҳазрат Шоҳи Мардон Муқбилин чақирдилар. Муқбилин ҳол-аҳвол сўрадилар. Муқбил айди:— Эй шери Худо, Эрамга боруб эрдук, анда ғазот бўлди, имомеизларнинг ҳоллари танг бўлди. Орада бир кеча ўтти эрса, шу кеча имонсизлар майдонида чоҳлар қазилғон экон. Эртаси, Имом бехабар хандаққа йиқилдилар. Оёғлари майиб бўлди. Хандақдин ба ҳазор мاشаққатлар бирла олдук. Андин Имроншоҳға келдук. Имроншоҳ ба ҳазор меҳнат бирла ҳукамоларни йиғиб муолажа қилдирди. Ул кунда анда турдук, кечаси Имом йўқ бўлдилар. Нега борғанларини билолмадук,— дедилар. Ҳазрат Усмон айдилар:— Аё Али! Бу сўз бирла Имом Ҳанифияни не ерда эконлари маълум бўлмайдур. Умид рози пўшида Равзайи муборакға бориб Ҳазратдин савол этмоқ керак, иншооллоҳ, бу рози пинҳон андин ҳалослиқ ерга чиқар ва муроди мақсуд андин ҳосил бўлур,— дедилар.

Алқисса, ҳазрат Али карамаллоҳуважҳа бу сўзни эшииттилар, эрса ўринларидин туруб таҳорат қилиб Имом Ҳасан ва Имом Ҳусайнни олиб, Равзайи муборакға кирдилар. Ҳазрат Наби Саллаллоҳу алайҳи вассалламга салом қилдилар. Андин тиловати Қуръон қилдилар. Фотиҳа қилиб, бу сўзларни савол қилдилар. Саволи ҳазрати Шоҳи Мардон Муртазойи Али Розий-аллоҳу анҳу:

Ассалом, эй сарвари Султони Мурсал анбиё,
Ҳақ қаломида деди: отинг Муҳаммад Мустафо,
Ким туфайлингдин бино топти, деди, ҳар ду саро,
Шоҳ Имрон шаҳрида Муҳаммад Ҳаниф бўлмиш фано,
Борму ва ё йўқму Сиздин сўргали келдим мано?!
Ҳанифа түқсан ўғул Сизнинг билан ҳамном эди,
Сайру саҳро қилғали борди-ю беанжом эди,
Бу сипоҳларни қўлида пишган эрмас ҳом эди.
Ўзгалардек эрмас эрди, эътиқоди том эди,
Борму ва ё йўқму Сиздин сўргали келдим мано?!
Ҳазрат Усмон ушбу сўзни менга фармон айлади;
— Бас таҳорат олғил-у Равза сари борғил,— деди,—
Ёлбориб, салом бериб, бул қиссани сўргил,— деди,—
Ул эшикда топилур ҳар кимларнинг мақсуди,
Борму ё йўқму Имом Сиздин сўраб келдим мано?!
Илтифоти бўлса Ҳақдин, Сиз хабар бергаймусиз,
Бу маҳалда, меҳрибонлик манға сиз қилғаймусиз,
Қайси ерда соғ-саломат борини билғаймусиз,
Ботинингиздан мадад бўлса, олиб келгаймусиз,
Борму ва ё йўқму Сиздин сўргали келдим мано?!

Құллаб әмди ушбу мушкулларни осон айлагил,
Жұмла-имонсизлари мусулмондин ҳарасон айлағил,
Динга құвват бергилу, душманни сарсон айлағил,
Борму ё йүқму Сиздин сұрғали келдим мано?

Алқисса, Шоҳи Мардон Муртазойи Али бу муножот
бірла савол қылдилар, эрса, Равзай муборакдин овоз
келдиким:— Е Али! Мұхаммад Ҳанифия учун ғамғин
бұлмағил! Етғон еридин парилар шаҳристони Зарринга
олиб кетди. Подшоҳнинг қизини отини Қарно пари дер-
лар. Ул қызы тұрт йилдин бери Имомзодаға ошиқу бека-
пор әрди. Ҳар кунда үн икки минг парилар бирла ке-
либ, Имом Мұхаммад Ҳанифияни жамолларини тамоша
қилиб кетар әди. Имомни олиб кетарға вақтни тополмас
әрди. Ұшал кече вақти хилват топиб, Құхга олиб борди.
Ұзлари саломат, икки оёғидан үзге яна дардлари йүқ
туур!— дедилар.

— Ҳазрат Одамдан бери ул ерға кимни қадами ет-
ти. Эмди ани ким бориб күрар ва мунда ким олиб ке-
лар?!— дедилар. Ҳазраттинг Равзаларидан яна овоз
келди:— Е Али! Мұқбил бирла қызы келди, шоҳ Ирам-
нинг қизидур, оти Зуфунундур, ул ҳам сенинг фарзан-
дингдур. Ани үйға келтурғил, шоҳона либос бұлса кий-
дурғил! Отини Мұхаммад Ҳанифия қүйғил! Анга туғ
аълам бирла үн минг кишини ҳамроҳ қылғил! Менинг
салом-паёмларимни анга еткурғил, иншооллоҳ ул са-
ломат бориб, олиб келур!— дедилар.— Аммо икки сан-
дуқ жома берғил: бир сандуқ мардона, яна бир сандуқ
занона. Бу либослар үз жойида лозим бұладур.
Мусаллойи шаҳристони Зарринга борғанда авротона
либосларни кийиб, шоҳ париларга күруниш берсун,
юзини очиб күруниш берсун! Шоҳ пари: «Сен ким дур-
сен, қайдин келдинг?» деса, «Мен одам фарзандидан
бұлурмен! Ҳазрат Мұхаммад Мустафо саллоллоҳу алай-
ҳи васалламнинг динларидамен!» десун! Шоҳ пари ҳам:
«Бизлар ҳам үшал динда», дегай ва яна подшоҳ пари:
«Мунда нима ишға келдинг?» деса, «Сарпұшымни йүқо-
тиб әрдим, излаб келдим», дегай! Шоҳ пари: «Бу сұз-
нинг маъниси нима?» деса, «Мани сарпұшым фарзан-
дингиз Қарно парини уйида», дегай. Мундин зиёда сұз
қылмагай! Оқибат шул сұз бирла Мұхаммад Ҳанифия,
құлиға келур!— дедилар. Ҳазрат Али Қарималлоҳ важ-
хаңы бу сұзларни әшитиб қайтиб үз уйларыға келиб,

Муқбилни чорлаб айтдиларки:— Эй Мұқбил, сани бирла келғон Зуфунун қиз қайдадур?— дедилар. Муқбил айди:— Аё Али, сизға ким хабар берди?— дедилар. Ҳазрат Шоҳи Мардон айди:— Менга султон ул-анбиё яъни, ҳазрати Мұхаммад Мустафо саллоллоҳу алайҳи вассалам хабар бердилар,— дедилар. Муқбил айди:— Оре, Зуфунун отлиқ қиз бирга келди!— деди. Ҳазрат Шоҳ Мардон айдилар: «Мунда келтиргил! Муқбил айди:— Ул қиз, гўристони ғарибда қолди. «То бир хуш хабар бўлмаса, менга келма, мен шу гўристонда ўлганим яхши», деб.

Алқисса, Муқбил илгари бориб айди:— Эй Зуфунун, Шоҳ Мардон Муртазойи Али икки шаҳзодалари бирла келадур,— дедилар. Муқбил Зуфунунни саждада кўрди. Айди:— Эй покдоман, бошингни кўтарғил, Шоҳи Мардон келдилар,— деди. Зуфунун бошини саждадин кўтарди, эрса, Зуфунун покдоман, Ҳазрати Шоҳ Мардонни кўрдилар, жойларидин туруб, оёқлариға йиқилдилар. Ҳазрат Шоҳи Мардон айдиларким:— Эй фарзанд, илгари отингиз Зуфунун эрди, энди сизни отингизни Ҳазрат Мұхаммад Ҳанифия қўйдилар,— деди. Зуфунун наъра урди, йиглади ва айди:— Эй падари бузруквор, ул менинг дўсти меҳрибоним заминнинг юзида ҳаёт бормукин!? Мундин менга бир хабар берсунлар, токи мени жоним қарор олсун!»— деди. Ҳазрат Шоҳи Мардон айдилар:— Эй Зуфунун, Ҳазрат Расулуллоҳнинг муборак дурри болу шаккар нисор лафзларидин эшиттим, Кўҳи Кофға парилар олиб кетибдур!— дедилар.— Аммо сизга мувофиқ турур, агар сиз борсангиз, яна умид улким, бу ерга келур!»— деб Расули худонинг башоратларини айттилар. Зуфунун:— Агар менга мувофиқ бўлса, иншооллоҳ, етти қат осмонда бўлсалар, чиқиб олиб тушурмен. Агар заминни тагида бўлсалар, олиб чиқурмен! Кўҳи Қоф деган заминни юзидур, энди воқеайи башорат шундоғ бўлса, таҳайюр қилмоқ йўқ менга! Ижозат берсунлар, юрагим теракнинг баргидек титрайдур!— деди.

Алқисса, Зуфунунни уйлариға олиб келдилар. Анга мардона либослар кийдурдилар. Отини Мұхаммад Ҳанифия қўйдилар. Бир-икки кун жабдуқ қилиб ўн туғ бирла, ўн минг кишини яроғи жабдуқларини тайёр қилиб, ўзларидин Зайд ибн Алини, Хожа Умар Уммияни қўштилар. Шаҳардин ташқари Зуфунуннинг чодирини тикдилар. Хожа Умар Уммияни чодирбон қилдилар.

Имом Мұхаммадни оналари Ҳанифа йиғлар эрди. Аларға бир хотун бир күн хабар бердиким:— Имом шахри Зарриндин чиқибдур. Анга Зуфунун бормоқчи бўлубтур! Эрта-кеч қўшин чиқадур. Бу лашкар аниңг учун жамъ бўлубдур!— деди. Биби Ҳанифа бу сўзни эшишиб ўрнидин туруб, бошлариға чодир солиб, Зуфунуннинг чодириға келдилар. Хожа Умар Уммия йўл бермади:— Аввал ўзунгни баён қил, андин кейин кирғил! Биби айди:— Отим Биби Ҳанифа, Имом Мұхаммадни волидалари бўлурмен,— деди.— Андоғ бўлса кирғил,— деб жавоб берди. Биби ичкариға кирди. Зуфунунни кўрди. Арз-ҳолларини сўрашти. Биби айди:— Эй болам, агар саломат борсангиз, фарзанди аржумандга мендин салом айтингиз! Волидайи меҳрибонингиз сизнинг фироқингизда бисёр йиғлабдур дегайсиз,— деб, Зуфунун ҳақиға дуойи хайр қилиб:— Сизни вожиб ул-вужудга тобшурдим! Худойим мурод мақсадингизни берсун!— деб видоълашиб чиқтилар.

Алқисса тонг отти, намози Бомдодни ўқидилар. Андин Умар Уммия Зуфунунни олдиға келди. Зуфунунға айди:— Эй амирзода, фармон надур? Зуфунун айди:— Табл қоқтиргил!— дедилар. Дарҳол табл қоқтиридиilar.

Алқисса, Ҳазрат шоҳи Мардоннинг туғ-аламларини Умар Уммия олди. Зуфунун бирла Зайд ибн Али, Ҳазрат Усмон разийаллоҳу анҳудин бориб фотиҳа олиб, андин Шоҳи Мардон Муртазойи Алидин фотиҳа олиб, йўлга равона бўлдилар. Бир неча кун йўл юруб, талжва шўр сувлар ичиб Меъад шоҳнинг шаҳариға яқинлашдилар.

Меъад шоҳнинг дидбонлари кўрди. Мадинани тарағидин гард намоён бўлди. Гард орасидин ўн алам пайдо бўлди. Аломати ўн минг лашкар Ҳазрат Шоҳи Мардонни аламларини кўтаруб келадур, шодалари лаъли сафиддин эрди. Дидбонлар буларни кўруб Меъад шоҳнинг олдига келди. Бош урди, айди:— Меъад шоҳ Мадина саридин андоқ аломат пайдо бўлдиким, ўн минг лашкар келибдур. Аломати улдурки: ўн алами бор. Мундин маълум қилиб, ўн минг дедим,— деди. Меъад шоҳ айди:— Эй акобирлар, кимни мажолидурким, мени мулкимға мендин ибо қилмай келибдур. Ясовул бориб хабар олсун, қандоқ одамлар эркан. Ясовуллар от қувлогида етилар. Наъра урдиким:— Бизларнинг ўртада кирсун! деб, ким айди, энди отингларни баён қил, беному нишон ўлманглар!— деди. Бу тарафдин Умар

Уммия бордилар ва айдиларким:— Сен қандоғ төғнинг девонасисен, мундоғ чўнг сўзлайсан? Бу ерга султон ун-анбиё, яъни Муҳаммад алайҳиссаломнинг амирлари бирла Ҳазрат Шоҳи Мардон Муртазойи Алиниңг ўғлонлари имом Муҳаммад Ҳанифия келдилар. Бориб подшоҳингфа айтғил, бўйнидин зуннорини олсун ва ўзи келиб мусулмон бўлсун! Агар мусулмон бўлмаса, шаҳрингда на бут ва на бутпарамастларни қўймай барингни вайрон қилурмиз, Иншооллоҳ!— деди. Бу сўзни англаб ясовуллар бориб Меъад шоҳни олдиға кирди. Умар Уммияни сўзларини баён қилдилар. Меъад шоҳ бу сўзларни англаб ғамгин бўлди. ӽашал кеча муноди қилдирди. Тонг отти, тўққиз лак лашкари ва беш минг фили бир он буларнинг олдилариға чиқди. Икки тарафдин табли жанг қоқтилар, эрса, ғулғула кўкка етти. Майдон рост қилди. Икки тарафдин «мубориз-мубориз» деб нидо қилди. Меъад шоҳдин бир одий майдонга кирди. Ва айтурким:— Кимнинг ўлимга завқи бўлса, дучор бўлсун! Зуфунун:— Кирай,— деди. Умар Уммия қўймади:— Сиз сардори лашкарсиз,— деди.— Одийлаар бизнинг асроримизни олур!— деди. Ислом лашкаридин Саъид Ваққос майдонга кирдилар. Одийни олдиға борди ва айди:

НАЗМ

Деди:— Мардана мардлардин нишонинг,
Агар бўлса кўрсатгил ул ҳунаринг!

Одий сўради: — Эй одам, отингни айфил, армонда ўлмагил,— деди. Саъид Ваққос айдилар:— Эй габр, мени отим Саъид Ваққос,— дедилар. «Ҳамла қилғил» деса, Саъид Ваққос айдилар:— Бизларнинг расмимизда «мушт етмай, мушт урмас»,— деди. Андин кейин Одий амудини қўлиға олди, югуриб келди. Саъид Ваққосга солди. Ани зарбидин отини бели синди. Қўзлари ўзлари ҳайрон бўлуб туфроққа йиқилди. Зуфунун бу ҳолни кўруб бошидин тутунлар чиқди:— Во дареғо, Саъид Ваққосни бу кибрга бож бердим,— деди. Андин Зайд ибн Али кирдилар, Саъид Ваққосни олдиға бордилар.— Ё Саъид, турғил,— деди. Отга миндириб майдондин чиқорди. Одийға ўзи рӯбарӯ бўлди. Одий айди:— Сен кимдурсен, мени сайдимни майдондин чиқорурсен?— деди. Зайд ибн Али айди:— Мени отим Зайд ибн Алидур,— деди. Одий фазаб бирла амудини кўтариб ётиб келди. Зайд ибн Али сипар тутти. Одий амуди бир-

ла солди. Зайд ибн Алини құли титради. Сипар құлидин түшгүдек бұлды. Ба ҳазор машаққатлар бирла үзини сақлади. Ул ҳолда Умар Үммия етиб келди. Құйнідин палохмон тошни олди. Палохмониға солди. Одийни чөглаб бошиға урди. Одийни мағзи сари лак-лак шатропидек ҳар ён сачраб кетти. Меъад шоҳ бир неча одийларға фармона қылди:— Ул ёғийни тутуб келинглар, масхаралик бирла үлдуриңглар!— деди. Аннинг сұзы бирла бир неча одийлар Умар Үммияға югурди. Умар Үммия муаллақ туруб туғнинг олдиға келди. Үзини Зуфунунни соялариға олди. Зуфунун айдилар:— Эй Умар Үммия, боракаллоҳ, ишни сен қылдинг!— деди. Андин кеңін Зуфунун салоҳи жанг кийди. Саҳобалардин фотиҳамадад тилади:— Сизлар дуода ёварлик қыллинглар! Одийлар бирла муҳораба қылурмен — деди. Үзи майдонга кирди. Бир одийға муқобил бұлды. Одий айди:— Эй йигит, ҳамла келтургил,— қанча ҳол ақволинг бор?— деди. Зуфунун айди:— То мен кишидин мушт емай, мушт урмасмен!— деди. Одий амудини олиб етиб келди. Зуфунун сипар тутти. Одий амуд солди. Икки тараф лашкари гүмөн қылдиким: «Зуфунун тирик қолмади», деб. Зуфунун сипарини үзидин йироқ қылди. Айди:— Алхамдулиллоҳ, мен ўлғаним йўқ!— деди. Энди навбат Зуфунунга етти. Зуфунун тийғи заҳри олуда бирла Одийни фарқи сориға солди. Бошини икки пора қылди, қайтиб урди. Үзи оти бирла икки пора бұлды. Икки лашкардин хуруш чиқты. Яна бир одийни дигар келди. Одийлар ичинде андин паҳлавони йўқ эрди. Зуфунунга айдиким.— Кимни үлдурдинг — деди. Зуфунун айди:— Имонсизни Дўзахга йибордим, иншооллоҳ! Иккінчи сен!— деди. Одийни бу сұзға қаҳри келиб, тийғини олди. Зуфунун сипар тутти. Шамширни имонсиз солди. Зуфунун аннинг тийғини рад қылди. Энди навбат Зуфунунға етти. Зуфунун тийғи заҳри олуда бирла ул имонсизни бир солди. Үзи бирла оти Дўзахга борур бұлды.

Алқисса, Зуфунун мундоғ етти одийни бир-бир үлдурди. Меъад шоҳ бармоқини тишлиди. Уморалар:— Бу Алиниң ўғли бұлса, мундоғ уруш бұлса барчани үлдурур. Беҳроқ улки, бир йўла от құяйлик, аларни ўртага олайлик. Бир-бириға амон бермай үлдурайлик,— деди.— Чунки бизлар күпмиз, алар оз. Ўртага олуб үлдурурмиз!— деди Меъад шоҳ табл бирла фармона берди. Ғулғуласи түққуз фалакка етти. Амир Үммия доруларни олиб Зуфунунни ёниға кирди. Уруш қылди.

Зуфунун имонсизни бошиға урса мисли кувидек майдон тұлутон бұлур әрди. Агар имонсизни белига урсалар чинордек икки пора бұлур әрди. Шамшир бирла филларни хартумини кесур әрди. Лашкари ислом барча бұлуниб кетти. Зайд ибн Али филларнинг орасиға, филларни бир-бириға суруб үлтуур әрди. Андин ҳамма лашкари күффорға ваҳм тушти. Меъад шоҳ бир неча акобирлар бирлан бирга құрғонға қараб қочти.

Зуфунун бир дараҳтнинг тубида үлтуур әрди. Ногоҳ Умар Үммия етиб келди. Зуфунун сүради:— Умар Үммия лашкари Ислом, хурду калон ҳама сиҳат-саломат борму?— дедилар. Умар Үммия:— Алқамдуліллоҳ, ҳама саломат,— дедилар. Зуфунун ба ногоҳ құрдиким, Меъад шоҳ акобирлари бирла қочиб ўтиб борадур. Зуфунун айди:— Ё Умар Үммия! Сен бу ерда ҳозир бўлуб турғил, мен ўзумни аларға урайин,— деди. Дарҳол отга миниб, от қўйиб Меъад шоҳга етти, камаридин маҳкам тутди. Эгаридин олдиға тортти. Боши узрасиға калаба чархидек айлантириб турди. Бу ишни ҳама қўрди. Таҳсину офарин қилди. Хожа Умар айди:— Эй Зуфунун, Меъад шоҳни менга ташланг, мен ани ушлаб олай,— деди. Зуфунун айди:— Ушлаб ололмассен,— деди. Хожа Умар айди:— Ҳоло айтмадингизму худонинг мадади бирла олдим деб! Иншооллоҳи таоло мадад қилса, мен ҳам ҳаводин ушлаб олурмен,— деди. Алқисса, Зуфунун ҳавола қилди. Хожа Умар ани ерга еткурмай ушлаб олди. Ерга оҳиста қўйди. Қўзиға бир ович туфроқ урди. Меъад шоҳ қўзи бирла саросима бўлди. Узасига бир коч-шафолоқ урди. Қўзиға олам қаро бўлди. Меъад шоҳ айди:— Сийламасанг сийлама, аммо мани ҳар кимни кўз олдидা хор қилма?! Мен Одий қабиласининг сардоридин бўлурмэн,— деди. Хожа Умар:— Андоғ бўлса, мундоғ бўлсун!— деб яна коч урди. Рўдофодек бўйниға минди. Калтаклаб юруш солди. Андин айди:— Эй Меъад шоҳ, ҳар ким сени «Сен кимсан?» деса, Хожа Умарни қўлимен,— дегил деди. Бад аз он гарданиға ғулу занжир ва оёқларға кишан солди. Меъад шоҳ фарёд қилиб айтадурки:— Эй халойиқ, билинглар ва огоҳ бўлунглар, мен Хожа Умарни қулидурмен!— дерди. Турган халойиқ табассум қилур әрди. Меъад шоҳни қадди саксон газ, гардани ўн газ, кўксини ораси ўн газ эди. Ош қиймасиға йигирма қўйнинг гўшти, шўрбосининг нониға ўн ботмон унни нони кетар әрди. Үлтурса ярим таноб ерда ултуур әрди.

Зуфунун:— Хожа Умар бирла Меъад шоҳни олиб келинглар!— деди. Олиб келдилар. Меъад шоҳ ярим таноб ерда туруб Зуфунунга бош эгди. Боши келиб Зуфунунни олдида турди. Зуфунун сўради:— Сен кимсан?— деди. Меъад шоҳ айди:— Одийларни сардори мен. Алҳол, мунда Хожа Умарнинг қулидурмен,— деди. Ислом лашкари ани сўзиға кулушиб эрдилар. Зуфунун айди:— Эй Меъад шоҳ, зуннорингни кесгил, мусулмон бўлғил, ўз вилоятингни ўзунгга берайин,— деди. Меъад шоҳ дарҳол зуннорини олди, мусулмон бўлди. «Ло илоҳо иллоллоҳ» Мұхаммад-ур-расуллоллоҳ»ни тилиға жорий қилди. Андин кейин айди:— Эй шаҳзода, юзингни очғил, ой юзингни бир кўрай,— деди. Қандоқ йигит турурсен?— деди. Зуфунун айди:— Менинг бир дўстим бор эрди, ани йўқотиб, излаб йурубмен. Аҳд қилиб эрдимки: то агар ани кўрмай, бирорвга юзумни кўрсатмаймен деб,— деди. Яна Меъад шоҳ айди:— Агар фармон бўлса, аҳли шаҳримни олиб келсам, ҳаммалари сизни олдингизда калимаи арз қилсалар,— деди. Зуфунун қабул қилди. Меъад шоҳнинг бир неча акобирлариға хилъат берди. Ҳаммалари билиттифоқ Зуфунунга байъат қилиб, мусулмон бўлди. Ўз шаҳарларини ўзлариға бердилар. Меъад шоҳни подшоҳ қилдилар. Андин Меъад шоҳ илтимос қилдиларким:— Ҳар не бўлса, шу сафар сизни қадамингиздин қолмасам,— деди. Зуфунун айди:— То дўстимни топиб кўрмагунча ҳеч кимни ўзумга ҳамроҳ қилмасмен,— деди.— Андоғ бўлса, менинг арзим улким, бу ерда менинг хасмларим бордур, агар мани мусулмон бўлубдур, деб эшитсалар, менга ҳаргиз омон бермас?!— деди. Зуфунун айди:— Сени бирла ани ораси қанча йўл бор?— деди. Меъад шоҳ айди:— Бир ойлиқ йўл бор,— деди. Зуфунун айди:— Андин агар кўб бўлса ҳам борурмиз— деди. Лашкари Ислом айди:— Эй фарзанди Али, бизни олдимизда етти йиллик йўл бўлса, ани қўйуб, анда бормоқ нима даркор?— дедилар. Зуфунун айди:— Анда нон-намак бўлса, бормасга чорамиз йўқтур,— деди.— Албатта борурмиз, дедилар. Андин ҳаммалари сукут қилдилар.

Зуфунун бирла Меъад шоҳни лашкари бир бўлуб, Фараж шоҳнинг шаҳриға равона бўлдилар. Бу икки қўшун Меъад шоҳ ортида юруб, мароҳилатай қилиб, бир ойда етиб бордилар. Фараж шоҳнинг қаровулбони минорада қараб туруб эрди. Меъад шоҳнинг тарафидин гард намоён бўлди. Андин кейин яна алами дигар пай-

до бўлди. Аломати ўн минг киши қўринадур, ул туғ Шоҳи Мардон Муртазойи Алини туғлари эрди. Қаровулбон кўрди. Фараж шоҳнинг олдиға келди, бош урди, айди:— Эй шоҳи жаҳон, атроф оламга қараб ўлтуруб эрдим, ногоҳ Меъад шоҳнинг тарафидин гард намоёну пайдо бўлди,— деб кўрган воқеаларини бир-бир баён қилди. Фараж шоҳ айди:— Бу иш Меъад шоҳни вазифаси эрмас, ул алам Алиниң аламидур. Келиб Меъад шоҳни олғондур, Меъад шоҳни йўл бошлатур, мунда келгандур. Алиниң қадами ҳар ерга етса, на бутларни қўяр ва на бутхоналарни қўяр, балки барчани ўз диниға киргизур!— деб Фараж шоҳ илондек тўлғонди. Одамлариға фармон қилдиким:— Тонг отғунча лашкарларни жамъ қилинг! Йироқу яқинларга хат қилиб беринглар!— деб, бир кеча кундузда олам лашкари жамъ бўлди. Маслаҳатлари урушқа қарор топти. Асбоб жантини, чунончи: карнайу сурнай ва нағораларни, ўн икки минг карнайчи ва сурнайчиларни рост қилиб, табли жанг урди. Аларниң овози фалакка етти. Жонуворларнинг қулоқлари кар бўлди.

Алқисса, Ислом лашкари табли жанг уруб тайёр бўлди. Майдонни ростлаб диловар орзуюи жанг қилиб юрур эрди. Ногоҳ, Хожа Умар келиб Зуфунунга салом берди ва айди:

— Эй фарзанди Шоҳи Мардон, бу кун уруш менинг урушимдур. Менга ижозат берсангиз, урушға ўзум кирай?— деди. Зуфунун аниңг ҳақиға дуо қилдилар:— Борғил, сани Худоға тобшурдим!— деди. Хожа Умар силоҳларини кийдилар. Бошлариға кийгиз-кафанини қўйдилар. Фалоҳмонни қўлтиғига олдилар. Тошларини қўйниға солдилар. Ўн саккиз ботмон табари зарринни белиға осди. Чубдин кафш кийди. Қофоздин қалқон қилиб, орқасига боғлади. Майдонга кирди. Икки лашкар ани кўруб ҳайрон қолди. Фараж шоҳни туғига яқин борди. Фарёд қилиб айди:— Эй, Фараж шоҳ! Ўн лак лашкарингға, тўққиз минг филингға эътимод қилма! Мулкингга Ҳазрат Шоҳи Мардонни ўғли имом Муҳаммад Ҳанифия келди. Инсоф қилсанг зуннорингни кес-ғил, бутларингни синдириғил, келиб имом Муҳаммад Ҳанифияни олдида калима айтғил ва мусулмон бўлғил! Агар бу сўзумни қабул қилмасанг, мен Хожа Умар Уммиядурмен. Иншооллоҳ! Ўзум ёлғуз на лашкарингни қўюрмен ва на бутларингни қўюрмен ва на бутхоналарингни ва на филларингни қўюрмен!— деди. Фараж

шоҳ айди:— Бир киши бориб ул масхарани олиб келсун! Ани масхаралик бирла ўлтурайлик!— деди. Бир одий забардаст ўрнидин турди, отиға минди. Майдонға кирди. Хожа Умарга айди:— Эй масхарабоз, олдимға тушғил, сени подшоҳнинг олдиға олиб берурмен!— деди.— Агар қабул қилмасанг найзамнинг учидаги ўлурсен!— деди. Хожа Умар айдилар:— Ҳар ким ўз иқболидин кўрсун,— деди, Одий:— Андоғ бўлса ҳамла қилғил!— деди. Хожа айди:— Пешдастлик қилмасмен, аввал сен ҳунарингни кўрсатғил,— деди. Одий найза солди. Хожа қочиб берди, найза ерга тегди, синди, Хожа Умар гурзи бирла одийди қўлтиғига урди. Отидин йиқилди. Лашкари Ислом ҳозир эрди. Яқосидин судраб олиб чиқти. Фараж шоҳ айди:— Биз ани масхара десак, балки ул бизларни масхара қилди!— деди. Бир одий паҳлавон эрди. Ул келиб майдонга кирди. Қадди минорадек, қўллари шохи чинордек келиб Хожага қилич солди. Хожа муаллақ урди. Ани орқасиға ўралди. Қўллариға тош олиб ул одийни қорниға андоқ урдиким, рӯдалари ерга тўкилди, отидин йиқилди ўлди. Фараж шоҳ ҳайрон қолди. Анда ҳукм қилдиким:— Ҳар ким ани тутуб келса, ўзи баробар дунё берурмен,— деди. Яна бир одийни дигар кирди, айди:— Эй масхаравоз, жонингга жабр қилма, тўғри юргил, олдимға тушғил! Вагарна ҳалок бўлурсен!— деди. Хожа Умар анинг бирла урушти. Гоҳ ўнгга, гоҳ сўл сурушти. Кун кеч бўлди. Умар айёр хез қилиб бўйнига минди. Тўнғузни бошини кесгандек, бошини кесиб ташлади. Алқисса, Хожа ул кун уч одийни ишини тамом қилиб бошларини кести, кеч бўлди, эрса, уруш босилди. Барча ҳалойиқлар ўз жойлариға борди. Хожа Умар Зуфунуннинг олдиға келди. Лашкари Ислом анинг ҳақиға дуойи хайр қилдилар. Андин таом келтурдилар. Андин ҳамма ўз жойлариға борди, ёттилар.

Тонг отти. Ислом лашкари азон айтиб, намозларини адо қилиб, барча мўъминлар отларини эгарладилар. Алқисса, икки тараф лашкари табли-жанг қоқти. Фараж шоҳ тарафидин бир паҳлавон одий майдонға кирди. Наъра уруб айтурсиди:— Ҳар кимнинг ўлмакка орзуси бўлса, менинг олдимға кесун!— деб. Меъад шоҳ ани кўрди, юраги жўш қилди. Майдонға кирди. Ўнгга, сўлға қараб наъра урди ва айди:— Эй имонсизлар билғил ва огоҳ бўлғил, мендурмен Меъад шоҳ! Эй, имонсизлар, худони бир билғил ва қудратини тамошо қилғил! Етти осмонни бесутун турғузубдур ва заминни мутаббак

қилибдур. Анга нимага бандалик қилмайсен. Қани урушга завқинг бўлса, мунда кел,— деди. Ул одий Меъад шоҳдин бу сўзларни эшитиб қаҳрланди. Қилич суфуруб Меъад шоҳга солди. Меъад шоҳ анга рад қилди. Навбат Меъад шоҳга келди. Меъад шоҳ файрат бирла келиб, гурзи бирла урдиким, ул имонсизни устухонлари пўст ичида реза бўлди. Фараж шоҳ кўрди, ҳуши калласидин кетти. Меъад шоҳга жами лашкар оғарин қўлди. Фараж шоҳ дарғазаб бўлуб, силоҳи жанг кийиб, ўзи майдонга кирди. Меъад шоҳга айди:— Сенинг қанча қувватинг бор эди, майдонга кирдинг?— деди. Меъад шоҳ айди:— Алҳамдулилоҳ Исломни қуввати мени бул ерга еткурди!— деди. Фараж шоҳни қаҳри келди. Меъад шоҳга югурди. Меъад шоҳ сипар тутти. Фараж шоҳ қилич урди. Қалқонни икки пора қилди. Бошиға андек заҳм бўлди, йиқулурға яқин етиб эрди, номус қилиб ўзини сақлади. Хожа Умар билдиким, иш қабоҳат бўлди. Хожа муаллақ уруб борди. Меъад шоҳни жиловини олди. Зуфунунни олдилариға олиб келди. Зуфунун андин ҳол сўради. Андин Зуфунун силоҳи жанг кийди. Майдонга ўзлари кирдилар. Фараж шоҳ наъра уруб айтурким:— Қани мард бўлса, менинг майдонимга кирсан!— дейдур. Хожа Умар айдиким:— Эй маликзода, сен бизларнинг сардоримиз бўлсанг, урушга кирмасанг яхшироқ эрди,— дедилар. Зуфунун айди:— Таваккални Аллоҳга қилдим!— деб, майдонга ўзи кирди. Фараж шоҳ сўради:— Сенинг отинг нимадур, ўзунгни баён қил! Токи армонда ўлиб кетмагил,— деди. Зуфунун айди:— Мен Ҳазрат Шоҳи Мардон, шери Яздонни ўғли турурмен. Отим Муҳаммадтур,— деди. Шоҳ айди:— Ҳунаринг бўлса кўрсатғил,— деди.— Бизларнинг расмимиизда муштемай, кишига мушт урмасмиз, дедилар. Фараж шоҳ қилич суфуруб етти. Зуфунун бошиға сипар тутти, амудурди. Оти чўкти. Навбат Зуфунунга етди. «Аллоҳу акбар» деб наъра тортиб югурди. Фараж шоҳни бошиға бир урди, энгашти, ётти. Фараж шоҳ филдин тушти, пиёда бўлиб филларнинг орасиға қочти. Зуфунун айди:— Эй Хожа Умар, мени орқамдин қолма, мен шоҳга етай,— деди. Фараж шоҳга етти, белига қўл солди. Камаридин ту tub, кўтариб олиб боши узра айлантурууб зарб била ерга урди. Хожа Умар етиб келиб боғлади. Зуфунун айди:— Эй Фараж шоҳ, калима айтиб мусулмон бўл, валлоҳ бошингни кесармен!— деди. Фараж шоҳ айди:— Эй жувон, юзингни очфил, бир кўрай! Андин

иймон айтиб мусулмон бўлай,— деди. Зуфунун айди:— Мен дўст йўқотиб, ани излаб юрубмен, ани кўрмай кишига юзумни кўрсатмасмен,— деди. Фараж шоҳ умидини узди. Исломга ҳидоят топти. Иймон айтиб, мусулмон бўлди. Фараж шоҳнинг тобеълари ҳаммаси мусулмон бўлди. Андин кейин Зуфунунга арз қилди:— Эй жувон, алҳамдуиллоҳ, ўз тобеъларим бирла мусулмон бўлиб, имон чироғига мушарраф бўлдим. Аммо менинг устимда бир душманим бор, Қимизбодпо отлиғ! Анинг тўқсан лак бодполардин лашкари бор. Агар ул манинг мусулмон бўлғонимни билса, ул келиб менинг мулкими ни хароб қилиб, вайрон қилур!— деди.— Эмди анинг дағъини қилмай кетиб бўлмас!— деди. Хожа Умар сўради:— Сенинг бирла анинг ораси неча кунлик йўл турур?— деди. Фараж шоҳ айди:— Ўн кунлик йўлдур,— деди. Зуфунун айди.— Эмди бормоқ лозимдур.

Фараж шоҳ олдиға тушти, йўл бошлади. Ўн кунда олиб борди. Мусулмонлар ўшал кеча тушиб ёттилар. Фараж шоҳ Зуфунунга арз қилдиким:— Эй барно, бу кеча лашкарларни ҳифз қилмоқ ва эҳтиёт қилмоқ лозимдур. Чораки бодполар гайри имонсизлардур. Мабодо шабохун урмағай эрди. Лашкари Ислом ўзларини эҳтиёт қилиб ёттилар. Ярим кеча бўлиб эрди, бодполар табли жанг урди. Карнай ва сурнай бирла келиб тегди. Мусулмонларни олиб кетти. Зуфунун ани билди, айди:— Эй Хожа Умар, эмди на қилмоқ керак?— деди. Хожа Умар таъзим бажо келтурди ва айди:— Эмди қўлимдин келғон ишларни қилой, деди.

Алқисса, Хожа Умар ўн саккиз ботмон гурзини олиб бодполарга етиб ҳар бирини бир солиб ўлтуруб бир нафасда ҳамма мусулмонларни қайтариб олиб келди. Андин Қимиз бодпоға яқин етти. Таблбозни қоқти, анга қасд қилди. Қимиз бодпо: Сен кимдурсен, менинг мунча лашкаримни ҳалак қилдинг?— деди. Хожа Умар айди: Мени билсанг, имом Муҳаммад Ҳанифиянинг хизматкорларидин бўлурмен!— деди,— ул турғон набираи пайғамбари охиризамон туурлар,— деди. Хожа Умар Уммия:— Эй Қимиз бодпо, турғил, бу лиbosни ташлағил!— деди. Ул ташлаб боиқа либос кийди. Хожа Умар бодпонинг либосларини ўзи олиб кийди, бодпонинг гарданига минди. Ҳеч ким ани тутолмади. Кўрган бодполар айтадурки:— Подшоҳнинг бўйниға бир кимарса минибдур,— дейдур. Бу ҳол бирла Зуфунунни олдиға олиб келди. Зуфунун:— Бу кимдур?— деб сўради. Хожа

айди:— Қимиз бодпо ушбудур!— деди. Зуфунун:— Мунда олиб кел!— деди. Ҳожа Үмар олиб келди. Зуфунун насиҳат қилди. Қимиз бодпо лашкари бирла мусулмон бўлди. Зуфунун яхши навозишлар қилиб, либослар бериб, яна ўз шаҳрини ўзлариға берди. Андин кейин Қимиз бодпо савол қилди:— Қайси тараффа борурлар?— деди. Зуфунун айди:— Бир дўстим бор эрди излаб, ани йўқлаб борурмен. Яқинда әшитибдурмэнким, шаҳристони Зарринга париларни подшоҳини қизи Қарно пари олиб кетибдур. Анинг талабида борурмен,— деди. Қимиз бодпо айди:— Андоқ бўлса, шаҳри Зарринни икки йўли бор: бир йўли қирқ кунлик, бир йўли етти кунлик. Аммо қисқа йўлда хатарлар кўптур. Ул бирла етмак даргумондур,— деди.

Алқисса, Зуфунун Меъад шоҳ бирла Фараж шоҳға рухсат берди. Аммо ровиёни ахбор ва ноқилони осор андоқ ривоят қилурларким, Зуфунунни покдоман Меъад шоҳ бирла Фараж шоҳға рухсат бериб, саруполар бериб, ўз шаҳриға ёндурудилар, эрса, андин Зуфунун Қимиз бодпони келтурдилар. Сўрдиларким:— Эй Қимиз бодпо, бу етти кунлик йўлда қандоқ хатари азим бор? Андин менга хабар берғил,— деди. Қимиз бодпо айди:— Мундин бир кунда дарё лабига етарсиз, андин кейин уч кун дарёда юруб, бир тоққа етарсиз, ул тоғда олти оғо-ини одийлар бордур. Улар Ож ибн Ануқдин бўлурлар. Ҳар бирининг қадди қоматлари уч минг газ бўлур, ҳар бирининг умри уч минг олти юз йилдур. Ҳар бирининг қуввати Рустамдекдур. Ҳар бир ангуштлари ўттуз газдур. Ўлтуруш ери уч юз газдур. Ё И мом, сизнинг лашкарингиз анинг ериға рост келмас. Агар ул ерга кирсангиз ҳолингиз не кечгай?!— деди.— Аларроҳзандур, ҳар вақт кемага кишилар келса, кемани дарёға гарқ қилиб, молларини олур. Бу йўлдин ҳеч парранда учмас,— деди. Зуфунун айди:— Менга йўлларни хатарларини баён қил дедим, мени қўрқитғил демадим,— қўрқарни худодин кўрурмен!— деб йўлға равона бўлдилар.

Андин кемачиларни ҳозир қилди. Жабдуқларини олди. Зуфунун покдоманини ҳимматлариға ҳамма таажжуб қилди. Кемачилар жонларидин умид узди. Бир-бирларизолиқ олиб видоълашди. Зуфунун покдоман ҳам жиҳозга тушти. Кемалар қуштек учти, ўн кун юруб одийлар тоғифа етти. Кемачилар:— Эмди тўхтайлик,— деди. Зуфунун покдоман айди:— Тоққа борайлик,— деди. Ноҷор тоққа бордилар. Кемани тўхтатдилар. Зуфунун

кемадан чиқди, тоқقا равона бўлди. Хожа Умар айди:—
Ўзунгиз ёлғуз сайр қилурсизму? Ё бизлардин киши
ҳамроҳ қилурсизму?— деди. Зуфунун айди:— Тамошога
ҳар кимни кўнгли бўлса, ани манъ қилмасмиз,— деди.

Алқисса, Хожа Умар ўн сардор бирла чиқтилар. Бир
ерга еттилар, эрса, кўрдиларким одийлар бир дарахт-
нинг тагида ухлаб ётибдур, ул дарахтни етти шохи бор
эрди. Ҳама бир жойда эрди. Ҳамма шохи бир шаҳарга
соя берур эрди. Одийларнинг ётадурғон макони ул ер
эрди. Бир одийни кўрдиларким, икки путини дарахтнинг
икки шохига қўйуб ётур. Булар одийларни хўб тамошо
қилдилар. Хожа Умар айди:— Эй, покдоман, вақт ғани-
матдур! Мен буларға маълум қилмай кемаларнинг боғ-
ларини ешиб қўяй?— деди. Зуфунун айди:— То мен
одийларга учрамай мундин ўтмасмен!— деди. Буларнинг
заҳраси ёрилди. Булар айдиларки:— Қандоқ муқобил
бўлурмиз?— деди.— Э Хожа Умар, аларнинг бирини
бедор қил, аниг бирла сўзлашайин,— деди. Хожа:—
Хуш бўлғай!— деб ўрнидин турди. Оёғини шохға солиб
ётғон одийни олдиға келди. Ўн саккиз ботмон гурзи
бирла урди. Гурзи зарбидин шохдин оёқлари ерга туш-
ти, жонидин ўтти, чўчиб ўрнидин турди. Олдида бир
одамни кўрди, анга ҳайбат қилиб наъра урди. Олдида бир
юз ботмон тош бор эрди, ул тошни Хожага отти.
Хожа Умар қочиб борди. Тош етмади. Тош дарёга туш-
ти. Одий ушлай деб қўл узатти. Хожа муаллақ уруб
ўзини Зуфунунни орқасиға олди. Одий Зуфунунға рў-
барў бўлди. Зуфунун Худойи Таолога таваккал қилиб:
«Аллоҳу акбар!» деб наъра уруб, одийни камариға қўл
солди. Ердин узуб олди. Бош устида айлантируб ерга
урди. Одий беҳуш бўлиб қолди. Хожа Умар келиб боғ-
лаб олди. Андин кейин яна бирий уйғонди. Оғосини
бандда кўрди, Зуфунунға ҳамла қилди. Зуфунун ани
ҳам кўтариб ерга урди. Ани ҳам боғладилар. Андин
учунчиси уйғонди, ул ҳам гирифтор бўлди. Алқисса,
олти оғойини Зуфунун дарбанд қилди. Зуфунунни бу
корлариға одийлар таслим қилдилар. Зуфунунни оёқ-
лариға бош қўйдилар. Саҳобалар айдилар:— Қўб уруш-
да бўлдук ва кўрдук, мундоғ паҳлавонни кўрганимиз
йўқ!— деб оғарин қилдилар. Одийлар айди:— Эй Али-
нинг ўғли, бизлар умримиз ичиде сендек паҳлавон, за-
бардастни кўрганимиз йўқ, эмди ҳарна фармон қилсанг
бажонидил қабул қилурмиз,— дедилар. Зуфунун айди:—
Аввал Аллоҳ ва Ғасулга иқориб мусулмон бўлинг-

лар! Улар иқор қилиб мусулмон бўлдилар. Андин:— Эй жувон, бу ерга не сабабдин қелдинг? Зуфунун айди:— Сизни мусулмон қилғали келдим!— деди. Одийлар айди:— Юзингни очфил кўрали. Қандоғ паҳловон экансен?!— деди. Зуфунун айди:— Менинг аҳдим бордур, мен бир дўстимни йўқотибдурмен, то ани кўрмай кишиға юзимни кўрсатмағаймен,— деди. Одийларни банддин халос қилдилар. Андин кема бошиға келдилар. Одийлар Зуфунунни жиловида югурдилар. Зуфунун кемага тушти. Одийлар сувга кирдилар, сув аларнинг ошиқиға етмади. Дарёдин дурри жавоҳир олиб саҳобаларга бердилар. Саҳобалар олмадилар. Қайтариб бердилар. Одийлар сўрадилар:— Қайда борурсизлар?— деди.— Парилар маконига борурмиз!— яедилар, одийлар айдилар:— Анда етолмайсизлар! Зуфунун айди:— На сабабдин?— деди. Одийлар айди:— Парилар подшоҳини қизи-Қарно пари амирзодага ошиқ бўлуб, етти йил ани орқасида юруб, Имроншоҳ деганин юртида вақтни ғанимат топиб олибдур. Илми нужумда кўрган эмишки, анинг орқасидин бир қиз келиб имомздани олиб кетар эрмиш! Тадбиреки, дарё лабида сарроҳа қўяр эрмиш, ҳар сарроҳа бир йўлға баробар эрмиш. Анда учрагонларни дарёға йиборур эрмиш. «Мабодо аларнинг ичиди ўшал қиз бўлса, ўлсун», деб. Андин алардин қутулурмиз» деб эди. Зуфунун айди:— Ул амирзодани не ерда сақлар эрмиш?— деди. Одийлар айди:— Ўзининг боргоҳида сақлар,— деди.— Етти йилдан бери ўзини амирзодага арз қилур эрмиш. Эй жувон, амирзода анга қабул қилмабдурмиш. Икки оёғини қадимғидек қиласай деса ҳам қабул қилмас эрмиш! Эй жувонмард ўзунгга эҳтиёт бўл, йўлни кўп хатарлари бордур!— деди. Зуфунун Имом Мухаммад Ҳанифияни отларини англаб ўзларини Ҳақ Таолоға ташлади. Тангри Таолоға таваккал қилди. Одийлар бирла видоъ қилди, шаҳри Заринга равона бўлди. Зуфунун имом Мухаммад Ҳанифияни ёд қилиб йиғлаб бу байтни ўқидилар:

БАЙТ

Зуфунун ёди Имомда зори ҳайрон йиғлади,
Фироқида қилди ҳар дам оҳу афғон йиғлади.
Юсуфини йўқотиб Яқуби Канъон йиғлади,
Етти йил дарди фироқида беармон йиғлади,
Лайлинни ишқида Мажнун дар биёнбон йиғлади

Ошиқу шайдо эрур Мұҳаммад Ҳанифга Зуфунун,
Фикри ёди ул эди, ётса-турса туны күн,
Шоҳ Имрон мұлқида ғофил бўлиб йўқотти туң,
Иzlайн деса, анга бўлмади ҳеч ким раҳномун,
Оташи ишқида доим бағри бирён йиглади.
Тоғу тошни изласа сипоҳ бўлиб тоғимас ани,
Кеча-кундуз ул сўур И мом Ҳанифа қани?!
Ишқ ўтида ўртониб доим анинг тинмай жони,
Ҳайф бўлди Зуфунунні кўргани, кўрмагани,
Етти йиллар изланиб ҳажрида чандон йиглади.
Зуфунунга ул И момдин ўзга эмди не керак,
Титрар эрди ҳарзамон монанди япроғи терак,
Мұҳаббати И момнинг тегди анга ракба-рак
То Мадина келди-ю И момдин тобти бир дарак,
Согиниб ҳар дам аничуни ашқу борон йиглади.
Васлини излаб тополмас ҳар киши жон чекмаса,
Тобмағай Юсуфни Яқуб байт ул-эҳзон чекмаса,
Ухламай ёди била тунларда ағфон чекмаса,
Лаззати ҳуммора билмас, токи ҳижрон чекмаса,
Ишқ дарднини кўрунг кофурни ислом айлади.

Алқисса, сув ичида тўрт кун юруб, дарёning четига
чиқтилар, ул кеча Қарно пари И момга арз қилди. И мом
асло қабул қилмади. Мундоғ муноқаша бирла тонг от-
ти. Кундуз бўлди. Парилар кўрдилар шаҳарга одами-
зод келибдур. Париларга ғавғо тушти, айдилар:— Биз-
ларни шаҳримизга ҳеч вақтда одамизоднинг қадами
етган эрмас эрди. Эмди бу замонда бўя ерга одамизод
келибдур!— деб шуҳрат бўлди. Аммо, Зуфунун либоси
аврат кийди. Авратларга лозим нимарсалар қўйди.
Чунончи аввалда Ҳазратдан шундоғ башорат бўлуб
эрди. Андин кейин Зуфунун юзлариға парда туттилар.
Боргоҳларини рост қилиб ўлтурди. Мұҳаммад Ҳани-
фияни ёд қилиб бу байтни ўқидилар:

БАЙТ

Бу парилар келди-ю кўрарга ёрим келмади,
Ҳолими йўқлаб сўрарға эътиборим келмади.
Етти йил бўлди анинг мендин айру тушгани,
Шоҳлар шаҳаншоҳликим, ул тождорим келмади.
Е унутти мени ул, ё ўзгаға берди кўнгул,
Мунтазирмен ўлтуруб, ул интизорим келмади.
Кел бери кўрсат юзунгни, ташналиқдин ўлмайин,
Ул булатнинг ёмғири оби баҳорим келмади?!

Алқисса, Зуфунун мундоғ ибодатлар бирла үзларини йўқотиб ўлтурди, эрса, Хожа Умар силоҳларини кийиб, чодир эшигига ясовул бўлуб ўлтурди. Лашкари Ислом, саҳобалар омодайи жанг бўлуб ўлтурдилар. Ўл ҳолда подшоҳ парини вазири элчи бўлуб келди. Лашкари Исломни кўрди. Келиб салом қилиб, савол қилди.— Эй қавмлар, сизлар қайси қавмлардин бўлурсизлар ба бу ерга не сабабдин келурсизлар?— деди. Булар:— Бизлар араб халқи туурмиз, мусулмондurmiz! Ҳазрати Муҳаммад алайҳиссаломнинг уммати бўлurmiz! Сардоримиз бордур!— дедилар. Вазир айди:— Андоғ бўлса, мендин сардорингларға хабар беринглар,— деди. Хожа Умар айди:— Менда қувват йўқки, бу ишни аҳд қилсан,— деди.— Зайди иби Алидин ижозат қилинглар, ул аҳд қилур,— деди. Зайд иби Али:— Эй пари, ичкари киринг,— деди. Вазир ичкари кирди. Зуфунунни намозда кўрди. Бир лаҳза қараб турди. Зуфунун намозни ўқиб бу муножотни қилди:

МУНОЖОТ

Муножотим сенга Қозиюл ҳожат,
Ўзингдин тилайн бир неча ҳожат!
Худоваандо баҳаққи Шоҳи Мардон,
Паришон хотиримро шод гардон?
Иироқ ердин келиб чун ўлтуурмэн,
Менга кўрсат бу дамда рўйи хубон!
Иков ўлтурсак эрди бир палоста,
Яна сўзлар эдук алвони алвон!
Бу кунни менга кўп қилма худоё,
Яна қилма мени кўнглум паришон.
Муяссар айла давлатни Имомга,
Умидим ул эрурким сурса даврон!

Алқисса, Зуфунун фотиҳани юзиға тортти. Назар солди, Зайд иби Алини кўрди. Айди:— На ишқа келдинг?— деди. Зайд иби Али айди:— Подшоҳ парининг вазири келибдур,— деди. Зуфунун юзига ниқоби шоҳи тортти. Зайд иби Алиға айдилар:— Вазирни ичкариға олиб кир!— деб вазирни олиб кирди. Вазир салом қилди. Хизматкордек қўйл боғлаб турди. Зуфунун юзларидин бурқаъни олиб қўйди. Вазир ҳайрат мақомида қолди. Умри ичидаги мундоғ одамизодни кўргани йўқ эрди. Вазир таҳсину оғарин қилиб бу байтни ўқиди:

БАЙТ

Топилмас бу заминни юзида сендең пари пайкар,
Башарму ё малак ёки ҳури жаңнат ва ё кавсар?!

Алқисса, вазир ўзига андиша қилди: «Жаңонда парилардек хүш суврат сохибжамол нимарса йүқ деб эрдим. Одамизод парилардин юз чандон сохибжамол экан», деб, таҳсину оғарин ўқиди:

Қаддингни күрдүм, юзингни қыл назар мохваш,
Үртадинг жонимни сен, солдинг мени жонимға ғаш!
Куймаган ишқингни күйида тори мүйим қолмади,
Мисли дўзах ўти ичимга урди, чиқмади!

Андин сўнг вазир бошини хижолатдин кўтармади. Зуфунун покдоман ҳарчанд:— Менга қараб сўзлағил,— деса, Зуфунунга қараб сўзлайолмади. Бошини тубан солиб ўлтурди. Ночор бўлуб вазир айди:— Эй одамизод, ҳануз бу ерга одамзоддин келган эрмас эрди. Не сабабдин мунда келдинг?— деди. Зуфунун покдоман айди:— Эй парилар, мен йўқотғувчи мен, йўл йўқотиб Арабистондин бу ерга келдим. Келганлар ҳаммалари саҳобалари он Ҳазрат саллалоҳу алайҳи васаллам туурулар,— деди. Вазир бу сўзни эшишиб дарҳол ўрнидин туруб чиқиб парилар подшоҳини олдиға борди. Айдики:— Эй парилар подшоҳи, мен дунёда юруб одамизоддек парилар ичинда хушжамол нимарсани кўрганим йўқ эрди,— деб таъриф қилди. Подшоҳ сўради:— Эркакму ё заифаму? Вазир айди:— Авратга ўхшашдур, ўзи Ҳазрат Алининг фарзандидин бўлур экан. Үн минг саҳоба бирлан келибдурлар. Барчаси мусулмон!— деди. Парилар подшоҳи айди:— Эй вазир, билдингму, бу ерга не сабабдин, не боисдин келибдурлар. Бориб уларни мени олдимға олиб келғил, ўзларидин сўз эшитай. Мунча таъриф ва тавсиф қилғон одамзодни кўрайлик!— деди. Вазир ушбу назмни ўқуди:

НАЗМ

Ани васфини айтмак бирла бўлмас,
Асалдек ичка ютмак бирла бўлмас.
Этак бирла Қўёшни қандоқ беркитар,
Ани васфини айтмоқ бирла бўлмас!
Ани минг йилгача васфини қилса

Ҳар коғазға битмак бирла бұлмас.
Нече яхшилар үтмиш бу жақондин,
Ани мунга тенг этмак бирла бұлмас!

Алқисса, парилар подшоҳи таажжуб ила такрор айди:— Борғил, андоғ бұлса, ани мунда келтурғил! Биз ҳам күрайлик мақсудини сұрайлик,— деди. Парилар вазири келиб Хожа Умарга айди. Хожа Умар вазириңиң кириғи киргизди. Зуфунун покдоман асьаса-дәбда-бау, шон-шұхрат бирла равона бўлдилар. Нечанд парилар истиқболларига чиқтилар. Улар пиёда бўлуб мулоқотда бўлдилар. Беҳад иззату ҳурматлар қилиб подшоҳ ҳарамиға тушурди. Чораки бул ҳамма иззат зоти бобаракот он ҳазрат саллаллоҳу алайҳи васалламдур. Алқисса, парилар ҳар бири ўз мартабаси бирла ўз тахтиға ўлтурди. Подшоҳ айди:

— Эй азиз меҳмоним! Эмди сиздин сұз сұрали. Сиз соҳибқиронни фарзанди әкансиз, юзингиздин никобни күтариңг?! Бу ўлтурган парилар дийдорингизга муштоқ эрурлар ва орзуси босилсун!— деди.

Зуфунун покдоман подшоҳнинг сұзи бирла юзидин бурқаъни олди. Парилар ани күруб барчасини заҳраси учти ва беҳуш бўлиб ерга йиқилди. Парилар подшоҳи айди:— Эй вазир, сен муни мингдин бирини таъриф қилғон эмас әкансан!— деди. Вазир айди:— Оре, подшоҳ билиб эрдим, бу сўзумдин зиёдароқ бўлса, яна таъма бўлмасун деб андиша қилиб айтмаб эрдим,— деди.

НАЗМ

Билиб эрдим бир одамижонсан,
Лек кўрдум хирожи ҷандонсан!

Алқисса, андин сўнг парилар подшоҳи айди:— Таом келтурунглар. Парилар турли таом тайёр қилиб, гуногун неъматлар тортилар. Ул таомлардин интиҳосиғача танивул қилдилар. Андин бу парилар подшоҳи савол қилди. Айди:— Эй шаҳсувори олийшон, нури чашм Али разийаллоҳу анху эмди сиздин сұз сўрай. Сизга йўл бўлсун? Зуфунун покдоман вазири олдиға чорлаб олди ва ани қулогига оҳиста анча воқеайи гузаштани бир-бир баён қилдилар:— Аммо мен ўзум шоҳ Ирамни қизимен. Ул отамға шарт қилиб эрдим: «Мени шавҳарга берурмен демағил! Менинг бир шартим борки, ҳар

ким мени бағримни ерга тегурса, менинг жуфти ҳалолим үшал бўлур!» деб эрдим. Бир кун канизакларим бирла шикорга чиқиб эрдим, ногоҳ Муртазойи Алиниңг ўғли ҳам ул кун шикорға чиқиб, мени шикоргоҳимда шикор қилиб юрур экан. Уларни кўруб қаҳрим келиб, дучор бўлиб, гўштин олдук, ул мени отимдин олиб ерга қўйди. Мени шартим бажо келди. Ва ул меним шавҳарим бўлди. Мен ҳам уларни қабул қилдим. Алқисса, андин Мадинага бориб, йўлда Ймроншоҳнинг мулкида Амирзодани олдирдим. Ани қайдা эканин билмадим. Ночор Мадинайи мунавварага бориб эрдим. Ҳазрат Али разийаллоҳ ахъу Равзайи муборакка кириб эрдилар. Расули Акрам саллаллоҳу алайҳи васаллам Ҳазрат Алиға фотлар бирла башорат бердилар. Ҳазрат: «Имом Мухаммад Ҳанифияни парилар ва Қарно пари шаҳристони Зарринга олиб борди», деб айтиб эрдилар. Аммо фарзандинг сиҳат-саломат. Ирамнинг қизи бор, оти Зуфунун! Олиб келадур! Андин ӯзга ҳеч офарида-кор олиб келолмас. Аммо Имомга парилар подшоҳининг қизи ошиқдур, оти Қарно паридур», дедилар.— Етти йилдин бери мен ани саргардони бўлуб юрубмен,— деб айди.— Эмди бу ерға келдим,— деб барча қиссаларини бир-бир баён қилди. Вазир андин фориғ бўлиб парилар подшоҳига арз қилди: — Эй султон, бир қошиқ қонимдин ўтсангиз бу сирни баён қилай,— деди. Подшоҳ изозат берди. Вазир оҳистароқ айтай деб эрди, подшоҳ фармон қилдиким:— Ошкора айтғил, токи барча хало-йиқ билсун!— деди. Вазир подшоҳдан ижозат олиб, қиссани бир-бир баён қилди. Парилар ҳайрон қолди. Барча халқ одамизод ва парилар айтадурлар:— Баро-калло, марҳабо, марҳамат, раҳмат сенга! Етти йилни юзида меҳнату мاشаққатлар тортиб юрса, хотун мундин ортиқ бўлмас! Кимарсани мундоқ суйгани бўлса Қарно парини қабул қилмас!— дедилар. Парилар подшоҳи Қарно паридин Амирзодани сўради. Қиз кўпиди отасиға таъзим бажо келтурди. Айди:— Аё подшоҳи олам, умрунг дароз бўлсин, давлатинг зиёда бўлсун, мен неча муддатдин бери Амирзодага ошиқ эрдим. Ҳар кун икки минг лашкар бирла етти дарёдин ўтиб, етти йиллиқ йўлни тай қилиб, бориб жамолига тўйиб келар эрдим. Дунёда офату бало ва меҳнат ани бошида бўлса, анга хабар берур эрдим. Ул кунки, сен мани яқинларим бирла меҳмондорлиқ ва зиёфат қилур эрдинг. **Ул Амирзода бир чоҳга йиқилибдур ва ҳар икки оёғидин**

айрилибдур. Мен ғофил анга хабар беролмадим. Бир кун бориб ани Имроншоҳнинг кӯшидин ёлғуз топиб, олиб келдим. Етти йилдин бери тарбиятлар қилурмен. Ҳар кунда ўзумни анга арз қилурмен. Ҳаргиз сўзумға унамайдур. Айтадурки: «Мени маъшуқам бор, ани ҳаргиз навмуд қилмасмен!» дейдур. Мен анга ниғорон. Ул мендин гурезон, етти йилдин бери мени ишим битмайдур. Анинг муҳаббати ҳаргиз кўнглимдин чиқмайдур. Айтадурким: «Мени бир маҳбубам бор то ани кўрмай, ҳури жаннат бўлса ҳам керак эрмас. Қабул қилмасмен», дейдур. Подшоҳ андин Амирзодани қошиға кирди. Анинг бирла кўришти. Ҳол-аҳвол сўрашти. Ўзи баробарида таҳт қўйди. Амирзодани анга чиқариб ўлтурғузуб қизидин сўз сўради. Қарно пари ўз ишқини ўртаға солди. Подшоҳ айди:— Эй Амирзода, сиз оёғингизни Қарно пари тузатай деса, на учун ани сўзини қабул қилмассиз? Амирзода айдилар:— Эй парилар подшоҳи! Бу сўзни Қарно париға манъ қилғонмен. Бир маҳбубам бор, то ани хушнуд қилмасам, ўзгага қарамасмен! Подшоҳ айди:— Ул маҳбубни кўрсангиз танурмусиз? Амирзода айдилар:— Танурмен!— дедилар. Парилар подшоҳи ўртаға ҳижоб тутти. Бир тарафға Амирзодани ўлтурғузиб, яна бир тарафға аҳли аёл бирла Зуфунун покдоманни келтуруб ўлтурғуздилар. Парилар подшоҳи айди: Эй Зуфунун покдоман, мен парилар орасидин излаб бир одамни топтим, ул сенинг маҳбубинг экан,— деди. Зуфунун покдоман айди:— Бўлса керак. Парилар подшоҳи:— Андоғ бўлса, кўрсанг танурмусан?— деди Зуфунун покдоман айди:— Оре танурмен!— деди. Подшоҳ айди:— Андоғ бўлса ўртадин пардани кўтаринглар!— деди. Пардани ўртадин кўтардилар. Икки ошиқи покдоман поксиришт бир-бирини тануб чандон йигладилар:

НАЗМ

Жаҳонга келмағай ҳаргез санингдек бир пари рухсор,
Юзунгдур ояти тужжор жўйиман таҳтҳо алонноҳор.
Ани ҳусни жамолиға тамоми халқ хайрондур,
Куярманким жамолиға кеча тонг отғунча бедор.
Нетайин бир мусо фирмани, дили жоним била банда,
Бу ғурбатта манга жоно, киши ҳам бўлмади ғамхўр,
Ўзидур Юсуфи соний, юзи хуршиди тобони,
Ҳама элни сухандони, ажойиб нозанин дилдор!
Хуш ул ёрим қизил гулдур, Зуфунунким анга қўлдур,
Кечакундузлиги йилдур, этибман ғазали бисёр.

Бу икки ситам расида ва меҳнат кашидалар бир-бirlарини бўйниларидин қучоқлашуб, беҳуш бўлуб қолдилар. Ва боз хушлариға келди, кўзлари очилди.

БАЙТ

Имомим солмагил ҳижрон доғини,
Иков сайд этайлик васл боғини.

— деб зори дил айтиб кўруштилар. Бир-бирини хўб тонуштилар. Ул иккиси наъра уруб ерга йиқилдилар, беҳуш бўлуб ётиб қолдилар.

Алқисса, бу ҳолда етти маротаба икки ошиғу маъшуқ покдоман ўзларидан кетиб, ўзлариға келдилар. Парилар подшоҳи бу сирни кўруб, ҳайрон қолди. Парилар подшоҳи ўз қизи Қарно париға ғазабланди, айди: Ишқики, бу иккисида бор экан ҳеч жондор орасида бўлмас. Қарно айди:— Амирзодадин ҳар қанча бўлса, кечмас лиқ, аммо Амирзода анинг бирла бўлса, худо йўлида Зуфунунға бағишладим. Ани баҳридин ўтдум!— деди.

Алқисса, парилар уларнинг ишқиға таҳсину оғарин қилдилар. Барча ҳалқни ташқари чиқориб иковлонни уч кеча кундуз бир уйга ёлғуз қамаб қўйдилар. Улар бу муддат ичида поку матраҳ бўлуб ұлтурдилар. Эрса, парилар подшоҳининг аларға эътиқоди зиёда бўлди. Қизиға итоб қилди, айди:— Эй гесу бурида, бу икки ошиқу маъшуқни мунча саргардон ва паришон ҳол қилибсен?— деб қизини банди зиндонға солди. Андин Зуфунунға айди:— Эй қиз, маҳбубингни оёғини давосини қилмасмусен?— деди. Зуфунун айди:— Умидим улки, шул ерда тузалиб кетадур,— деди. Подшоҳ Зуфунунинг бу сўзиға кулди. Андин сўнг париларға фармон қилди:— Дарё лабида фалон дараҳтни мағзини олиб келинглар! Мулозимлар бориб ани келтурдилар. Ани бир косага солиб, одамни сути бирла маъжун қилиб, оби даҳанини анга суртуб, ул доруни қирқ бир кун ул жароҳатға қўйдилар. Илгариги аслидин зиёдароқ бўлди. Парилар подшоҳи Амирзода бирла Зуфунун тўйларини жамъи ҳалойиқға бердилар. Андин сўнг, Ҳазрат Расули Акрам саллаллоҳу алайҳи васалламни найзаларини Амирзодани чодирлариға олиб бориб санчди. Жамъи лашкари Ислом саҳобалариға кўргузди. Алар Амирзодани оёғига бош қўйиб, шоду хуррамлик қилиб, Ҳақ Таолоға ҳамду сано айдилар. Парилар подшоҳи Зуфунунни хилватға олиб бориб суради:— Сизлар бу жойда бир-бirlарингиз

Бирла қавуштингизларму? Чароки ер юзида бир-бирларингиши күрмай, соғуниб қолғондурсиз,— деди. Зуфунун покдоман айди:— Ҳануз құшулғонимиз йүқ!— деди... Парилар айди:— Қарнопари бечора етти йилдин бери Амирзодани жони дили бирла асралди. Бир йұли қарамади. Алқисса, парилар подшоҳи Амирзодадин сұради:— Ростму?— деб Амирзода айдиларки:— Мен андоқ кимарсанинг пушти камаридин бұлғонмен! Ҳаргиз ота-бобом·ёлғон сұзлаган әрмас! Мен ҳам ҳаргиз ёлғон сұзламасмен! Парилар подшоҳи айди:— Бу икки канизак сизга етти йилдин бери ошуқ бұлса, энди қандоқ қылурсыздар? Амирзода айди:— Эмди мен бир аҳд қилиб әрдим, аҳдим улдурки, то мен Зуфунуннинг отасини тамоми лашкарини олиб мусулмон қымасам, дунё юзида ҳаргиз фарофат қымасмен, Мадинаға ҳам бормасмен! Яна айдиларки:— Ұшал мұддатдин бери Зуфунунға ҳам қарағаним йүқ! Аҳдим ҳануз тамом бұлғани йүқ!— дедилар. Амирзодадин парилар подшоҳи бул сұзни әшитиб, завқи ажыб қилиб айдикі:— Боракаллох! Одамизод, шундоғ бұлсаки, аҳдиға шундоғ вағо қылса!— деди. Андин сұнг Ҳазрат Үсмон разияллоху анхұға ва Ҳазрат Али каримоллоху важҳаға олиб боришига Ҳазрат Зайд ибн Алиға ва Саъид Ваққосға ҳадя чиқориб бердилар. Алқисса, Амирзода жойларидан туруб айдилар:— Эй парилар подшоҳи! Менинг бир арзим бор қабул қылурмусизлар?! Парилар подшоҳи айди:— Бажонидил қабул қылурмиз! Амирзода айдилар:— Мени орзум улдурки, Қарно парини банддин озод қилингиз! Менинг орқамдин халқ айттурки, «Бир одамизодига шунча яхшилиқ қилиб әди, ани бандга солиб кетти» дейдилар. Менга бадном бұлмасун! Парилар подшоҳи:— Андоғ бұлса, зиндондин чиқаринглар!— деб амр қилди. Зиндондин чиқориб, олдиға келтируб, одамзодға ошиқ бўлурдин тавба берди. Дигар мундин буён бу хўйи бадни қилсанг, дарё тагида бўлсанг ҳам банди зиндон қилурман!— деди подшоҳ.

Алқисса, парилар подшоҳи ва парилар буларни олиб дарёда жиҳозга солиб видоълашиб, қайттилар. Булар тўрт кеча-кундуз юруб паҳлавонлар олдилариға еттилар. Ногоҳ одийларни назари буларга тушти. Дарҳол тоғдин тушуб буларни олдиға келиб, салом берди. Аммо Амирзода буларни кўруб ҳайрон қолдилар:— Булар қандоқ одийлар? Хожа Умар айди:— Буларни Кўҳи Қоф

Борурда, Зуфунун мусулмон қилиб Исломға мушарраф қилиб әрдилар.

Алқисса, ул одийлар дарёга кириб дурри жавоқирлар олиб чиқиб келишга кема олдилар. Булар айдилар:— Эмди солмаса экан, жиҳозлар ғарқ бўлур. Одийлар қўлини тортти. Амирзода одийларга навозишлар қилдилар. Амири маъруф, наҳи мункарни ўргаттилар. Улар бирла видоълашиб йўлға юрдилар. Одийлар булар орқасидин қолмай юруб әрди. Амирзода айди:— Булар не сабабдин биздин қолмайдур? Хожа Умар айди:— Буларни мақсуди Зуфунунни дийдоридин умидвор. Ул сабабдин эргашиб қолмайдур. Аларға ваъда қилиб әрди. «То мен дўстимни топмасам, юзумни ҳеч кимга кўрсатмасмен ва агар ёrimни топсан сизларга жамолимни кўрсатурмен» деб. Булар анинг учун бирга эргашиб келадур. Амирзода Зуфунунға қараб айдилар:— Ал ваъдатун дайн вафо бўлубдур! Бу ҳадис мазмуниға амал қилсанг, бир йўла бурқаънгни кўтар, улар кўрсун,— дедилар. Алқисса, Амирзоданинг амири бирла бурқаъни кўтарди. Одийлар кўруб, ҳайратда қолиб қўлларини тишлаб қолди. Бозинки бошидин калима айтиб мусулмон бўлдилар. Амирзода айдилар:— Эй одийлар, мўъминлиғда Ҳақ таборак ва таолонинг пайғамбарини ҳақларида бутларингизни ушотғил! Худони амрини бажо қилиб намоз ўқунглар, ибодат қилинглар! То шойистай жаннат бўлурсизлар!— дедилар. Хожа Умар уларнинг қулоғига оҳиста сўз айди:— Сизларни мусулмон қилғон қиз Амирзоданинг кучлари бўлуб қолди.

Худойи таборак ва талонинг құдратиға таҳсину оғарин қилдилар. Тақи уч кун йўл юруб дарёдин ташқари чиқтилар. Вилояти Қимиз бодпошоҳга келдилар. Амирзода айди:— Эй Хожа Умар, бу кимнинг мулкидуру кимга тааллуқлидур? Хожа Умар айди:— Ё шаҳзодай Ином! Бу Қимиз бодпошоҳ деган одийларни вилоятидур. Муни ҳам Зуфунун канизакингиз мусаххар қилған. Тўқсон лак кишиси бирла мусулмон бўлғон!— дедилар. Булар бу сўзда әрди. Қимиз бодпошоҳ жамъи лашкари бирла етиб келди. Амирзодага салом бериб мулоқотда бўлдилар. Амирзоданинг ҳақиға фотиҳа ўқуб, дуойи хайр қилиб, андин кейин орзуйи дийдор қилдилар. Амирзода мунда ҳам ҳукм қилдилар. Зуфунун бурқаъни очиб буларга юзларини кўрсатти. Булар оёғига йиқилиб ҳушидин кетти. Бодпо буларни таклиф қилди ва ўз шаҳриға олиб кирди. Уч кун буларни меҳмондорлик қилди.

Андин кейин Амирзодаға хилъати подшоҳона бериб Амирзодани ва тамоми саҳобаларни йўлға солиб узатти. Ҳожа Умар бодполарга айди:— Сизларни мусулмон қилғон шу қиз Амирзодани заъифидур.

Андин кейин неча кеча-кундуз йўл юруб Фараж шоҳнинг мулкига еттилар. Фараж шоҳ хабар эшишиб, Амирзоданинг истиқболиға чиқиб иззату ҳурмат билан Амирзодани ўз шаҳриға киргуди. Ҳар ерни хўб ораста қилиб, уларни анда тушурди. Ул жой андоғ сабзазори майдони оби тоза, ҳавзи гулзори жойи хуш эрди. Фараж шоҳ Амирзодаға неча уйларни ўлтурғали жойи олийлар қилиб, андин хўб тузатиб эрди. Амирзода анда кўнди-лар. Ҳаммалари фотиҳа ўқуб «марҳабо» деб барчалари анда ўлтурдилар. Ҳожа Умар Амирзодага айди:— Буларнинг ҳаммасини Зуфунун мусулмон қилғон! Амирзода айди:— Буларни фил устидин ким узуб олди? Ҳожа Умар айдилар:— Зуфунун канизингиз!— деди. Андин кейин ул кеча булар ҳам меҳмондорлиқ қилдилар. Эрта билан Амирзодаға, Зуфунунни ҳамма саркардалариға ҳам либоси мулукона кийгуздилар. Амирзода аларга амри маъруф, наҳи мункарни ўргаттилар. Айдилар:— Бутхоналарни бузуб масжиду мадрасалар бино қилғил!— дедилар.

Андин чиқиб, йўлға қараб равона бўлдилар. Неча мароҳала тай қилиб, Меъад шоҳни вилоятиға дохил бўлдилар. Меъад шоҳ ҳам эшишиб истиқболлариға чиқиб эрди. Амирзода ани кўриб ҳайрон қолдилар. Ҳожа Умар:— Зуфунун муни ҳам мусулмон қилди,— дедилар. Амирзода айдилар:— Бул Меъад шоҳни филни устидин ким узуб олди? Меъад шоҳ айди:— Канизингиз узуб олди. Эмди ваъдага вафо қилсун, дийдорини кўрсатсун! Зуфунун покдоман бурқаъни олиб уларга юзини кўрсатти. Меъад шоҳ ани кўруб ҳайратта қолди. Андин кейин ўрдусиға таклиф қилиб, уч кеча-кундуз зиёфати пойи олий қилиб, ҳаммалариға хилъат кийгузди. Бир неча кун йўл юруб бир ерга еттилар. Ул ерда икки йўл пайдо бўлди. Бири Мадинаға, бири покдоман Зуфунунни отасини шаҳриға яқин борди. Лашкари Ислом ул ерда маслаҳат қилдилар:— Эмди қайси йўлға борадурмиз? Амирзода айдилар:— Андоғ бўлса сизлар Мадинаға боринглар! Мен аҳд қилиб эрдим «Зуфунуни покдоманини отасини мусулмон қилмағунча, Мадинаға бор-масмен» деб. Урушға кўнгли йўқ қиши Мадинаға борсун!— дедилар. Бу сўзни ҳаммалари эшишиб, ҳеч ким

Мадинаға бормас бўлди. Алқисса, ўшал ҳолда кенгашиб, Мадинайи Мунавварага нома йибориб, Зуфунунни отасини шаҳриға юрмоқчи бўлдилар. Бу маслаҳат Зуфунунға хуш келмади. Амирзодани хизматига арз қилиб айди:— Эй шаҳриёри лашкар, лашкарларнинг етти йилдин бери йўл машаққатида кўп жабр-ситамлар тортиб, ҳол-аҳволи қолмади. Булардин ота-она, хешу ақраболари умидини узгандур. Булар Мадинага бориб уруғу туққанларини кўрсалар, ҳам бориб ёру меҳрибон, яъни Ҳазрати Муртазойи Алини, Биби Ҳанифа онангизни кўруб алардин дуо олиб, андин кейин, отамни устиға борсок бўлмасму? Амирзода айдилар:— Мард киши бир сўзда туур! Бу сўзни Зуфунун эшишиб хомуш бўлди.

Алқисса, кенгашиб Мадинаға нома қилдилар. Ул номада: «Аввал худо азза ва жалла, иккинчи ҳазрати расули салаллоҳу алайҳи вассаллам ва учунчи ба номи ҷоҳарёр ва аларга мақсад шулдурки, етти йилдан бери саргардон бўлуб, шаҳристони Зарринга бориб, парилар шаҳридин Ҳазрат имом Муҳаммадни толиб, сиҳат ва саломат қўлимиға олдук, боз ўз вилоятимиға омон келиб эрдук, энди шу ердин Арабистон, яъни шоҳ Ирам вилоятиға хиром айладук. Албатта, дуода ёрмандлик қиласунлар», деб битиб, Ҳожа Умарни қўлиға бериб, равона қилдилар. Ҳожа Умарга айдилар:— Ҳаммамизни ота она, хешу таборимизга бизлардин дуо дегин!— деб. Ҳожа Умарга йиглашиб видоъ қилиштилар. Ҳожа Мадина йўлиға юриб кетти ва ўзгалари шоҳ Ирам вилоятиға қараб юрдилар. Ҳожа Умар бир ойда Мадинага етилар. Мадинайи мунавварани дарвозасини кўруб кўзиға ёш олдилар. Дариғо расул алайҳиссаломни ёронларидин жудо бўлдук, деб гўристон ёқасига бориб дуо қилиб, мазоратлардин мададу истиъонат тилаб, андин кейин Мадина ичига қадам босдилар. Равзай муборак ичиға кирди. Барча одам Ҳожа Умар келибдур» деб эшишиб келдилар. Андин кейин сўраштилар. Ҳожа Умар ўтган саргузаштларини бир-бир баён қилдилар. «Шаҳристони Зарриндин саломат келдук. Алқисса, иш шоҳ Ирам вилоятида қолди. Буларни ҳоли нечук экан?!»— дедилар. Аросат кунидак барча ёронлар Ҳожа Умарни ўртаға олдилар. Ҳожа Умар бўлғон воқеани жавоб берур эrdi. Андин сўнг Ҳазрати Муртазойи Алини дарвозалариға бордилар.— Ассалому алайкум, эй шери Худо! Ва ассалом, эй жумлайи асҳоб!— дедилар. Ҳазрат Муртазойи Али карамаллоҳу важҳа жавоби салом

бердилар. Андин ҳол-аҳвол сўрдилар. Хожа Умар айди:— Шаҳристони Заринга бориб, қайтиб, бир кишини бурни қонамай Ҳазрат Имомни сиҳату саломат олиб келдук. Арабистонга келғонда менга нома битиб, баён айлаб йибордилар. Ўзлари Зуфунунни отасини вилояти Эрамга юруб кеттилар. Боз Имом ва ўзгаларни ҳолла-ри нечук бўлди экан? Мен улардин айрилғони кунларимға бир ой бўлди,— деб тамоми қиссаларин бир-бир баён қилдилар. Мадина халқи бу сўзни эшитиб, оҳу фифон чиқордилар. «Во ҳасрато вонадомато, гүё қиёмат қойим бўлди!» деб, афсус ва надомат қилдилар.

Аммо ровийони ахбор ва ноқилонлар андоғ ривоят қилибдурларким, Амирзода била Зуфунун шоҳ Ирамни шаҳриға яқин бордилар. Кун ҳам кеч бўлди. Бир жойға қўндила. Зуфунун айди:— Эй Амирзода, ўн етти фарсанг ер қолди. Ҳозир бўлайлик! Мабодо бизга зарар етмағай!— дедилар. Амирзода ани сўзини қулоғиға олмади. Аммо шоҳ Ирам бул кун улуғлари бирла ўлтуруб мажлис қуруб, айш-ишрат қилиб эрди. Айди:— Эй вазиру ай акобир! Буларни ўрни андоғ-мундоғни ҳеч билурмусизлар? Зуфунун гесу бурида етти ерда бўлғонмиш. Аларнинг барчаси жавоб берди:— Ўшал араб баччанинг кейнидин Кўхи Қоффа кетибдур. Шаҳристони Заррин барчаларини нобуд қилғондур!— деди. Шоҳ Ирам айди:— Менинг кўнглум ул сўзни қабул қилмайдур!— деди. Мабодо бир ердин чиқиб желса ажаб эрмас, бир-икки одам бир ерғача бориб хабар олиб келсун,— деди. Ани фармони билан икки йигит отланиб Амирзодани лашкари ётған ерга келди. Буларни кўрдики Ислом лашкаридур. Дарҳол бу икки йигит шоҳ Ирамға хабар берди. Ўн саккиз лак лашкари бирла минг фил жангжуси бор эрди. Жами лашкари бирла Имом Муҳаммад Ҳанифия ётқон ерға келди. Кун кеч бўлиб эрди. Лашкари Ислом хабар олдики, лашкари қуффор тамоми аслаҳа бирла от ўйнатиб келибдур. Токи, бир пиёда Зуфунунни хабардор қилди. Зуфунун дарҳол ўрнидин турди. Амирзода ерда киёлмай ёттилар. Зуфунун белини маҳкам боғлаб қўлиға қиличини олиб, жамъи аслаҳаларини кийиб, отиға миниб тайёр бўлуб турди.

Алқисса, ул имонсизлар бирла андоғ уруш қилдиларки, бўри қўйға кирғондек бўлди. Шоҳ Ирам айди:— Як бора ўқ отинглар! Ани фармони бирла имонсизлар тирборон қилдилар. Лашкари Исломнинг кўпини шаҳид

қылдилар. Имонсизлардин етмиш бир минг үлди. Ал-қисса, ўн туғдорни ҳаммасини құлға тушурди. Имонсизлар буларни әлтиб зиндонға солди. Зуфунун ўзи әлғуз жанг қилур әрди. Имонсизларни буғдойни боғидек қирап әрди. Дарё-дарё қон оқти. Шоҳ Ирам анга чида-май:— Ўқ ёғдуинглар!— деб буюрди. Ани фармона бирла тир-борон қилди. Зуфунун тир остида қолди. Күп ўқдан бир ўқ Зуфунуни бошиға тегди. Оттан беҳуш бұлуб ерга йиқилди. Ул ҳам құлға тушти. Отасиға хабар берди. Айди:— Бу кечасақланглар, эрта билан ани иши-ни қилурмен!— деди.

Ул өнде бир ўқ келиб Ҳазрат Имомни ётғон ериға тегди. Имом ўрнидин турууб қараб ҳеч кимни күрмади. Ноchor бориб ўзини бир ғорға олди. Анда бошини саждаға қўйиб бу муножотни ўқидилар:

МУНОЖОТ

Илоҳо мен қулунгдурмен, яраткан подшоҳимсен,
Тақи мундау анда-икки дунё додхоҳимсен,
Таваккал сенға айлармен, мени пушту паноҳимсен,
Бу қулни ҳар тарағға бошлаган ўзунг қаримимсен,
Бошимда обрўйим, икки жаҳон тожи кулоҳимсен,
Қолиб йўллар аро әлғуз, мени ёронларим қайдა?
Ўзини ўтға урғон мен учун жононларим қайдა?
Менга аҳд айлаган ул Зуфунундек жонларим қайдা?
Менга жонин фидо қилғон, азиз посбонларим қайдा?
Менга йўл бошлаган ҳар ерда шоҳи жон боримсен,
Билолмасмен, мени ҳолим бўлубтур баски дармонда,
На яроғ-жабдуғум айру қолуб бисёри армонда,
Манинг жонимға дармон бўлғуси ул Зуфунун қайдा?
Ажаб бе аслача қолдим, яроқи жабдуқларим қайдा?
Мени жумла балолардин асрағувчи Аллоҳимсен,
Отамға эй сабо еткур, мени бул кун саломимни?
Қошида айтғил такрор яна бир-бир каломимни?
Анга шарҳи баён айла менинг бўлғон бу ҳолимни?
Отамдин ўзга ким англар, ахир, бу қылу қолимни?
Кима айтай бу ҳолимни, мани ҳозир гувоҳимсен.
Урушқа қувватим етмас, мени ҳозир яроғим йўқ,
Не сўзласам ўздин ўзға мени бу ерда чорим йўқ,
Заиф бечоралардек қўзғалурға худ чорим йўқ.
Мани әмди бу ғавғони эшитғудек қулоғим йўқ,
Этимдан чирки иллатни аритғувчи паноҳимсен.

Сабо сенга тавалло навқазорим,
Димоғига етурғил бүй димоғим?!
Отам оти Алиййул Муртазодур,
Худо даргоҳида шери Худодур!
Дегил анга мани бу ҳоли-зорим?
Етиб келсун бу ерлара харидорим?!
Етиб келсун эшитса субҳидамда?!
Мани ҳам қўймасун бу ерда ғамда?!
Агар бу субҳидамда келмаса ул,
Ки андин сўнгра ҳаргиз келмасин ул!
Муни қўлида армочда кетармен,
Қаро тупроқ ичнида ман ётармен.

Алқисса, Амирзоданинг бу ноласини Ҳақ Таоло даргоҳида қабул этти. Ҳазрат Жабройил алайҳиссаломға фармон қилдики:— Ер юзиға борғил, боди сабоға айтғил! Бу нолани бир нуқта қўймай Алини қулогига еткурсун! Ерни тамурини тортсан!— деди. Ҳазрат Жабройил алайҳиссалом Ер юзиға келиб, боди сабоға еткузди. Боди сабо Ҳазрат Имомни ноласини бир нуқтасини қўймай Ҳазрат Алини қулогига еткурди. Ҳазрат Муртазойи Али дарҳол туруб, жабдуқ қилиб, лозимлик аслаҳаларини қилиб отландилар. Ҳазрат Фотима айдилар:— Бу бемаҳал чоғда йўл бўлсун? Ҳазрат Муртазойи Али Ҳайдари Каррор ва шери Яздан айдилар:— Эй хотини қиёмат, Имом Муҳаммад Ҳанифия танглиққа қолибтур, ҳолини сўргали борурмен,— дедилар. Дарҳол чиқиб rawona бўлдилар. Кўрдиларки, Мадина дарвозасига қулф солингандур. Ҳазрат Муртазойи Али «Бисмиллоҳир раҳмонир раҳим» деб қўл солиб очтилар ва Муртазойи Али карималлоҳу важҳа тошқари чиқтилар. Гўристони Боқияга қараб дуо қилдилар. Анда бир одам йиғлаб овози келадур. Айдилар:— Нечук одамдур?! — деб. Яқинроқ бориб, қулоқ солиб эшиттилар. Кўрдиларки, Ҳожа Умар эрур. Бориб анга салом бердилар:— Ё Ҳожа Умар, не сабабдин йиғларсиз?— деб сўрадилар. Ҳожа Умар салом бериб айдилар:— Ё Муртазойи Али Қарамаллоҳ важҳаҳу йўл бўлсун?— деди. Ҳазрат Али айдилар:— Имом Муҳаммад танглиқда қолубдур! Ахволини сўргали борсам,— дедилар. Ҳожа Умар айди:— Мен ҳам бирга борсам!

Фаришталар Ерни тамурини тортилар. Кўз юмуб очғунча Ҳазрат Имом ётган ерга етилар. Ҳазрат Имом Муҳаммад Ҳанифия отасини наъраларини эшитиб ай-

дилар:— Эй пуркор оламни яратқоннинг бандалари, кимни изларсиз?— дедилар. Ҳазрат Ҳайдари Каирор айдилар:— Жигаргүшамни изларман!— дедилар. Ҳазрат Имом айдилар:— Жигаргүшам деганингиз кимдур? Ҳазрати Каирор айдилар:— Имом Мұхаммад Ҳанифиядур! Амирзода таҳқиқ қилиб сұради. Ҳазрат Али әканини билиб ғордин чиқиб, оталарини оёғига йиқилдилар. Ҳазрат Муртазойи Али үғлини· бошини қучуб йиғладилар. Айдиларким:— Алқамдулиллоҳ сизни күрар күн бор экан!— деб:

НАЗМ

На хушдур интизор ұлғон суёр жопониға етса,
Жаъми ёру дүстлар излаган өрониға етса,
Худо даргоҳида мундин ортуқ баҳтлар борму?
Ки ҳар банда күнглида орзу қылғониға етса!
Аё холис жаҳонда мундин ортуқ, яхшироқ бўлмас!
Муҳиблар йўқлағанда яхши ул өрониға етса!

Алқисса, ул дам ота-ўғул кўрушиб бўлдилар. Ҳазрати Али сўрдилар:— Лашкари Ислом қайдада?— деб. Ҳазрати Имом айдилар:— Лашкари куффор ғолиб бўлуб, Зуфунун покдоман бирла бир нечасини ту tub олиб кетти. Бир мунчасини банди қилди. Уларни ҳоли не кечти билмадим?— дедилар. Улар ҳолиға зор-зор йиғлаштилар. Андак фурсатта субҳидам бўлди. Хуршиди тобон равшану мунаvvар бўлди. Ҳазрат Муртазойи Али Амирзода ва Ҳожа Умар билан намози бомдодни адоқилдилар. Дурудларини ўқидилар. Шаҳидлар арвоҳла-риға фотиҳа ўқидилар.

Аммо шоҳ Ирам фармон қилдики:— Үн туғдорни бир дорға тортинглар! Зуфунун гесу буридан ёлғуз бир дорға тортинглар! Мендин қиёматғача бир от қолсун!— деди.

Аммо Ҳайдари Каирор үзлариға фикр қилиб, шул соат бир наърайи Ҳайдар тортилар. Ҳазрат Али шери даргоҳни наъралари үн олти фарсанг ерга борур эрди. Замину замон, макини макон ларзаға келди. Шоҳ Ирам ҳам бу наърани англаб тахтидин тушуб қочти. Мулозимларидин сўрди. Бу сир надур? Ва на воқеадур? Магар осмон йиқилди ва ер бир бўлди. Вазир айди:— Бу шундоғ кишини овозидурким, қадами еткан ерда на бутпараст ва на бутхонани қўймайдур!— деди. Ҳануз бу сўзда эрдилар, Ҳазрат Муртазойи Али, Амирзода ва

Хожа Умар учовлон етиб бордилар. Ўн саккиз лак лашкарни, тўқиз минг фили мастни қириб, лаҳзайе зеру забар қилдилар. Шоҳ Ирам бир неча мулозим ва маҳрам, ясовуллари бирлан қочиб бошқа вилоятга кетти. Ҳазрат Али Шоҳи Мардон ва шери Яздон ул шаҳарни мусаххар қилиб, андин кейин кўрдиларким, ўн соҳиби туғдорни бўйнига занжир солиб дорга тортмоқда эркан. Буларни бандларини кушода қилиб олдилар. Зуфунунни ҳам озод қилиб олдилар. Қолғон имонсизлар мусулмон бўлди.

Андин кейин шоҳ Ирамни изладилар. Ҳеч нишона топа олмадилар. Хожа Умар Ҳазрат Алидин фотиҳа олиб айдилар:— Мен бо тариқи оламдин хабар олай, шояд ул имонсиздин бир нишон топсан!— дедилар. Ҳазрат Али фотиҳа бердилар. Хожа Умар ани изига туштилар. Муаллақ уруб, изини олиб борди. Шоҳ Ирамни Афлотун отлиқ иниси бор эрди. Ани шаҳриға бориб, иниси бирла кўрушиб, Афлотун шоҳга аҳволини бир-бир баён қилди. Афлотун билдики: шаҳарни бўлак бегона одамларга бериб, ўзи мунда қочиб келибдур! Дедиким:— Эй биродар, ўзунгга эътимод қилур эрдинг: «Ўн саккиз лак лашкарим бор, тўқиз минг'филларим бор!» деб баён қилиб юрур эрдинг, улар қани? Дастирлик қилмадиму?— деди? Шоҳ Ирам айди:— Эй биродар, юртим қўлумдин кетти! Жамъи лашкарим ва филларим ҳам қўлимдин кетти. Ёмон фарзандни боридин йўқи яхшироқ эркан, кўрунг бу ишлар Зуфунуни гесу буридан бўлди. Арабларни бошимға йиғиб келиб, шаҳримни уларға берди. Алқисса, ўтган воқеани бир-бир баён қилди. Афлотун шоҳ кўзиға ёш олиб, шоҳ Ирамни ҳоли-жониға қўйди. Айди:— Эй оғам, ғам емагил, чораки мени лашкарим бениҳоят, олиб бориб, арабларни шаҳардин чиқориб, молларини олурмиз!— деди. Аммо Хожа Умар уларни ичидаги туруб қилғон маслаҳатчианглаб айди:— Эй Афлотун, мундоғ лофларни беҳуда урарсен! Қайда улдурки сувни кўруб этик ечадурлар. Аввал фикр қилиб уруш қилғил, зафар сенга бўлурму ё уларга бўлурму? Эй Афлотун шоҳ! Номусинг йўқлиғидин бу сўзларни қилурсен. Сени оғанг ўн саккиз лак, тўқиз минг фил жангига ишониб лоғ урур эрди, қочиб мунда ўлтурубдур. Тонгла маълум бўлур! Агар минг жонинг бўлса Алиниңг қўлидин бири қутулмас!— деди. Шоҳ Ирам айди:— Эй биродар, шул пиёда йигит мени бисёр дигар қилди. На ерга борсам орқамдин

бирга борур,— деди.— Сизни масхара қилодур!— деди. Афлотун айди:— Эй мулозимлар! Шуд пиёданы тутуб келинглар!— деди. Мулозимлар Афлотун шоҳни фармони бирла анга қараб югурди. Ҳожа Умар Ҳазрат Одам Атони кулоҳларини бошиға кийиб, элни кўзидин ғойиб бўлиб кеттилар. Қелиб Ҳазрат Муртазойи Алиға ўтган воқеани баён қилди:— Оқибат урушқа қарор топти!— дедилар.

Ҳазрат Муртазойи Али шоҳ Ирам орқасидин Афлотун шаҳриға бордилар. Ул ҳам лашкарини жамъ қилиб турғон әркан. Алқисса, майдон рост қилиб мунодий-ғирлар нидо қилдилар:— Мубориз борму, майдонга кирса?— деди. Анда Зуфунунни покдоман Ҳазрат Алидин:— Ижозат беринг, мен уларни майдонига кирсам!— деди. Ҳазрат Муртазойи Али айдилар:— Эй фарзандим, сен Имом Мұхаммад Ҳанифияни канизи тууресен! Зуфунун покдоман дарҳол Имом хизматлариға бориб улардин ижозат тилаб, фотиҳа олди. Зуфунунни покдоман майдонга кирди. Афлотун шоҳни кўзи Зуфунинг тушти. Айди:— Эй Зуфунуни гесубурида, не сабабдин ота-онанг мулкини барбод бердинг? Ул бечорани шаҳардин чиқординг? Ўзунг арабларга қўшулиб юрурсен? Араблар сенга ота бўлурму?— деди. Зуфунуни покдоман айди:— Отам бирла иковлон Ҳазрат шери Яздон Муртазойи Алини хизматлариға бориб, калима айтиб, мусулмон бўлунглар! Агар қабул қилмасанглар на отами қўярмен ва на сени!— деди. Афлотун шоҳнинг бу сўзга қаҳри келиб шердек аррос тортиб, Зуфунунни олдиға етиб келди. Айди:— Эй, гесубурида, ҳунаринг бўлса кўрсат! Зуфунуни покдоман айди:— Эй, отами жигаргўшаси, қариндоши! Адаб сақлаб туурмен. Аввал сен ҳунар кўргуз, токи кўнглунгда армон қолмасун!— деди. Афлотун шоҳ қиличини бараҳна қилиб, отини ўйнатиб, Зуфунунни олдиға келиб айди:— Минг жонинг бўлса қутулмас!— деб қилич солди. Зуфунун сипар тутуб рад қилди. Навбат Зуфунунға етти. Афлотун шоҳни камаридин тутуб, эгардин узуб олиб боши узра кўтариб айлантириб, ерга урай деб, яна андиша қилдики, бул имонсизни ўлмаги Ҳазрат Алини шаънида бўлсун! Элтиб олдилариға қўйди. Ҳазрат Муртазойи Али каралмаллоҳу важҳа аяга панду насиҳат қилдилар. Имон айтиб мусулмон бўлди.

Шоҳ Ирам буни кўруб қочиб, кичик иниси Меъад шоҳни вилоятиға борди. Меъад шоҳ бу воқеани эшитиб

оғоси шоҳ Ирам бирла маслаҳат қилди. Хожа Умар анда ҳозир эрди, айди:— Эй оғо-ини мунча ўзунгларга биноу таманно қилурсен? Мунча лашкарим ва мунча фили жанг-жўйим бор деб, эътимод қилурсен! Эй шоҳи Ирам, шаҳар ба шаҳар қочиб юргунча уят сенга, чора, анга бориб имон арз қилиб мусулмон бўлуб, ўз шаҳрингга яна подшоҳ бўлуб, ҳукуматлар қилиб, давронлар суруб юрган осон эмасму?!— деди. Шоҳ Ирам айди:— Шул пиёдайи масхара билан балога қолдим. Қайси ерга борсам орқамдин пиёда юрадур. Бизни хабаримизни Алиға айтадур. Меъад шоҳ ушлаб олай деб эрди. Хожа Умар Одам атонинг кулоҳларини бошиға қўйиб халқнинг назаридин ғойиб бўлдилар.

Бўлғон воқеаларни Ҳазрат Муртазойи Алиға баён қилдилар. Буларнинг маслаҳатлари урушқа муқаррар бўлди. Лашкар тортиб аларни бошиға бордилар. Меъад шоҳ буларни қелғон хабарин эшитиб беш лак лашкар тортиб уларни бошиға борди. Меъад шоҳ буюриб, майдон рост қилди. Зуфунуни покдоман Ҳазрат Алиниңг жизматлариға бориб рухсат тилаб майдонға кирди. Меъад шоҳ ани кўруб айди:— Эй гесубурида, отангни вилоятидин нечун чиқординг?! Зуфунун:— Агар отам мусулмон бўлмаса дунёдин чиқорурмен, агар мусулмон бўлмасанг сени ҳам ўлдурурмен,— деди. Меъад шоҳнинг қаҳри келиб қилич солди. Зуфунун сипар тутуб рад қилди. Ани қўлиға бир урди. Иликлаб олай, деб эрди олғунча қўймай қўлидин маҳкам тутуб Ҳазрат Алиниңг жизматлариға олиб борди. Ҳазрат Али насиҳат қилиб айдилар. Ул имонсиз қабул қилмади. Зуфунунни ғазаби келиб ерга урди, устухони майдა-майда бўлди. Илми ғойибдин овоз келди. «Аҳсан, аҳсан» Ҳазрат Муртазойи Али айдилар:— Эй Зуфунуни покдоман, раҳмат сенга!— дедилар,— Ва яна раҳмати Аллоҳи Таоло сенга вожиб бўлди!— дедилар.

Шоҳ Ирам инисини ўлганини кўруб ҳамма лашкар бирла қочиб, Арабшоҳ деган инисини шаҳриға борди. Арабшоҳ муни эшитиб тамоми лашкару вазир, маҳрами аркони давлат бирла шоҳ Ирам истиқболиға чиқти. Бир-бириға рӯбарӯ бўлиб кўруштилар. Андин аҳвол сўради. Шоҳ Ирам тамоми қисса баён қилди. Оғо-ини бир дам ўлтуриб йиғлашти. Хожа Умар анда ҳозир эрди. Айди:— Эй шоҳ Ирам, шаҳарба-шаҳар қочиб юруб умрунгни беҳуда ўткариб ётмай имонсизларни дўзажга сабаб бўлуб йиборурсен. Уларга дўст бўлмайдурсен,

уларга душманлик қилурсен. Яна мусулмон бұлмассен! Агар мусулмон бұлсанг әрдинг, ором топар әрдинг. Мунча үзүнгни азобға солурсен! Агар Зуфунун хотири бўлмаса әрди, ёлғуз үзум ер бирла яксон қилур әрдим!— деди. Шоҳ Ирам кўрдиким Хожа Умар яна бирга борубдур. Шоҳ Ирам айди:— Эй Арабшоҳ! Бул пиёда бирла балога қолибдурмен,— деди. Арабшоҳ мен сени андин халос қиласай,— деб, ўрнидин туруб Хожа Умарни ушлаб олай деб әрди. Хожа Умар яна Ҳазрат Одам атони кулоҳларини кийиб, халқни кўзидин ғойиб бўлдилар.

Алқисса, тамоми воқеани Ҳазрати Алиға баён қилдилар. Ҳазрат Али ҳам лашкар жамъ қилиб Арабшоҳни шаҳриға еттилар. Арабшоҳ ўн тўрт лак лашкари ва минг фил жанг жўйи бирла ул ҳам чиқиб саф рост қилди. Арабшоҳни бир паҳлавони майдонға кирди. Лашкари Исломға қараб бир наъра урди. «Ҳар кимни ўлумга орзуси бўлса, ўшал майдонга кирсун!» деди. Зуфунуни покдоман ўрнидин туруб, ҳазрат Алидин ижозат ва фотиҳа олиб майдонга кирди. Одий қиличини қўлиға олиб Зуфунунга солди. Зуфунунга андак захм берди. Одийи бадбаҳт яна тийғ солай деб әрди. Зуфунун ҳам бир тийғ солди, ул бадбаҳт оти бирла икки ҳисса бўлди. Арабшоҳ ани кўруб Зуфунунга айди:— Эй гесубурида, менга на жавоб берурсен?— Сен агар мусулмон бўлмасанг андин баттарроқ қилурмен!— деди. Юз ботмон гурзини кўтарди. Ҳазрат Али айдилар:— Зуфунун бу габрни қўлида нобуд бўлмағай?!— деб туруб әрдилар. Зуфунун етиб келиб, боз Ҳазрат Алидин фотиҳа олиб, ёниб бориб Арабшоҳни олдини тўсиб, белидин ушлаб боши узра кўтариб Ҳазрат Алини хизматлариға олиб борди. Зуфунун айди:— Ҳолингни кўрдунгму, сени отамни жигари деб ташладим, вагарна нобуд бўлур әрдинг! Келғил, Муртазойи Алини хизматларида бўлғил!— деди Арабшоҳ бу ҳолни кўруб калима арз қилиб мусулмон бўлди.

Шоҳ Ирам муни билиб, андин Имлоқшоҳни олдиға борди. Тамом воқеани баён қилди. Хожа Умар анда ҳозир әрди.— Эй беҳаё, уятмасми Исломдин юз ўгуурсен, агар мусулмон бўлсанг сенга бу ишлар на даркор?!— деди. Шоҳ Ирам айди:— Дод-фарёд, бу пиёда жонимға ўтлар ёқти!— деди. Имлоқшоҳ буни ушлаб олай деб әрди. Хожа Умар палоқмон бирла урди, кўзиға тегди. Бир кўзи кўр бўлди. Яна ул кулоҳни кийиб халқнинг кўзидан ғойиб бўлдилар.

Ҳазрат Муртазойи Алиниң олдилариға келиб айди:
— Шоҳ Ирам бирла Имлоқни олдиға бориб эрдим,
алар ҳам урушқа тайёр!— деди. Шоҳи Мардон ва шери
Яздон отландилар. Ыўл йўруб Имлоқ шоҳни шаҳриға
келдилар. Имлоқ шоҳ ўн икки лак лашкари, минг фили
жанғги жўш бирла сафрост қилиб турди. Ҳазрат шоҳи
Мардон бир наъра урдилар, гўёки осмон ерга йиқилди,
бўлғай! Имлоқ шоҳни ҳуши учти, яна ҳушиға келиб
халқдин сўрди:— Ул на овоздур?— деб. Улуғи вазири
донишманд эрди. Ул айди:— Алиниң овозидур, аниң
қадами ерга етса на бут қоладур ва на бутнаастлар.
Ҳаммасини яксон қилиб ер бирла баробар қиладур.
Елғуз бир лак одамни қирадур! Уч юз олтмиш шаҳрис-
тони Зарринни ўзи ёлғуз фатҳ қилибдур. Имлоқшоҳ му-
лозимлариға айди:— Менга от келтурунглар!— деди.
Мулозимлар от келтурди. Отиға миниб майдонға кириб
Ислом лашкариға борди.— Али қайси?— деди. Акобир-
лар Ҳазрат Али Муртазойи Алини анга кўрсаттилар.
Дарҳол отдан пиёда бўлуб, Ҳазрат Муртазойи Алиға
мулоқат қилди. Оёғига йиқилиб айди:— Ё Али, нима
мақсад учун бу ерга келдингиз? Айтинг мен камина
қул, фармон берадурмен!— деди. Ҳазрат Шоҳи Мардон
ва шери Яздон айдилар:— Аввал ўзунг мусулмон бўл-
фил, андин сўнг шоҳ Ирамни мунда келтурууб мусулмон
қилғил, бизни мақсадимиз шулдир! Ўзга сўзимиз йўқ!—
дедилар. Имлоқшоҳ айди:— Менга рухсат беринг, мен
бориб ағомни хизматингизга олиб келай. Хоҳи Зуфунун
иковлон борурмиз!— деди.

Шоҳ Ирам буни билиб, андин Қайтур шоҳни вило-
ятига қочти. Қайтуршоҳ ани эшишиб шоҳ Ирамни ол-
диға чиқти. Бир кунлик йўлға келиб, бошлаб ўз шаҳ-
риға кирди. Ани тахтиға чиқориб ўлтурди. Оби таом
тановул қилди. Андин сўнг аҳвол сўради. Шоҳ Ирам
тамоми воқеани бир бир баён қилди. Қайтур шоҳни
олтмиш лак лашкари бор эрди. Ҳазрат Алиға хусума-
ти бор эрди. Анда ҳам Хожа Умар ҳозир эрди, айди:—
Эй шоҳ Ирам! Шунча олам кезиб, шаҳар-башаҳар йу-
руб, ҳар шаҳарда неча имонсизни дўзахга ясовулбоши
қилдинг! Ҳануз номус қилмассен!— деди. Шоҳ Ирам
айди:— Эй Қайтуршоҳ! Бу пиёда мени жонимни олди.
Қайси ерда бўлсан, бул шул ерда ҳозир. Менга таъна-
лар берадур! Эмди муни иложини қилсанг, мен бу ба-
лодин қутулсан,— деди. Қайтуршоҳ хизматкорлариға
буюрди:— Ул пиёданни мунда тутуб олиб келинглар?—

деди. Улар ўрнидки турмай, Хожа Умар Ҳазрат Одам атени кулоҳларини кийиб, андин ғойиб бўлдилар. Ҳазрат Муртазои Алиниң хизматларида ҳозир бўлди. Онча бўлғон воқеаларни бир-бир баён қилди.

Ҳазрат Али лашкари бисёр йиғдилар. Ул Қайтур шоҳ бошиға бордилар. Қайтуршоҳ бадбахт етти яшардин етмиш яшар, то саксон яшаргача лашкар йиғиб олгмиш лак лашкар бирлан тайёр бўлуб майдон ростлади. Андин сўнг Зуфунун покдомон майдонга кирди. Айди:— Эй бадбахт! Ҳазрат Алиниң хизматлариға бориб мусулмон бўлғил! Ўз тахтинга миниб фароғат бирла ҳукумат қилғил, вагарна сен Мағрибу Машриққа борсанг орқангдин борурмиз! То сени мусулмон қилмағунча қайтмайдурмиз! Бу сўздин сўнг, Қайтур шоҳ ўзи майдонга кирди. Зуфунун покдоман айди:— Эй, амаки келғил, яхшилик бирла мусулмон бўл! Утган зое умрунг учун тавба қил ва тийғи жафолардин қутулуб, фароғат бирла бўлғил! Вагарна ўлумга омада бўлғил! Қайтур шоҳни бул сўзға қаҳри келиб, шамширини филоғидин суғуриб югурди. Алқисса, Эмди минг жонинг бўлса, бири қутулмас!— деб қилич солди. Зуфунун покдоман ани рад қилди. Навбат Зуфунунга етти. Бориб Қайтур шоҳни камаридин маҳкам тутуб, эгаридин кўтариб олиб ерга урди. Қайтуршоҳ ҳушидин кетти. Дарҳол Хожа Умар кўксига қаёд қилди, бошини кесай деб! Зуфунун манъ қилди. Устидин тушуб бўйниға занжир боғлаб, Ҳазрат Алиниң хизматлариға олиб бордилар. Ҳазрат Али кўп насиҳат қилдилар. Имонға келмади. Зуфунунға боқиб дедилар:— Эй болам, буни ишини қилғил! Дўзах уни жазосини берсун!— дедилар. Зуфунун ўрнидик турди. Икки путидин ушлаб чархфалакдек айлантириб, ерга урди. Гард-гард бўлди. Шоҳ Мардон ўзлари Зулфуқорини олиб лашкарга кирдилар. Жанги маълуб бўлди. Имонсизларни қони дарёдарё бўлиб оқти. Ва бир нечаси қочти, бир нечаси асир бўлди ва қолғонлари тавба қилиб мусулмон бўлди.

Шоҳ Ирам андин ҳам қочти. Марих шоҳнинг вилоятиға борди. Андин Марих шоҳға воқеани бир-бир баён этғоч, андин лашкари беадад ҳозир бўлди. Икки ерга чодири шаҳона тикти: бири шоҳ Ирамға ва яна бири Марих шоҳғадур. Анда бир ерни майдон қилдилар. Урушқа омода бўлдилар. Марихшоҳ лашкарини ҳазрат Шоҳи Мардон кўрдилар.— Субҳоналлоҳ, ани мулкини поёни йўқтур!— дедилар. Марих шоҳни бир паҳлавони

бор эрди. Силоҳини кийиб майдонга кирди. Наъра уруб:— Кимни ўлумға завқи бўлса, мани майдонимға кирсун!— деди. Зуфунуни покдоман хоҳларди:— Майдонга кирай! — деди. Хожа Умар айди:— Мен кирай!— деб. Ҳазрат Али:— Борғил, сени Тангри Таолоға тобшурдим!— деб фотиҳа бердилар. Хожа Умар бориб майдонга кирди. Бир одий келиб қилич солди. Хожа Умар палоқмон тоши бирла бир қўйди, отидин юмаланиб ерга тушти. Үрнидин турай деди. Яна палоқмон бирла бир қўйдилар, мағзи сари ҳарёнга сочилиб кетти ва ўлди. Марих ани кўруб ғазабланди. Силоҳини кийиб, ўзи майдонға кирди. Фарёд қилди, айди:— Эй Зуфунун, отангни мулкини барбод бердинг, ўзини қувлаб мунда келдинг! Алқисса, эмди мени қўлимдин қочиб қайға борурсан?!— деди. Зуфунун покдоман бу сўзни эшитиб силоҳларини кийиб майдонға кирди. Марих минг ботмон гурзини кўтариб Зуфунунни бошига солай деди. Зуфунун ўз гурзисини кўтариб анинг гурзиси дастасиға бир урди. Синиб ерга тушти. Марихни хуши учти. Зуфунун гурзини қўйиб анинг белидин маҳкам тутуб, эгардин узуб олиб, ерга отти. Тарақ-тарақ овози бирла икки лашкар бир-бириға қўшулди ва мағлуб бўлди. Марих үрнидин туруб қочти. Зуфунун покдоман ани кейинға тушти. Етиб борди. Орқасидин халқа қилиб каманд солди. Тангри Таоло иноят қилди, ушлаб олди. Ани судраб Ҳазрат Алини хизматлариға олиб келди. Марихни лашкари шикаст топти.

Шоҳ Ирам андин чиқиб яна қочти. Ҳазрат И мом Мұхаммад Ҳанифия кейиннига тушти. Етиб бордилар ва айдилар:— Эй шоҳ Ирам! Шоҳ Ирам қайрилиб тўхтаб турди. Ҳазрат И мом Мұхаммад Ҳанифия олдиға борди. Шоҳ Ирам минг ботмон гурзисини кўтариб ҳазрат И момни бошиға солди. Ани зарбидин отларининг туёғиғача ерга ботти. Ва риқоблари ерга ботиб турди. Шоҳ Ирам наъра урди:— Алини ўғлини ўлдурдим!— деб. Ҳазрат И мом наъра урдилар:— Лашкари Ислом мен зиндау саломатмен!— дедилар. Яна И мом яқинроқ борди. Қилич солай деди. Яна кўнглиға андиша келди: «Агар қилич бирлан урсам икки бўлунур» деб. «Имонсизлар улар» дедилар ва яна «Зуфунунни эса, кўнгли мендив қолур» деди. «Хўброқ улким, ани тириклай тутуб олай» деди. Белидин тутиб олди. Эғаридин узуб олиб оҳиста ерга қўйди. Хожа Умар ҳозир эрди. Анга тобшурди.

Айди:— Эй бобо, мунга ҳозир бўлунглар!— деди. Қочурмай олиб кетунглар деб ўзлари жўнай бердилар.

Лашкари куффорни лашкари Ислом қочирдилар. Барчасини қувдилар. Ҳазрат Али бир ерда турдилар. Лашкари Ислом ани кўруб кела-бердилар. Кун кеч бўлди. Муҳаммад Ҳанифия келмади. Ҳазрат Алини кўнгиллари ғамнок бўлди. Андак замон ўтти, Ҳазрат Муҳаммад Ҳанифия ҳам етилар. Шери Худо айдилар:— Эй болам, қайда эрдинг, бизни бунда интизор қилдинг?! Имом айди:— Шоҳ Ирамни кейнидин бориб эрдим. Худо даст берди. Ушлаб олдим. Ҳожа Умарга тобшурдим. Беғлаб олиб келаётидур. Ҳазрат Али шодмон бўлдилар. Табли шодиёна қоқтилар. Ёйилиб кетган лашкари Ислом барчалари йифилдилар. Намози хуфтон ўқуб барча мусулмонлар уйқуға бош қўйдилар. Тонг отти. Аzon айтиб намоз бомдодни ўқуб вирд-авродларини ўқудилар.

Сўнгра шоҳ Ирам бирла Марихни келтурдилар. Аввал ширин сўз бердилар, андин кейин насиҳат қилдилар. Андин таклифи Имон қилдилар. Шоҳ Ирам айди:— Менга ҳазрат Умарни халифа қўйсанг мусулмон бўлай?!— деди. Ҳазрат Али Муртазо ани сўзи бирла халифа қўймоқ бўлдилар. Шоҳ Ирам ва шоҳ Марих калимайи шариф: «Ла илоҳа иллаҳоҳу Муҳаммадур расулуллоҳ» деб мусулмон бўлдилар. Андин кейин Муртазойи Али Марихни шаҳрини ўзиға бердилар. Бекларини ҳар бириға ўз шаҳрини тобшурдилар. Шоҳ Ирам айди:— Ё Али, мени кўнглим андоғим, ҳаргиз сансиз қолмасам. Ҳазрат Али айдилар:— Ё шоҳ Ирам! Аввал Зуфунунни покдоманин тўй қилиб, Муҳаммад Ҳанифияга олиб берайлик. Андин кейин хизмат талаб қилғил!— дедилар. Шоҳ Ирам таъзим қилди.

Алқисса, имом Муҳаммад Ҳанифия ўн туғдор фатҳи нусрат бирла Мадинага равона бўлдилар. Шоҳ Ирам олти биродарлари бирла келди. Ҳазрат Муртазойи Али ҳам келдилар. Барчалари кўруштилар. Равзайи муборакка келдилар. Бир неча ояти Қуръони ўқиб, фотиҳа қилдилар. Ҳазрат Расули саллаллоҳу алайҳи васалламга дуо қилдилар. Андин кейин Мадинага кирдилар. Олиб келган молларини Мадина халқига тақсим қилдилар. Андин, Ирам шоҳи қизига тўй қилиб, Имом Муҳаммад Ҳанифияга тобшурдилар. Ошуқ-матшук бирбириға қўшулдилар. Етти кун тўйу тамошо қилдилар. Тенгласи Ҳазрат Али либоси шаҳона тортиб, саруполар

кийдурдилар. Шоҳ Ирамға узр айтурдилар. Шоҳ Ирамни ўз отларини Мадинаға келтурдилар. Шоҳ Ирам етти шаҳарни хирожини Мадинага йиборур эрдилар. Ҳазрат имом Муҳаммад Ҳанифияга саруполар йиборур эрдилар. Валлоҳи Аълам!

Халқ китоби

ЗУФУНУН ҚИССАСИ

Народная книга

ЛЕГЕНДА О ЗУФУНУНЕ

на узбекском языке

Мусаввир: Осимхон Восихон

Мусаҳҳиҳ: Зиёда Латифхон қизи

Тех. муҳаррир: Мирзиёд Олим

ИБ №77

Босмахонага 10.05.93 й. берилди. Босишга 20.08.93 й. да ружасат этилди. Бичими $84 \times 108\frac{1}{32}$. Босмахона қогози. Адабий гарнитура. Юқори босма. Шартли босма табори 3,88. Нашр табори 4,0. Жаъми 30000 нусха. № 4340 рақамли буюртма. Баҳоси шартнома бўйинча.

Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасининг А. Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, Тошкент — 129. Навоий кўчиаси, 30-уй. Шартнома № 7081.

Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасининг 1-босмахонасида босилди, 700002, Тошкент, Сабон кўчиаси, 1-берк кўча, 2-уй

40

